

Bakos Péter, Benedek Dóra, Bíró Anikó és Scharle Ágota:

A magyar adórendszer hatékonysága

Munkaanyag, 2007. június 1.

A tanulmány egyedül a szerzők véleményét tükrözi.

Tartalomjegyzék

Összefoglaló	4
Bevezetés	6
1. Elméleti megalapozás	6
2. Nemzetközi ajánlások, tapasztalatok és összehasonlítás	10
2.1 Nemzetközi ajánlások	10
2.2 Nemzetközi összehasonlítás, az EU tagországok adórendszere	12
2.3 Nemzetközi tapasztalatok	19
3. A magyar adórendszer hatékonysága	23
3.1 Munkakínálat	23
3.2 Munkakereslet	31
3.3 Termelés és beruházás	35
3.4 Fogyasztás	43
3.5 Adóadminisztráció és adóelkerülés	48
3.6 Ajánlások	53
Irodalom	55
Függelék	57

Ábrajegyzék

1. ábra Az adóbevételek aránya és az összjövedelem az EU15 tagországokban és 6 új tagországban, 2004.....	12
2. ábra Adóbevételek adótípusonként az összes adóbevétel százalékában az EU15 tagállamokban és 7 új tagállamban, 2004-ben	13
3. ábra Indirekt adóbevételek a főbb adónemek szerint a GDP arányában, 2004	14
4. ábra Direkt adóbevételek a GDP %-ában	14
5. ábra Munkabért, tőkét és fogyasztást terhelő adóbevételek az összes adóbevétel százalékában, 2004.....	15
6. ábra A munkajövedelmeket terhelő adóbevételek alakulása az összes adóbevétel százalékában.....	16
7. ábra A munkáltató által fizetett járulékok a teljes adóbevétel százalékában	16
8. ábra Fogyasztást terhelő implicit adókulcsok 2004-ben, %	18
9. ábra Az EU15 és Magyarország átlagos fogyasztást, ill. munkajövedelmet terhelő implicit adókulcs alakulása	18
10. ábra Az inaktív házastárssal élő, munkanélküli segélyre és lakásfenntartási támogatásra jogosult, egy gyermeket nevelők GTW-je (ezer Ft)	26
11. ábra az inaktív házastárssal élő, munkanélküli segélyre és lakásfenntartási támogatásra jogosult, egy gyermeket nevelő egyén marginális adókulcs és béreloszlása.....	27
12. ábra A vizsgált egyén marginális adókulcsa adójóváírás nélkül, az új adótábla bevezetése után.....	28
13. ábra A vizsgált egyén marginális adókulcsa adójóváírás nélkül, új adótáblával és lecsengő lakásfenntartási támogatással.....	29
14. ábra Az adóék összetétele Magyarországon, 2007.....	32
15. ábra Az adóék változása 1996 és 2005 között.....	33
16. ábra Társasági adó/Központi költségvetés összes bevétele.....	36
17. ábra Társasági nyereségadó kulcsa a régióban %.....	37
18. ábra A lakásvagyon megoszlása háztartási jövedelmi decilisek szerint, 2005.....	43
18. ábra ÁFA bevételek aránya 2000-2006.....	44
19. ábra ÁFA befizetés összege és jövedelemhez viszonyított aránya háztartási jövedelem decilisenként, 2007	45
20. ábra Regisztrációs/fogyasztási és jövedéki adóbevételek GDP-hez viszonyított aránya	48
21. ábra Adóhatósági adminisztrációs költségek/nettó bevétel (2004) %.....	50
22. ábra Lakosság/teljes munkaidős adóhatósági alkalmazottak (2004).....	50

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat Az egykulcsos adórendszereket alkalmazó közép-kelet-európai országok	19
2. táblázat A 2007. január 1-jétől érvényes adótábla	24
3. táblázat A munkavállaló által fizetendő járulékok 2007. január 1-jétől.....	25
4. táblázat A módosított adótábla	28
5. táblázat A munkáltató által fizetendő járulékok, 2007.....	31
6. táblázat Éves fizetendő közterhek és nettó jövedelem 2007-ben (forintban).....	34
7. táblázat Kettős könyvvitelt vezető vállalkozások, 2005	36
8. táblázat Igénybe vett legjelentősebb adókedvezmények, 2005	39
9. táblázat Társasági adófizetési kötelezettség tulajdonforma szerint, 2004.....	39
10. táblázat Társasági adófizetési kötelezettség, 2005	39
11. Táblázat Kedvezményes és ÁFA-mentes értékesítések, 2005	45
12. táblázat ÁFA befizetés százalékos megoszlása az egyes jövedelmi decilisek között.....	46
13. táblázat APEH által kezelt adó- és adójellegű bevételek alakulása, 2005	49
14. táblázat Internetes bevallások száma és aránya 2005-2006	52

Összefoglaló és ajánlások

A magyar versenyképességet az IMD¹ mutatója szerint a gazdasági teljesítmény és a kormányzati hatékonyság gyengíti leginkább. A gazdasági teljesítményt az alacsony termelékenység és alacsony foglalkoztatás korlátozza, a kormányzati hatékonyságot elsősorban a magas deficit és adósságállomány, az adók szerkezete, illetve az intézményi működés problémái, különösen a transzparencia hiánya rontja le. Az alacsony foglalkoztatás és az adószerkezet erősen összefügg: az adók növelik a munkaerő költségét, és ez, a jóléti ellátórendszer rossz szerkezete mellett, a foglalkoztatás bővülésének erős korlátja.

A tanulmány a magyar adórendszer hatékonyságával kapcsolatos legfontosabb kérdéseket tekinti át, és néhány kiemelt problémára konkrét megoldási javaslatot tesz. A jóléti ellátórendszer problémáival csak annyiban foglalkozik, amennyiben ezek az adórendszerrel is szorosan összefüggenek.

Nemzetközi összehasonlítás

Az Európai Unió tagországaival való összevetés alapján a tőkét terhelő adók aránya relatíve alacsony, ennek fenntartását rövidtávon a konvergencia elősegítése, valamint a versenyképességi szempontok indokolhatják. A bevételek egymáshoz viszonyított arányai ösztönzési szempontból általában megfelelők, de a munkát terhelő adók és járulékok implicit kulcsa magas, ami jelentősen csökkentheti a legális munkavégzési hajlandóságot.

Munkakínálat és kereslet

Magyarországon a 15-64 éves népesség 57%-a dolgozik, míg az EU átlaga 64%. A lemaradás zöme abból adódik, hogy az alacsonyan képzettek foglalkoztatása 20 százalékponttal alacsonyabb, mint Nyugat-Európában.

A munkakínálatot az effektív marginális adókulcs (METR) segítségével vizsgáltuk. Magas effektív marginális adókulcs esetén az egyén nem vállal (több) munkát, mert ez a rendelkezésre álló jövedelmét csökkenti. A magyar rendszerben az adójóváírás, és egyes támogatások okoznak magas kulcsokat. Az előbbi hatása úgy csökkenthető, ha az adójóváírások helyett nulla kulcsos sáv bevezetésével tesszük az alacsony jövedelmeket adómentessé. Ez a változtatás önmagában ugyan növeli a költségvetés terheit, de például az adótábla módosításával elérhető, hogy fiskálisan semleges eredményt kapjunk.

A munkaerő keresletére vonatkozó hatást az adókkal mértük, ami azt mutatja, hogy a munkavállaló nettó jövedelme hogyan aránylik a munkaadó által a munkavállaló utáni összes kifizetéshez. Nemzetközi összehasonlításban a magyarországi adóék átlagos mértéke igen magas: 2005-ben 43% volt. Az EU15-ben 4, míg közvetlen szomszédunknál, Szlovákiában 8 százalékponttal alacsonyabb az adóék. Magyarországon 2007-ben az átlagkeresetre vonatkozó adóék mértéke eléri a 49%-ot. Az adóék mértékének növekedése előnytelen változás, hiszen ez csökkenti a munkakeresletet és a magyarországi munkaerő versenyképességét a nemzetközi piacon.

A munkáltató számára legolcsóbb munkaerő minden jövedelemszinten az evá-s, őt követi ez ekho-s és végül a legdrágább alkalmazotti munkaviszonyt fenntartani. Ez azt mutat-

¹ A leggyakrabban idézett versenyképességi mutató az IMD (International Institute for Management Development) rangsora, amit négy tényező értékelésével állítanak össze: Gazdasági teljesítmény, Kormányzati hatékonyság, Üzleti hatékonyság, Infrastruktúra.

ja, hogy az adórendszer „preferálja” a szerződéses tevékenységet a munkaviszonnyal szemben, ami ösztönzőleg hat a színlelt szerződések kialakulására.

Vállalati beruházás

A vállalatok beruházási döntéseit a társasági- és az osztalékadó, illetve a különböző működési, illetve finanszírozási formák eltérő adóztatása befolyásolják. A vállalkozó arról dönt, hogy mekkora beruházást tegyen, vállalkozását milyen szervezeti formában működtesse, és milyen forrásból finanszírozza, hogy adózás utáni eredménye a legnagyobb legyen.

Fogyasztás

A fogyasztást terhelő (indirekt) adók közgazdasági jellemzője, hogy az adóterhet az adó alanya részben át tudja hárítani más gazdasági szereplőkre, jellemzően a végső fogyasztóra. Az indirekt adók előnye, hogy a termelési és munkapiaci döntéseket kevésbé befolyásolják, így egységes kulcs esetén más adótípusokhoz képest kevésbé torzítják a forráselosztást. Ebből a szempontból hatékonynak tekinthető, hogy Magyarországon magas az indirekt adók aránya a bevételben. Hatékonysági szempontból a tisztán egykulcsos ÁFA-rendszer lenne optimális, kivéve, ha a kedvezményes kulcsok valamilyen externális hatást, vagy az átlagostól eltérő fogyasztási rugalmasságot korrigálnak.

Adóelkerülés, transzparencia, és fenntarthatóság

Az adórendszer bonyolult, a számos kivétel és kedvezmény egyfelől megnehezíti és költségessé teszi az ellenőrzést, másfelől könnyű profitszerzési lehetőséget teremt (adóelkerülés, adóminimalizálás). A kedvezményekkel szűkített adóalap miatt a magas kulcsok kevés bevételt hoznak. A sokféle adónem és sokféle kedvezmény miatt nem lehet átlátni, hogy összességében mekkora az egyes egyének vagy vállalkozások hozzájárulása a közteherviseléshez. Ezen a helyzeten egyfelől az elszámolások transzparensőbb kialakításával (pl. az adókedvezményekből adódó bevételcsökkenés rendszeres felmérésével), másfelől az adókedvezmények radikális szűkítésével, az adóigazgatás és –ellenőrzés hatékonyabb megszervezésével lehetne javítani.

Az adórendszer fenntarthatósága és az üzleti döntések szempontjából egyaránt alapvető az, hogy az adórendszer változásai konzisztensek, követhetők legyenek, és lehetőség szerint hosszú távon maradjanak érvényben.

Ajánlások

Bármely szabályozásváltozás jelentős alkalmazkodási és hitelességi költségekkel jár, ezért csak akkor indokolt, ha a várt hozam magasabb, mint a változástól adódó társadalmi költségek. Ezt szem előtt tartva, az egyszerűsítés mellett a munkát terhelő adók átalakításának volna a legnagyobb hozama: az ösztönzők javítása nyomán bővílné a foglalkoztatás, ami lehetőséget teremthetne a kiadások csökkentésére is. A beruházást és a fogyasztást érintő adók esetében úgy látjuk, hogy nincs elegendő empirikus információ az optimális adószint kialakításához, illetve nem látszik égetőnek az átalakítás igénye.

A teljes adórendszerre igaz ugyanakkor, hogy a sok adónem és a számos kivétel jelentősen megnöveli a kormányzat és az adóalanyok adminisztrációs kiadásait. Minden területen javasoljuk ezért az adónemek összevonását, illetve a kivételek, mentességek és kedvezmények radikális csökkentését.

Az adórendszer igazságossága szempontjából nem látjuk vállalhatónak egy egykulcsos szja bevezetését, még akkor sem, ha ezt egy új, egységes vagyoadó egészítené ki. Az utóbbi ugyanis nem alkalmas a progresszivitás növelésére - bevezetése mellett így elsősorban az egységesítés, illetve az szólhat, ha bizonyítható, hogy olcsóbb beszédni, mint más adónemeket.

A magas adókulcsokhoz képest közepes implicit adókulcsokat részben a kedvezmények és kivételek, részben azonban az adóelkerülés magyarázza. Az adózási fegyelmet lehet, és érdemes is növelni, de az nem tűnik sem reálisnak, sem célszerűnek, hogy a relatíve magas kulcsoknak megfelelő mértékű adóbevételt az ellenőrzés szigorításával érjük el. Ez vagy nagyon költséges lenne, vagy a várttal ellentétes eredményt hozna: a fekete gazdaság bővülését, vagy a tőke kivonulását. Az egyszerűsítés az ellenőrzés költségeit is csökkentené, ezen felül a kiválasztási rendszerek finomítása és az ellenőrző hatóság belső motivációs rendszerének fejlesztése hozhat további eredményeket.

Bevezetés*

A tanulmány célja, hogy feltárja a magyar adórendszer hatékonyságával kapcsolatos legfontosabb kérdéseket, és néhány kiemelt problémára konkrét megoldási javaslatot tegyen. Az első részben összefoglaljuk az optimális adózással² foglalkozó nemzetközi és magyar irodalmat és annak iránymutatásait. A második részben foglalkozunk a mai nemzetközi tendenciákkal, a nemzetközi szervezetek ajánlásaival valamint összevetjük a magyar adórendszer sajátosságait más országokéval. Végül a harmadik részben rátérünk a magyar adórendszer részletes jellemzésére és főbb problémáinak elemzésére. Ebben a fejezetben öt különböző területen – a munkakínálat, a munkakereslet, a termelés és beruházás, a fogyasztás és az adóelkerülés terén vizsgáljuk meg a magyar adórendszer hatását a gazdasági szereplők viselkedésére.

1. Elméleti megalapozás

Az adórendszer szervesen kapcsolódik a jövedelem újraelosztáshoz, egyrészt bevételt teremt a szociális kiadásokhoz, másrészt magában is megváltoztatja a gazdasági szereplők jövedelmét. Az adórendszerekkel szemben elvárt alapvető tulajdonságok a megfelelő *bevélet-teremtő képesség*, a *hatékonyság*, a *méltányosság* és az *egyszerűség* (Alm, 1996). Ezek az elvek némileg ellentmondásban vannak egymással. A *hatékonyság* azt követeli meg, hogy az adórendszer minél kisebb torzítást okozzon a gazdaság működésében, és minél kevésbé csökkentse az elosztható javak összességét.³ Ez a gyakorlatban úgy érhető el, ha az érvényben lévő adókulcsok között minimális a különbség, valamint az adóalapba minél többféle jövedelem beletartozik. Az adórendszer kialakításának másik, a hatékonyságnak részben ellentmondó szempontja a *méltányosság*. Két formáját különböztetjük meg: horizontális méltányosságnak azt nevezzük, amikor az adórendszer az ugyanolyan jövedelmi helyzetben lévőket, ugyanolyan mértékben adóztatja meg. Vertikális méltányosságon pedig azt értjük, amikor az adórendszer megkülönböztetve adóztatja a különböző jövedelmi helyzetben lévőket, azaz a jobb jövedelmi helyzetben lévők jövedelmük nagyobb hányadát fizetik be adóként. Mindezek mellett az *egyszerűség* szempontja is egyre jelentősebbé válik. Ha átlátható az adórendszer, akkor az adókat befizetni, és a befizetést ellenőrizni is könnyebb,

* Köszönet illeti Antal Lászlót, Czakó Erzsébetet, Hetényi Istvánt, Kiss Gábort, László Csabát, Semjén Andrást, Török Ádámot, Vámosi-Nagy Szabolcsot és Zólyomi Pétert a tanulmány megírásához nyújtott segítségükért és észrevételeikért, valamint a tanulmány 2007. május 8-i műhelyvitájának résztvevőit értékes megjegyzéseikért.

² Azt az adórendszert tekintjük optimálisnak, ami a lehető legkisebb társadalmi költséggel jár, és a legkevésbé módosítja a gazdasági szereplők (forráselosztás szempontjából optimális) döntéseit.

³ A torzítások lényege, hogy az erőforrások (munkaerő és tőke) elosztását eltérítik az optimálistól, emiatt adott rendelkezésre álló erőforrás mellett kevesebb lesz a megtermelt javak és szolgáltatások összes mennyisége.

ami javítja a társadalom adómorálját. A javuló adómorál pedig az adóterhek szigorítása nélkül vezet az adóbevételek növekedéséhez.

A fenti elveknek egyszerre eleget tevő adórendszert igyekeznek meghatározni az optimális adózás elmélete⁴, ami arra keresi a választ, hogy milyen adórendszer jár a legkisebb társadalmi költséggel és torzítással. Ebben az elméleti keretben a kormányzat egy meghatározott bevételi szintet kíván adóbevételekből biztosítani, ehhez a lehetséges eszközei a fogyasztási vagy a jövedelemadó, illetve ezek valamilyen keveréke, és a célja az, hogy a társadalmi jólétet maximalizálja.

Az optimális adózás elméleten belül kezdetben külön vizsgálták az optimális fogyasztási és az optimális jövedelemadó-rendszereket. Az optimális adót mindkét esetben az határozza meg, hogy mennyire rugalmasan reagál az adókulcs változására az egyes termékek fogyasztása, illetve a jövedelemszerző tevékenység. Később kap figyelmet a társadalmi preferenciák jelentősége: egyfelől az, hogy milyen értéket tulajdonít a társadalom az egyenlőségnek, vagy az igazságos elosztásnak, másfelől pedig, hogy milyen mértékben igényli az állam szerepvállalását a jóléti ellátások biztosításában. Újabb szempont a bevételek behajthatósága: ennek a kis adminisztrációs költséggel behajtható adók felelnek meg legjobban, illetve az, ha az adómértékekben nincsenek jelentős eltérések, és a határkulcsok alacsonyak.

Változó szempontok az optimális adózás elmélet irodalmában

A korai optimális adózás elmélet fogyasztási adókkal foglalkozó ágának következtetése szerint az *alacsonyabb árrugalmasságú jószágokat kell legnagyobb mértékben adóztatni* – ez a Ramsey-szabály (Ramsey, 1927). Ebben az elemzési keretben a munka mint a szabadidő ellentéte jeleníthető meg: ha pedig a munkakínálat teljesen rugalmatlan, akkor optimális lenne kizárólag a munkát megadóztatni.

Az elmélet másik ága a jövedelemadózással foglalkozik: Mirrlees (1971) azt vizsgálja, hogy indokolt-e a legtöbb országban alkalmazott progresszív jövedelemadó-rendszer. Az adórendszer akkor hatékony, ha a határadókulcsra rugalmasan reagáló egyénekre (tipikusan a gazdagabbakra) alacsonyabb határadókulcs vonatkozik, a méltányosság azonban a gazdagoktól a szegények felé való átcsoportosítást igényli. Következtetése szerint annál alacsonyabb adókulcsok kellene, minél rugalmasabban reagálnak az egyének a nettó jövedelem változására, minél kevésbé fontos a társadalom számára a jövedelemátcsoportosítás és minél kevesebb bevételre van szüksége a költségvetésnek.

Atkinson és Stiglitz (1976) a direkt és indirekt adók optimális arányát keresi, Mirrleesnél nagyobb hangsúlyt adva a társadalmi méltányosság szempontjának. Ebben a modellben (feltéve, hogy a munka és a fogyasztás hasznossága között nincs kölcsönhatás, azaz szeparálhatók) a jövedelemadó kizárólagos alkalmazása az optimális - nincs szükség a fogyasztási adókra. Később azonban Atkinson-Stiglitz (1980) arra a megállapításra jut, hogy az adminisztratív költségek csökkentése mégis indokolhatja az indirekt adók alkalmazását.

Slemrod (1980) arra hívja fel a figyelmet, hogy a méltányossági és hatékonysági megfontolásokon kívül figyelembe kell venni az adófizetés és -beszedés adminisztrációs

⁴ Fontos megjegyezni, hogy az optimális adózás elméletének igen kiterjedt irodalma van, azonban ezeknek a tanulmányoknak a többsége elsősorban az USA-ra vonatkozik. Egy nagy zárt gazdaságra levont következtetések pedig nem feltétlenül igazak egy kis nyitott gazdaságban is. Így az elmélet által diktált ajánlásokat fenntartásokkal kell fogadni. (Lásd pl. Hartman (1985) elemzését a tőkejövedelmek adójára vonatkozóan.)

költségeit, illetve az adóelkerülést, ami jelentősen módosítja az adóbevételeket. Alm (1996) szerint a direkt és indirekt adók egyidejű alkalmazásával csökkenthetők a torzítások, és csökkenthető az egyes adónemek határadókulcsa, ami javítja az adófizetési hajlandóságot. Alm (1996) ajánlása szerint a fogyasztási adó kulcsa optimális esetben minél szélesebb termékkörben azonos, így kisebb az adóelkerülésre való készletelés. Az egységes adókulcsnál magasabb kulcsot csak olyan jóságokra lehet érdemes kivetni, amelyek kevésbé reagálnak az árváltozásra (pl. szükségleti cikkek), negatív hatásokkal járnak (pl. alkohol), magas jövedelműek fogyasztják (pl. luxusjavak), vagy amelyeknél könnyen érvényesíthető és beszédhető az adó (jóságok a szolgáltatásokkal szemben). A jövedelemadó esetében állandó határadókulcsot kell alkalmazni minél szélesebben definiált adóalappal, mert ez mind az adminisztratív költségeket, mind az adóelkerülést minimalizálja. Alm (1996) szerint az igazságosság úgy érvényesíthető, hogy az egységes határadókulcs csak egy viszonylag magas jövedelem fölött lép életbe. Ezen belül azt javasolja, hogy a kedvezmények jogosultsági szabályai viszonylag egységesek legyenek, mert bár ez csökkenti a méltányosságot, de kedvező az adminisztratív költségek szempontjából.

Fontos megállapítani, hogy az optimális adórendszerre vonatkozó következtetések feltevéseken alapulnak. A feltevések érvényességét empirikus vizsgálatokkal lehet ellenőrizni: szakpolitikai következtetéseket csak ezek után lehet levonni.

Általában az optimális adózással foglalkozó irodalom nem tér ki a vállalatok adózására, csak a háztartásokat terhelő adókkal foglalkozik. A társasági adók esetében is fennáll az a megállapítás, hogy az empirikus vizsgálatok nélkül keveset lehet mondani az adók optimális rendszeréről, hiszen ebben a szektorban is érvényesek az ösztönzőkhöz, költségekhez és adóelkerüléshez kapcsolódó feltevések.

Az optimális adózás fent ismertetett irodalma nem tesz különbséget a jövedelmek forrása szerint, azaz a tőke- és a munkajövedelmek adóztatása között. Valentinyi (2001) szerint a tőkejövedelem optimális adókulcsa 0%, ami egybecseng más szerzők eredményeivel. Ennek oka elsősorban az, hogy míg a fogyasztási adó az adott időszakon belüli döntésekre van hatással, addig a tőkét terhelő adó a jelenbeli és jövőbeli fogyasztási döntéseket torzítja, ami, még alacsony adókulcs mellett is nagyobb jóléti veszteséget okoz. Conesa és szerzőtársai (2006) azonban megmutatják, hogy ha figyelembe vesszük az adózók jellemzőit, akkor a *tőkejövedelmek optimális adókulcsa nem nulla, sőt, jelentősen pozitív*. Ennek oka, hogy az adózók többsége érzékenyen reagál a munkajövedelmek adójára, míg kevésbé rugalmas a tőkét terhelő adók tekintetében, így kisebb összjóléti veszteséget okoz a tőke adóztatása. Fel kell azonban hívni a figyelmet, hogy ezek az elméletek, csakúgy, mint a korai optimális adózással foglalkozó tanulmányok nem szentelnek figyelmet a méltányossági szempontoknak, kizárólag hatékonysági szempontok szerint vizsgálják az egyes jövedelmek adóztatását.

A fenti összefoglalásból látszik, hogy az elmélet nem ad egyértelmű eligazítást az optimális adórendszerrel kapcsolatban. Néhány következtetés mégis viszonylag nagy biztonsággal levonható:

- Jövedelemadó-rendszerben akkor indokolt a progresszivitás, ha a jövedelemszerző tevékenység (munkakínálat) kevésbé érzékeny a határadókulcsra, ha a társadalom az egyenlőbb jövedelemelosztást preferálja, illetve, ha jelentős költségvetési bevételre van szükség;
- Az indirekt adó alkalmazása mellett szól, hogy adminisztrációs költsége és torzító hatása is kisebb;
- A tőkejövedelmek optimális adókulcsa nem nulla.

A konkrét adórendszer csak az adott társadalom értékrendje, illetve a gazdasági szereplők viselkedésének ismeretében határozható meg: ezért az adórendszerek elemzésének kiemelten fontos eleme az empirikus vizsgálat.

2. Nemzetközi ajánlások, tapasztalatok és összehasonlítás

2.1 Nemzetközi ajánlások

Az optimális adórendszerekkel a nemzetközi szervezetek is kiterjedten foglalkoznak a gyakorlati szempontok alapján. Így több szervezet is megfogalmazott erre vonatkozó véleményt és ajánlásokat. Ezekből tekintünk most át néhányat, amelynek a magyarországi adórendszerre is van gyakorlati vonatkozása.

EU

Az EU-ban az adópolitika alapvetően nemzeti hatáskörbe tartozik, célja a közkiadások finanszírozása és az újraelosztás, a Monetáris Unió szintjén pedig a stabilizáció, a sokkok ellensúlyozása a közös monetáris politika fenntarthatósága érdekében. Tehát közösségi szinten nem cél a nemzeti adórendszerek azonossá tétele, pusztán annak biztosítása, hogy a tagországok rendszerei kompatibilisek legyenek egymással és az EU célkitűzéseivel, különös tekintettel a javak, szolgáltatások, személyek és tőke szabad mozgására, valamint a piaci versenyre. Alapvetően az EU szabályozása tiltja olyan politikák, így adó alkalmazását is, amely direkt vagy közvetett módon előnyt biztosít a hazai termelésnek a többi EU tagországgal szemben.

Az ÁFA-ra és a jövedéki adókra vonatkozó szabályozás valamelyest összehangolt az Unión belül, mivel ezeknek kiemelt szerepe van a javak és szolgáltatások szabad mozgása szempontjából. (Például az ÁFA kulcsokat a tagállamok állapítják meg, de a standard kulcs nem lehet 15%-nál alacsonyabb, a kedvezményes kulcsnak pedig legalább 5%-nak kell lennie.) A direkt adók és a társadalombiztosítási járulék szabályozása viszont nincs összehangolva, hanem elsősorban nemzeti hatáskörbe tartozik.⁵ Azonban a direkt adók, vagyis *a munkajövedelmet és a vállalati bevételeket terhelő adók csökkentését, és az indirekt vagy „zöld” adók szerepének növelését javasolják, valamint 2006-ban ajánlást fogalmaztak meg a kutatás és fejlesztés adóösztönzőkkel való támogatására.*⁶

OECD

Az OECD nem fogalmaz meg elvárásokat a tagországok adórendszereivel kapcsolatban, de figyelmet fordít azok elemzésére és az adatgyűjtésre. Az elmúlt két évtizedben több OECD országban hajtottak végre személyi jövedelemadó-reformot, még sincs arra vonatkozó megállapodás, hogy mi az ideális adórendszer. Az OECD az adórendszerrel szemben támasztott legfontosabb szempontoknak – egy versenyképes fiskális környezet megteremtésén keresztül – a beruházás, vállalkozás és a munkavállalás ösztönzését tartja. Ugyanakkor jelenleg az OECD országok többsége azzal a kihívással néz szembe, hogy miként tudna a költségvetési kiadások szintjének fenntartása mellett egy nemzetközileg versenyképes adórendszert működtetni.

⁵ Az EU adózással kapcsolatos szabályairól bővebb információ található az EU adózással foglalkozó internetes oldalán: http://www.europa.eu.int/pol/tax/index_en.htm Európai Bizottság Adózási Főigazgatóságának oldalán: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/index_en.htm.

⁶ http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/COM_tax_incentives_en.pdf

Az öregedő társadalom, a magas munkanélküliség, az infrastruktúra fejlesztése és a nagy államadósság mind egy-egy olyan tényező, amely a kormányzat kiadásait növeli, és implicite az adóbevételek növelését igényli. Mindezek mellett a fokozódó nemzetközi munkaerő-, áru-, szolgáltatás- és tőkemobilitás felerősítette az országok adórendszerei közötti versenyt. Ez pedig az adókulcsok csökkenéséhez vezet. Ehhez a kérdéshez kapcsolódóan az OECD (2007) kiadványában Magyarország tekintetében is megállapítja, hogy a *munkahelyteremtés ösztönzése érdekében szükséges lenne az adóék csökkentésére* (amit a közösségi kiadások csökkentésével lehetne finanszírozni). Emellett kiemeli, hogy a *családpolitikai célok elérésének kevésbé költséges módját kellene megtalálni*, mint a jelenlegi adókedvezmények és juttatások rendszere.

Világbank

A Világbank 1991-ben egy az adópolitikára vonatkozó részletes összefoglalót (Világbank, 1991) tett közzé⁷. Ebben hangsúlyozzák, hogy az optimális adózás elmélet megállapításai sok esetben messze állnak a valóságtól, elsősorban az adóadminisztráció lehetséges problémái miatt. A Világbank szerint a rosszul felépített adórendszerek a következő hibákkal járhatnak:

- nem biztosítják a szükséges bevételeket,
- olyan torzításokat okoznak, amelyek jelentősen csökkentik a jólétet és visszafogják a gazdasági növekedést, növelik az egyenlőtlenségeket, és
- adminisztratív problémákkal járnak, mint adóelkerülés vagy korrupció (Világbank, 2001).

Bár az optimális adórendszerre vonatkozó konkrét ajánlást nem tesz a Világbank, számos javaslatot fogalmaz meg a lehetséges adóreformokra vonatkozóan, ezek röviden a következők. Az indirekt adók rendszerére egységes, 10-20% közötti ÁFA-kulcsot javasol, amit kiegészíthet a luxusjóságokra és jövedelem-rugalmas jóságokra kivetett eltérő adókulcs vagy jövedéki adó, de az eltérően adózó jóságcsoportok számát maximum négyben jelöli meg. Az ajánlások szerint a vállalatokra egykulcsos adót kell alkalmazni, amely kulcs nagyságrendileg azonos az SZJA felső kulcsával. Az SZJA felső kulcsára az ajánlás 30-50% közötti mérték. A méltányosságot az adórendszerben két elem biztosítja, egyrészt a háztartásokra vonatkozó viszonylag magas adómentes szint (például a minimálbér szintje), másrészt a fokozatosan növekvő határadókulcs. Azonban a Világbank az *adókulcsokra vonatkozó konkrét ajánlásoknál fontosabbnak tartja az adóalap szélesítését és az adóadminisztráció csökkentését, illetve javítását*. Szintén hangsúlyozza, hogy az adórendszer átalakítása csak akkor lehet sikeres, ha a szereplők elhiszik, hogy az új szabályok hosszú távra szólnak, vagyis az adóreform hitelessége kulcsfontosságú.

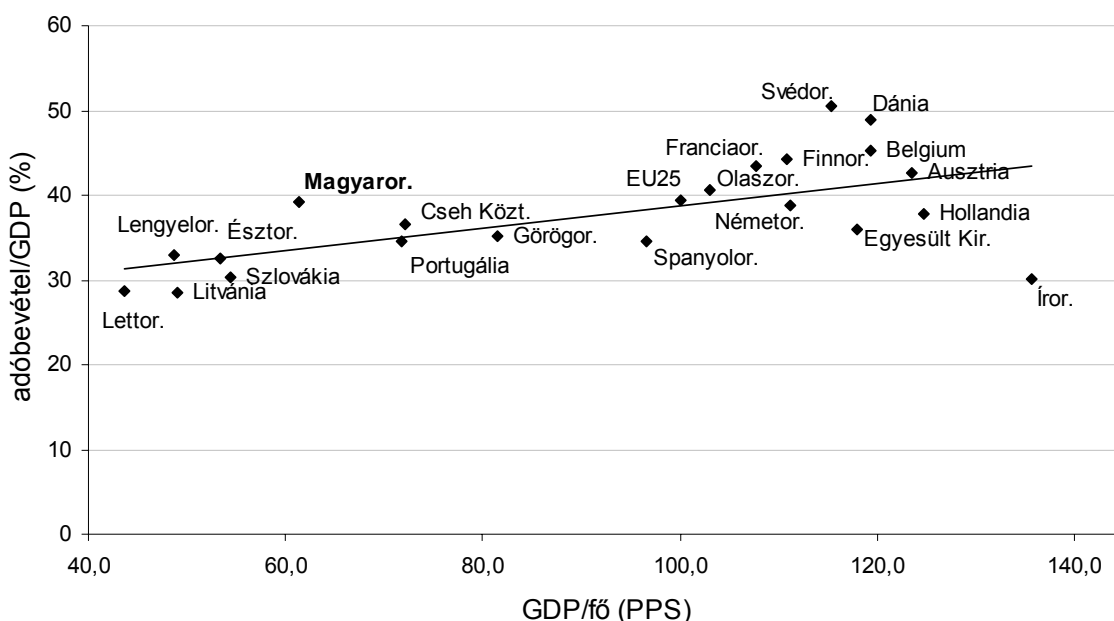
⁷<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPUBLICSECTORANDGOVERNANCE/EXTPUBLICFINANCE/EXTTPA/0,,contentMDK:20233695~menuPK:390373~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:390367,00.html>, 2006. szeptember 30-i letöltés

2.2 Nemzetközi összehasonlítás, az EU tagországok adórendszere⁸

A lisszaboni folyamat célkitűzéseinek megfelelően az EU kiemelt figyelmet fordít egyrészt az adórendszerhez kapcsolódó munkapiaci ösztönzési hatásokra, másrészt az adórendszer szerepére a versenyképesség javításában. Ezért általában, mint ahogy azt a 2.1-es alfejezetben már láttuk, a direkt adók – vagyis a munkajövedelmet és a vállalati bevételeket terhelő adók – csökkentését, és az indirekt vagy „zöld” adók szerepének növelését javasolják.

Az Európai Unió tagországaiban az adóterhelés és a jövedelemszint között pozitív kapcsolat fedezhető fel (1. ábra), vagyis minél nagyobb az egy főre jutó jövedelem, arányaiban annál többet von el az állam adóbevételek formájában.

1. ábra Az adóbevételek aránya és az összjövedelem az EU15 tagországokban és 6 új tagországban, 2004

Forrás: European Commission (2006) és EUROSTAT (részletes táblázatért lásd a Függelék, F1.)

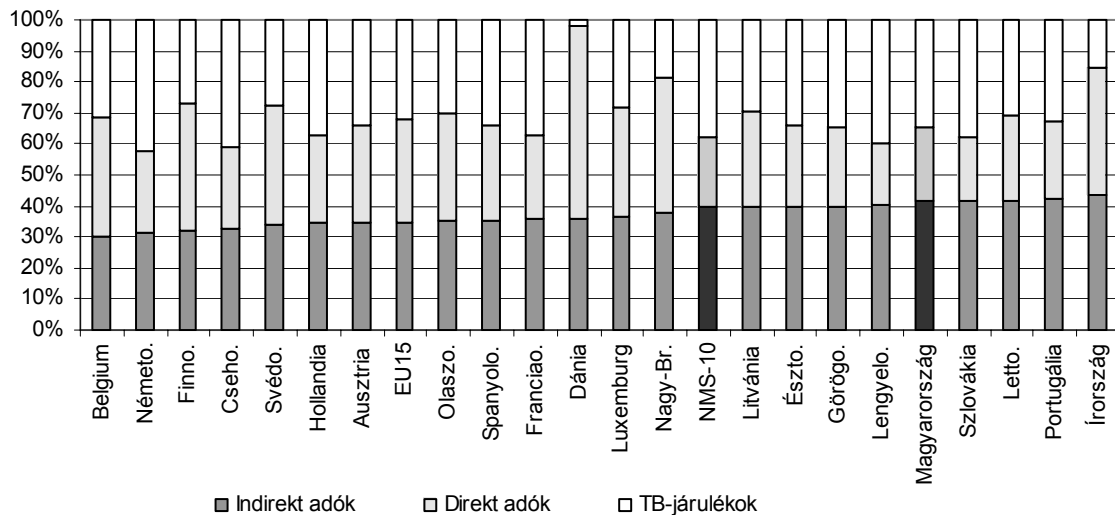
Az adóbevételeken belül megkülönböztetünk három típust, amelyek ösztönzés, így a hatékonyság szempontjából eltérő hatásokkal járnak: indirekt adók, direkt adók és a társadalombiztosítási, munkaadói és munkavállalói járulékok. Az elméleti bevezetőben láttuk, hogy az indirekt adókon keresztül nehezebben érvényesíthetők méltányossági szempontok, míg a direkt adók a hatékonyság ellen hathatnak. A tb-járadékok némileg hasonlóak a direkt adókhoz, azonban míg az utóbbihoz nem kapcsolódik közvetlen ellenszolgáltatás, a járulékok esetében általában biztosítási jogviszony alapján közvetlen jogosultságok kapcsolódnak a befizetéshez.

Magyarországon az EU átlaghoz képest magasabb az indirekt adóbevételek aránya, ám ez nem kirívó a szegényebb és az új EU-tagállamok között. Ezzel párhuzamosan alacsony a direkt adók aránya. A tb-járadékok aránya azzal van összefüggésben, hogy egy adott országban mennyire elterjedtek a társadalombiztosítási alapú juttatások. Németországban

⁸ Ebben az alfejezetben az OECD által publikált adatokon alapuló számításokat és következtetéseket mutatunk be. Kiss (2005) arra tesz javaslatot, hogy miként kell a statisztikai mutatókat úgy módosítani, hogy azok pontosabban mutassák az országok közötti adóterhelés mértékének különbségét.

például kiterjedt a társadalombiztosítási rendszer, ami magas járulékkulcsokkal jár, így magas a tb-járulékok aggregált aránya is. Ezzel szemben a skandináv országokban elterjedtebbek a nem-biztosítási alapú szociális juttatások, amiket adóbevételből finanszíroznak, így ezekben nem jellemző a járulékok magas aránya, inkább a direkt adóbevételek képviselnek nagy súlyt. Összességében a 2. ábra azt mutatja, hogy Magyarországon az adóbevételek aránya adótípusonként nagyon hasonló szerkezetű, mint az újonnan csatlakozott országok (New Member States; NMS-10) átlaga.

2. ábra Adóbevételek adótípusonként az összes adóbevétel százalékában az EU15 tagállamokban és 7 új tagállamban, 2004-ben

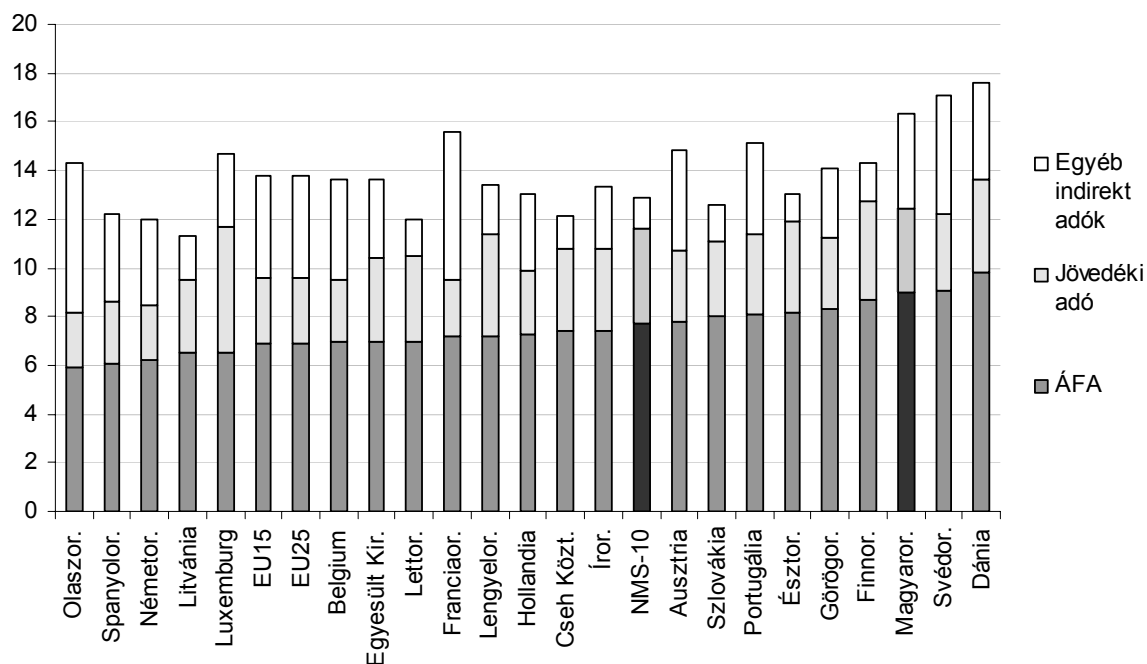

Forrás: European Commission (2006), (részletes táblázatért lásd a Függelék, F2.)

Bár az EU közvetlenül nem avatkozik be a tagországok adópolitikájába, az ajánlás az, hogy a tagországok csökkentsék az adóbevételek arányát, ezen belül pedig az EU támogatja a zöld (indirekt) adók szerepének növelését, és a direkt adók szerepének csökkentését. Ennek megfelel az EU átlagában látható trend, mivel nőtt az indirekt adóbevételek súlya és GDP-hez viszonyított aránya 1995-2001 között, azt követően pedig érdemben nem változott.

Az indirekt adók aránya Magyarországon esetében magas mind az összes adóbevételben belül mind a GDP százalékában, ezen belül az ÁFA aránya Magyarországon (55%) meghaladja az EU átlagot (50%). A 3. ábra mutatja, hogy Magyarországon magasabb az ÁFA bevételek aránya (1,3 százalékponttal) és jóval magasabb (2,6 százalékponttal) az egyéb indirekt adók aránya a GDP százalékában a 10 újonnan csatlakozott ország átlagához viszonyítva.

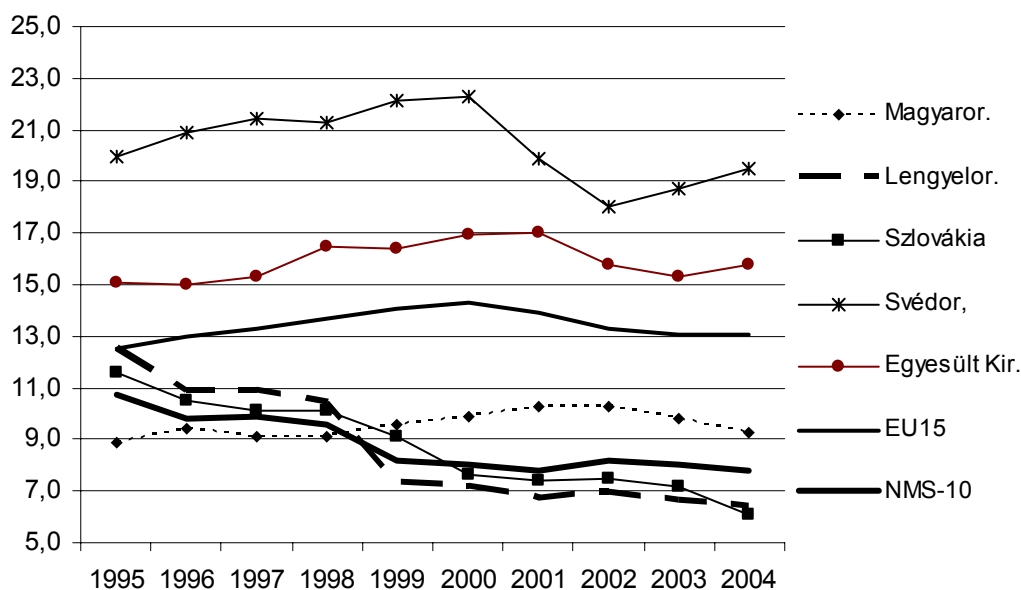
3. ábra Indirekt adóbevételek a főbb adónemek szerint a GDP arányában, 2004

Forrás: European Commission (2006) (részletes táblázatért lásd a Függelék, F3.)

Az EU tagországok többségében, és Magyarországon is hasonló trend jellemezte a direkt adók arányának változását az összes adóbevételben és a GDP százalékában is (4. ábra): az ezredfordulóig növekedés, azt követően csökkenés. Ugyanakkor az újonnan csatlakozó országokban átlagosan minden évben csökkent a direkt adók aránya. Ennek megfelelően Magyarországon 2004-ben az NMS-10 átlaga felett volt a direkt adóbevételek aránya, mind a GDP %-ában, mind az összes adóbevételben.

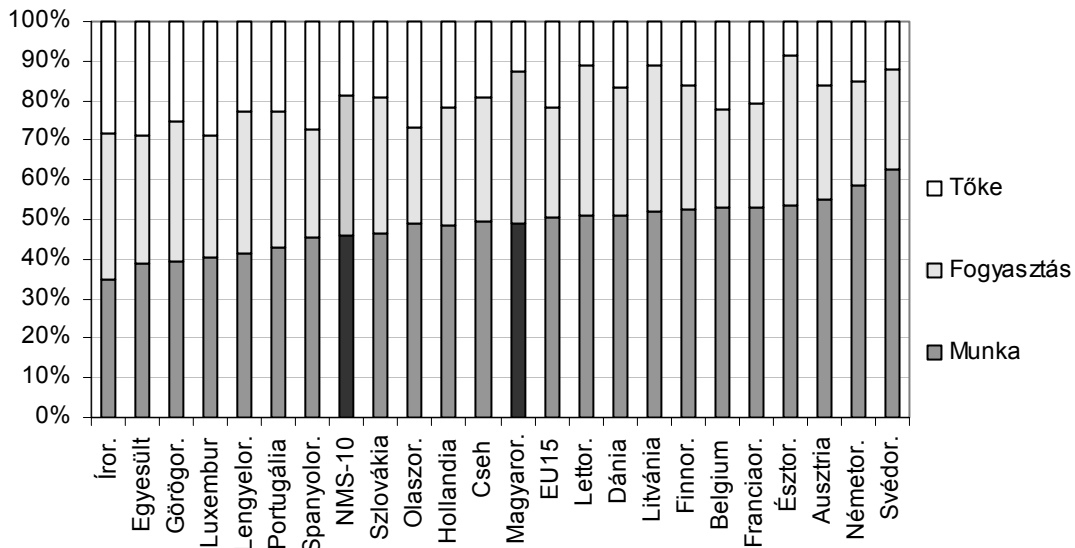
4. ábra Direkt adóbevételek a GDP %-ában

Forrás: European Commission (2006) (részletes táblázatért lásd a Függelék, F4.)

A fenti kategorizáláson túl (indirekt és direkt adók, tb-járulékok), érdemes közgazdasági funkciók szerint is megvizsgálni az adóterhek megoszlását, úgymint tőkejövedelmet, munkabért és fogyasztást terhelő adók. Magyarországon jóval az EU átlag alatti a tőkét terhelő adók aránya (5. ábra), és az EU átlag feletti a fogyasztást terhelő adóké. Ha azonban a 10 új csatlakozó ország átlagához mérjük magunkat, egyetlen kiugró különbség az, hogy Magyarországon a tőkét terhelő adók aránya jóval alacsonyabb.

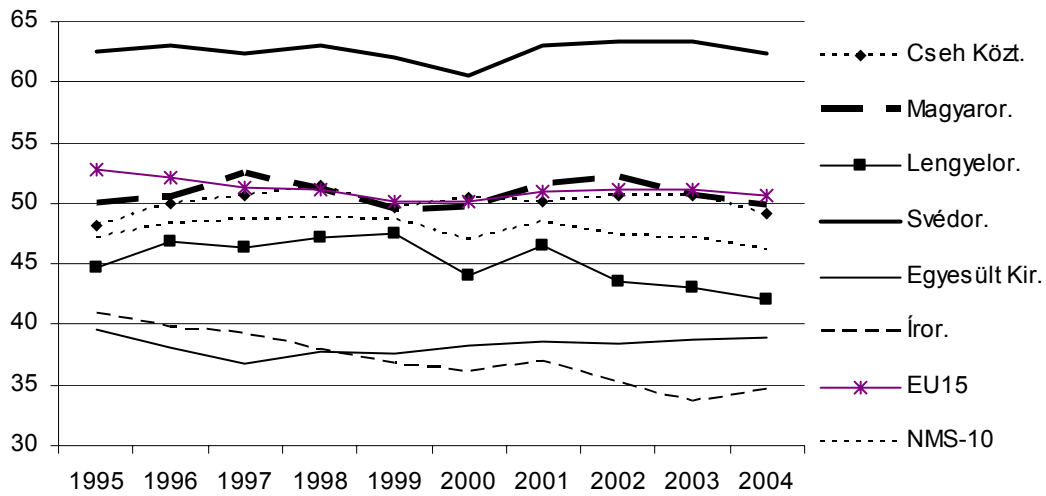
5. ábra Munkabért, tőkét és fogyasztást terhelő adóbevételek az összes adóbevétel százalékában, 2004

Forrás: European Commission (2006) (részletes táblázatért lásd a Függelék, F5.)

A munkajövedelemből származó adóbevételek aránya az összes adóbevételen belül (6. ábra) jellemzően csökkent a tagországokban; bár Magyarország esetében nincs ilyen egyértelmű trend, a munkát terhelő adók és járulékok aránya nagyjából megfelel az EU átlagnak, de magasabb, mint a 10 új csatlakozó ország átlaga. Úgy, mint ahogy a 4. ábra esetében, itt is kiemeltük Svédországot és az Egyesült Királyságot, illetve Írországot, mint két végletet, és ezek mellett feltüntettük a Magyarország számára jobb viszonyítási pontként szolgáló, régiókban található többi országot is.

6. ábra A munkajövedelmeket terhelő adóbevételek alakulása az összes adóbevétel százalékában

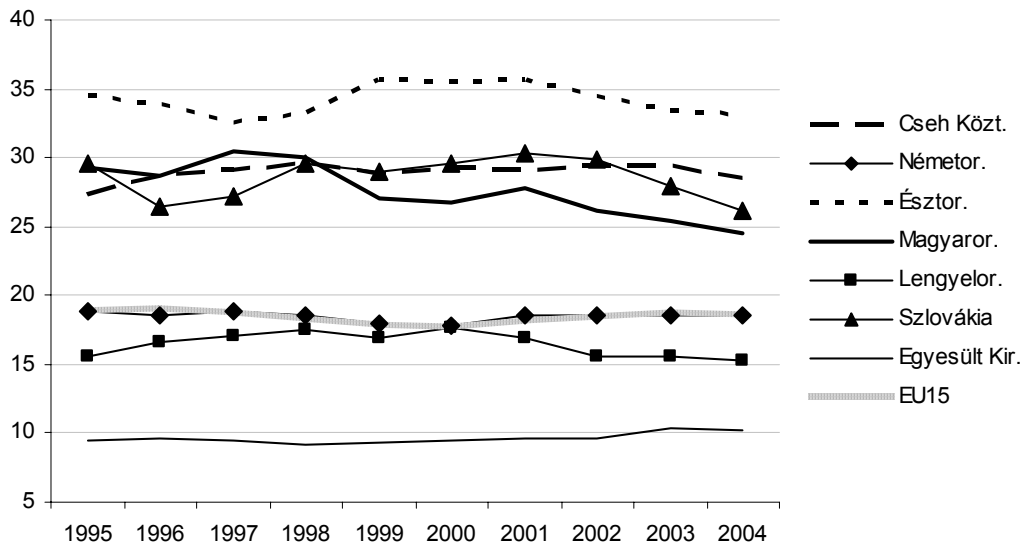

Forrás: European Commission (2006) (részletes táblázatért lásd a Függelékét, F6.)

Megjegyzés: Szlovákiát hiányzó adatok miatt nem tüntettük fel.

A 29%-ot kitevő munkáltatói járulékok a teljes adóbevétel közel 25%-át teszik ki, ami nem tekinthető kiugró értéknek a régióban, hiszen ugyanez az arány Szlovákiában 26,2% és a Cseh Köztársaságban 28,6%. Ugyanakkor az EU-15 átlagnál és a lengyel szintnél jóval magasabb. Amellett, hogy a magyar érték az európai átlagnál jóval magasabb, kiemelendő, hogy az 1997 és 2004 közötti időszakban csökkent a különbség.

7. ábra A munkáltató által fizetett járulékok a teljes adóbevétel százalékában

Forrás: European Commission (2006)

Az adórendszert jellemző indikátorok

Az adórendszer szerkezetét többféle szempontból lehet vizsgálni, és mindegyikhez más mutatót érdemes használni. A tanulmányban elsősorban a gazdasági szereplők viselkedését érintő hatásokat mérjük fel, az igazságosság és a költségvetési egyensúly kérdéseivel csak érintőlegesen foglalkozunk.

Az adórendszer vizsgálatának szempontjai és a megfelelő indikátorok

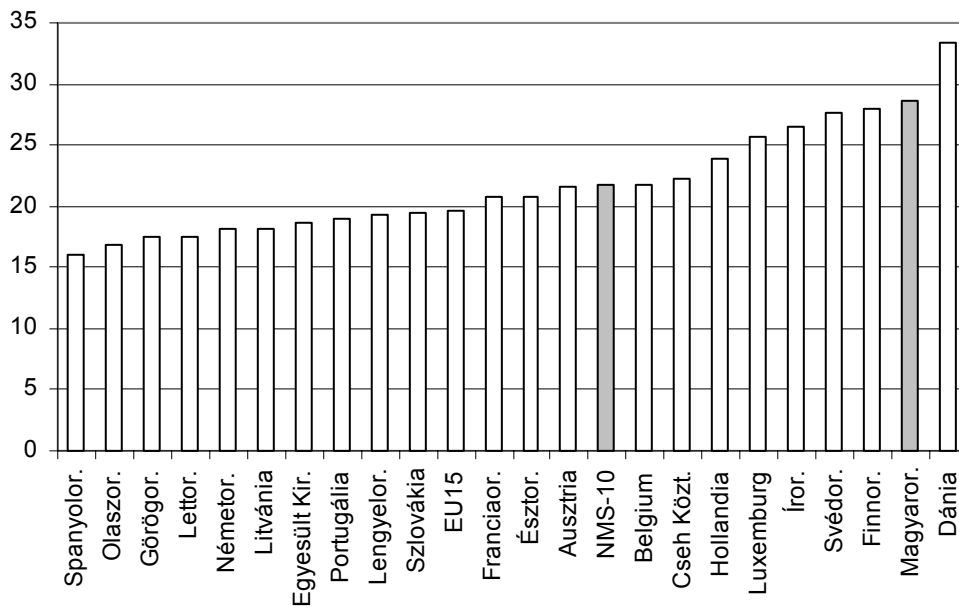
Költségvetési egyensúly	Igazságosság	Munkapiaci és beruházási ösztönzők	Adó-elkerülés	Fenntarthatóság és kiszámíthatóság
Adónem bevétele /GDP	Adónem bevétele /Összes adóbevétel	Adónem bevétele /Adóalap (implicit kulcs)	Adónem bevétele /Adóalap (implicit kulcs)	Adónem bevétele /Összes bevétel
-	-	Marginális kulcs	Marginális kulcs	Kulcsok változása
-	Átlagos kulcs	Átlagos kulcs	Átlagos kulcs	
			Adónemek száma	

Magyarországon igen magas a fogyasztást terhelő implicit adókulcs⁹, jóval az EU15 átlag feletti (8. ábra). Ez összhangban van a fogyasztási adóbevételek magas arányával. Látható, hogy az újonnan csatlakozó országok átlaga is az EU-15 átlag felett van, ugyanakkor Magyarországon kiemelkedően magas a fogyasztást terhelő implicit adókulcs.

A fogyasztást terhelő adókulccsal párhuzamosan a munkajövedelmet terhelő implicit adókulcs is magas Magyarországon, szintén az EU15 átlag feletti, amiben szintén szerepet játszik a szűk adóalap és az adófizetők alacsony száma (vagyis a magas inaktivitás). A korábbi ábrákkal összhangban itt is látható, hogy Magyarország esetében mindkét adórátája jóval az EU15 átlag felett van: munkajövedelmeknél közel 5%ponttal, míg a fogyasztás esetén kb. 9%ponttal. Vagyis annak ellenére, hogy az összes adóbevétel GDP-hez viszonyított aránya nem magas, a háztartásokra jutó teljes adóteher jóval meghaladja az EU15 átlagot.

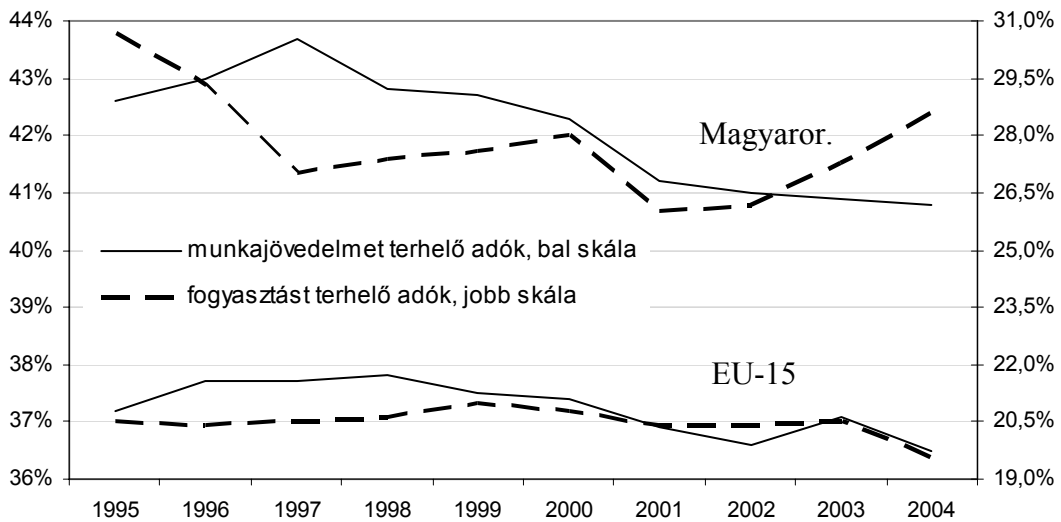
⁹ Az implicit adókulcsot minden adónemnél az adott adóból befolyt bevétel és a megfelelő adóalap hányadosaként számítjuk ki. Természetesen az elemzésnek a tőkejövedelmet terhelő implicit adórátára is ki kellene terjednie, ám adathiány miatt Magyarországra ezt nem tudtuk elvégezni.

8. ábra Fogyasztást terhelő implicit adókulcsok 2004-ben, %

Forrás: European Commission (2006) (részletes táblázatért lásd a Függelék, F7.)

9. ábra Az EU15 és Magyarország átlagos fogyasztást, ill. munkajövedelmet terhelő implicit adókulcs alakulása

Forrás: European Commission (2006) (részletes táblázatért lásd a Függelék, F8.)

2.3 Nemzetközi tapasztalatok

Az egykulcsos adórendszerek

Az 1980-as évek elején Robert Hall és Alvin Rabushka (Hall-Rabushka, 1995) kidolgozott egy egykulcsos adórendszerre ('flat tax') vonatkozó javaslatot. Ennek értelmében minden egyes dollár jövedelem 19%-os egységes kulccsal adózik. Kivételt képez a családok 25 ezer USD alatti jövedelme, mert erre adómentesség vonatkozik. Érveik szerint ez az egyszerű adórendszer jelentősen hozzájárul a gazdasági növekedéshez, mivel számottevő adminisztrációs költséget takarít meg. Rabushka szerint¹⁰ egy ilyen rendszerben gyakorlatilag nem lenne szükség adóbevallásra, mivel minden egység jövedelem keletkezésekor automatikusan le lehetne vonni az egységes adót, megtakarítva így az adó kiszámítását, bevallását, és jelentősen leegyszerűsítve az ellenőrzését, és megszüntetve ez által az adórendszeren belüli arbitrázs-helyzeteket. A méltányossággal kapcsolatos ellenérvek pedig azért nem érvényesek a szerző szerint, mert a szociálpolitika céljait nem az adórendszeren keresztül kell megvalósítani.

Az elmúlt évtized adóreformjai közül kiemelt figyelmet kapott az úgynevezett egykulcsos adórendszerek bevezetése. Bár más országok is alkalmaznak hasonló szabályrendszert, mégis a közép-kelet-európai országok adóreformjai kapcsán került előtérbe ez a rendszer. Fontos azonban felhívni a figyelmet, hogy ezen országok nagy része csak névleg alkalmaz egy adókulcsot, valójában csak egy egyszerű, és az SZJA-rendszerben alacsony adókulcsot alkalmazó rendszerekről van szó, ami eltér a klasszikus, Hall-Rabushka-féle egykulcsos adórendszertől.

1. táblázat Az egykulcsos adórendszereket alkalmazó közép-kelet-európai országok

Ország	Bevezetés éve	Adókulcsok a reform után		Adókulcsok a reform előtt	
		SZJA	társasági nyereségadó	SZJA	társasági nyereségadó
Észtország	1994	26	26	16-33	35
Litvánia	1994	33	29	18-33	29
Lettország	1997	25	25	10-25	25
Oroszország	2001	13	37	12-30	35
Ukrajna	2004	13	25	10-40	30
Szlovákia	2004	19	19	10-38	25
Grúzia	2005	12	20	12-20	20
Románia	2005	16	16	18-40	25

Forrás: M. Keen (IMF): *The Flat Tax, Experience and Issues*, előadás, *International Academic Forum on Flat Tax Rate*, Center of Excellence in Finance, Bled, Szlovénia, 2006. február 3-4.

Látható, hogy számos „egykulcsos” országban az adókulcs egyáltalán nem egységes, vagyis a vállalkozásokat és a magánszemélyeket nem azonos kulcs terheli. Ezen kívül tovább árnyalja a képet a jövedelemadóhoz hasonlóan működő TB-járulékok rendszere, ami a legtöbb országban jelentős további terhelést jelent a magánszemélyeknek. Az egykulcsos adórendszer

¹⁰ International Academic Forum on Flat Tax Rate, Center of Excellence in Finance, Bled, Szlovénia, 2006. február 3-4.

bevezetése a legtöbb esetben nem azért volt előnyös, mert egységes adókulcsot biztosított, hanem mert lehetőséget nyitott az adóadminisztráció egyszerűsítésére és az adóalap szélesítésére a korábbi kedvezmények megszüntetése által.

Az egykulcsos adórendszerekhez kapcsolódóan általában két területen várnak jelentős hatásokat. Az egyik, hogy az alacsonyabb határadókulcsok növelik a munkakínálatot, ami a megnövekedett adóalapban testesül meg. A másik az adóelkerülés, erre vonatkozóan azonban kétfajta várakozás létezik. Az egyik szerint az alacsonyabb határadókulcs kisebb ösztönzést jelent az adóelkerülésre, így a reform hatására javulni fog az adófizetés. A másik elmélet szerint azonban az adóelkerülés olyan, mint a kockázatos eszközökbe való befektetés, és az adókulcs csökkentésével nő e kockázatos eszköz hozama, így tehát az adóelkerülés is növekedni fog.

Az elmúlt évek egykulcsos reformjai jó alapot szolgáltatathatnának e sejtések vizsgálatára, de sajnos eddig nem sok ilyen típusú tanulmány készült. Az egyik kivétel Ivanova és szerzőtársai (2005) elemzése az orosz adóreform hatásairól mikroadatok segítségével. Ebben az elemzésben a szerzők azt találták, hogy a várakozásokkal ellentétben azokban a csoportokban, ahol jelentősen csökkent a határadókulcs, tehát ahol a munkakínálat növekedését várták volna, nem volt nagy változás az adófizetésben, míg azokban a csoportokban, ahol nem változott a határadókulcs (szegényebb rétegek), jelentősen megnőtt az adófizetés. Az adóbevallási viselkedéssel kapcsolatban arra az eredményre jutottak, hogy az adóelkerülés inkább csökkent az adóreform után. Azonban az egykulcsos adó bevezetését kísérő egyéb (adminisztratív) változások hatását nem tudták elkülöníteni, így a javulás akár ezeknek is betudható.

A másik reform, amihez kapcsolódóan viszonylag sok részlet áll rendelkezésre, a 2004-es szlovák egykulcsos adóreform, azonban ehhez kapcsolódóan nem találtunk az egyéni viselkedést vizsgáló, mikroadatokra épülő elemzést. Szlovákia egy strukturális reformcsomag (nyugdíj, munkapiac, jóléti juttatások, oktatás, egészségügy, adórendszer) keretében alakította át az adórendszerét 2003-2004-ben, és a nemzetközi visszajelzések alapján a reform hatásos volt: Szlovákia kockázati besorolása javult (S&P BB+ 1998-ban, A 2005 decemberében). Az adóreform általános célja az egyszerűsítés és a hatékonyság növelése volt. Az adórendszert egykulcsossá tették, a korábbi 18 féle kulcs helyett az egységes 19%-os kulcsot vezették be, szélesítették az adóalapot és csökkentették a progresszivitást, de nem szüntették meg (magas adómentes jövedelemhatár, gyermekek utáni adójóváírás). Az effektív határadókulcs csökkentése által a jobb munkára ösztönzést, így az adóalap növekedését várták. Ugyan az aggregált adatok alapján nem lehet megállapítani a reform egyéni viselkedésre gyakorolt hatásait, de összességében az átalakítás a direkt adóbevételek csökkenésével járt.

Keretes írásunkban összefoglalást adunk Benedek – Lelkes (2005) vizsgálatáról, amelyben azt elemezték, hogy milyen újraelosztási hatásai lettek volna 2004-ben Magyarországon az egykulcsos adórendszer bevezetésének.

Egy egykulcsos adórendszer lehetőségének vizsgálata (Benedek-Lelkes, 2005)

A hipotetikus adórendszer paraméterei a következők:

- Minden adókulcs egységesen 19%, tehát a külön adózó jövedelmeké is, azzal a kitételrel, hogy az alkalmazotti adójóváírás és a kiegészítő adójóváírás megmarad;
- Az ÁFA-kulcsok és jövedéki adó kulcsok is egységesen 19%;
- Nincs gépkocsi regisztrációs díj;
- Megszűnik valamennyi adókedvezmény ;
- Megszűnik valamennyi támogatás (GYES, gázár-támogatás, családi pótlék, stb);
- A fenti szabályokon kívül más nem változik (a 2004-es rendszerével azonos marad).

Hogyan rendeződne át a jövedelmek újraelosztása

Az általános 19%-os adókulcs (megtartva a minimálbér adómentességét), elsősorban a magasabb jövedelműek számára lett volna kedvezőbb a 2004-es helyzethez képest. A jövedelem elosztás felső ötödét leszámítva nincs nagy különbség az adófizetési kötelezettségben, sem az implicit adókulcsokban. Azonban a leggazdagabbak esetében jelentősen csökkenne az adófizetés, és ezzel párhuzamosan az implicit adókulcs is.

A háztartások esetében a teljes háztartásra jutó személyi jövedelemadó az elosztás felső felében csökkenne, a fizetett ÁFA pedig minden decilisben nőne. A kettő együttes hatásaként a gazdagabbak járnának jól, vagyis egy ilyen adóegyszerűsítés nyertesei, a teljes adófizetést tekintve, egyértelműen a jövedelem elosztás felső feléből, míg vesztesei az alsó harmadból kerülnének ki.

A rendelkezésre álló jövedelmet alapul véve is a legszegényebbek járnának rosszul az adóegyszerűsítéssel. Összességében csak az elosztás tetejébe tartozók rendelkezésre álló jövedelme nőne számottevően, ugyanakkor az alsó ötödbe tartozóknak jelentősen kevesebb elköltendő jövedelme maradna. Ennek oka, a már említettekén túl, a központi támogatások megszüntetése, és az igénybe vehető adókedvezmények csökkenése. Mindezek eredményeként tehát egy ilyen adórendszer bevezetése csökkentené a jövedelemátcsoportosítás mértékét.

Más országok tapasztalatai

Az adókulcsok csökkentésének hatásvizsgálatára több elemzést találunk a más típusú adórendszer átalakítást, és nem az egykulcsos adókat vizsgáló irodalomban, elsősorban amerikai adatokon. Benzúr (2007) részletes összefoglalást ad erről az irodalomról, következő keretes írásunkban összegezzük a legfontosabb megállapításokat és utalunk a módszertani kérdésekre is. Elsősorban az adatok elérhetősége miatt a releváns tanulmányok amerikai eredményeket tükröznek, azok más országra való érvényessége nem egyértelmű.

A munkát terhelő adó munkakínálati hatásaira lehet következtetni a munkakínálat adófizetés utáni bérré való rugalmasságából. Hausman (1981) amerikai adatok alapján azt találta, hogy a jövedelemadó kulcsának csökkentése szignifikánsan növeli a munkakínálatot, és a munkakínálat bővülése nagyobb a magasabb jövedelműek körében. Más országok adatai (UK, Svédország) hasonló eredmények születtek, a módszertan robusztusságát vizsgálva azonban az irodalomban az lett a konszenzus, hogy az adórendszer nem gyakorol jelentős hatást az elsődleges keresők munkakínálatára.

A nem elsődleges keresőkre vonatkozóan szintén amerikai adatokon a munkakínálat nettó bérré való rugalmasságát robusztusan magasnak találta több tanulmány is. Az USA családi adórendszere miatt ezek a hatások a magas keresetű nőknél is jelentősek lehetnek, Magyarországon inkább az alacsony képzettségű, alacsony jövedelmű vagy egyéb, szociálisan viszonylag hátrányos helyzetben lévő munkavállalóknál várható nagyobb hatás – Scharle (2005) alapján az effektív marginális adókulcsok igen magasak bizonyos alacsony jövedelemsávokban.

Az adóköteles jövedelem adófizetés utáni bérré való rugalmasságát vizsgálva az irodalomban pozitív, de 1-nél kisebb elaszticitás tekinthető konszenzusosnak. Ez az eredmény is arra utal, hogy a munkát terhelő adókulcsok változásainak vannak szignifikáns hatásai a munkakínálatra.

Adórendszer munkakínálati hatásainak becslése (Benczúr, 2007)

Hausman (1981) alapján progresszív adórendszereknél az adókulcs változása nem pusztán a nettó bért változtatja, hanem a nem munkából szerzett jövedelmet is – ennek felhasználásával készített becslést a munkakínálat rugalmasságára, amit a következő példa szemléltet. Az 1975-ös amerikai adórendszert lecserélve egy „egykulcsos adórendszerre” (ahol egyetlen adókulcs van és nincsenek sem adókedvezmények, sem adómentes jövedelmek), egy 14.6%-os adókulcs eredményezi ugyanazt az adóbevételt.¹¹ Ez a teljes munkakínálatot 8.1%-kal emeli. Ha a jövedelmek 4000 dollárig adómentesek, a szükséges adókulcs már 20%-ra nő, ekkor 7.7% a munkakínálat bővülése.

A nem elsődleges keresőknél számos tanulmány talált robusztusan magas rugalmasságokat. Egy konkrét példa Eissa (1995), aki az 1986-os amerikai adóreform adókulcs-változását kihasználva kapott 0.8-as elaszticitást a jövedelem-eloszlás felső 10%-ába tartozó nőknél. Ez mind a részvételi valószínűséget, mind pedig a munkaórák számát érinti, nagyjából fele-fele arányban; bár inkább csak a részvételre vonatkozó eredmények tekinthetők robusztusnak.

Mivel azonban az elsődleges keresők között nem sikerült jelentős és robusztus munkakínálat érzékenységet kimutatni, az irodalom a fókuszot a bevallott (adóköteles) jövedelemre helyezte át (pl. Feldstein, 1995). Fontos hangsúlyozni a különbséget a munkakínálat érzékenységre vonatkozó becslésekhez képest. Az adóköteles jövedelem változása sokkal több okból következhet be, mint a munkakínálat változása – például a béren kívüli juttatások csökkenése is változtatja azt. Általánosabban fogalmazva, míg Hausman eredményei alapján elméleti alapon is jelentős holtteher-vesztésért tulajdoníthatunk a munka adóztatásának, Feldstein eredményei elsősorban nem erről, hanem az adóreform adóbevételekre gyakorolt hatásáról adnak információt.

Ha különböző jövedelmi csoportok adókulcsa eltérő módon változik a reform miatt, akkor a két csoport viselkedésváltozását összehasonlítva egyszerű becslést nyerhetünk az adóköteles jövedelem effektív adókulcstól való függésére. Erre Feldstein 1 körüli elaszticitást talál. Érdekes egy illusztratív példát tekinteni, mit is jelent egy 1.04-es elaszticitás egy többsávú adórendszer esetén. Az 1993-as (a vizsgálatkor még csak tervezett) adóemelés a 140 ezer dollár fölötti éves jövedelmek adókulcsát 31%-ról 36%-ra növelte, a 135 ezer dollár fölötti éves jövedelmek egészségügyi hozzájárulását pedig 0%-ról 2.9%-ra. A magas jövedelmű (140 ezer dollár éves jövedelem fölött) csoportra ez 11.5%-kal csökkentette, hogy egy dollár adózás előtti jövedelemből mennyit vitt haza a munkavállaló adózás után, ebből következően az adóköteles jövedelem átlagosan 12%-kal csökkent. A reform előtt a csoport átlagjövedelme 180 ezer dollár volt, így a legfelső adósávban fejenként átlagosan $40,000 \cdot 0.31 = 12,400$ dollár volt az adóbevétel. A reform után az átlagjövedelem előre jelezhetően 159 ezer dollárra csökken, az innen várható bevétel pedig $19,000 \cdot 0.36 + 24,000 \cdot 0.029 = 7,536$. Látható, hogy jóval kisebb adóalapra vetődik ki a magasabb adókulcs, és az adóbevételek összességében csökkennek az adóemelés hatására.

Ez nem egy az egyben az adózási Laffer görbe, hanem speciálisan a többsávú rendszer következménye: Ugyanezen elaszticitás mellett, ha nem a felső kulcsot emeljük, hanem az összeset arányosan, akkor növekedni fognak az adóbevételek. A lényeg tehát az adókulcsváltozás hatására bekövetkezett viselkedési reakció, ami jelentős eltérést okozhat a reform várt és tényleges bevételnövelő hatása között.

¹¹ Összehasonlításképpen: 1974-ben a medián amerikai adózó marginális adókulcsa 20% volt, az alsó kvartilisra ez 0%, míg a felsőre 22% volt.

Feldstein eredményei komoly vitát generáltak. Ezeket összegezve Gruber és Saez (2002) arra jutnak, hogy a tanulmányok 0 és 0.8 közötti rugalmassági eredményeket kapnak, tehát Feldsteinénél jóval kisebbeket, ám többnyire szignifikánsan pozitívat. A különbségeket részben a jövedelem definíciója (összjövedelem vagy adóköteles jövedelem) okozza, részben pedig a jövedelem-eloszlásban megfigyelhető időbeli változások. A szerzők azt találják, hogy az átlagos elaszticitás 0.4 az adóköteles jövedelem esetén, míg az összjövedelmre jóval alacsonyabb. Az elaszticitás döntő részben a magas jövedelműektől származik (az évi 100,000 dollár fölöttieknél az értéke 0.57, míg alacsonyabb jövedelemcsoportokra ennek kevesebb, mint egyharmada).

3. A magyar adórendszer hatékonysága

Hatékonyságon azt értjük, hogy azonos bevételt kisebb társadalmi költséggel képes elérni az adórendszer. A társadalmi költséget szélesen értelmezve ide tartozik az adórendszerből eredő minden torzítás, ami az optimálistól eltérő erőforráselosztást eredményez, illetve a kormányzat és az adózók adminisztrációval kapcsolatos terhei is. Ennek megfelelően a gazdasági szereplők döntéseinek megfelelő csoportosításban vizsgáljuk az adók hatásait, és ezután térünk rá az adminisztrációra. Az áttekintésben elsősorban az általunk fontosnak ítélt, de az eddigi vitákban kevesebb figyelmet kapott kérdésekre koncentrálnunk. Kivétel ezalól az adminisztráció kérdése, amit adatok hiányában nem tudunk a fontosságának megfelelő részletességgel tárgyalni.

3.1 Munkakínálat

Magyarországon a 15-64 éves népesség 57 % dolgozik, míg az EU átlaga 64%. A lemaradás zöme abból adódik, hogy az alacsonyan képzettek foglalkoztatása 20 % ponttal alacsonyabb, mint nyugaton.¹² Az alacsony foglalkoztatás szint részben a transzformációs sokk öröksége (Köllő-Nacsa, 2006: 8-9.o.), részben azonban az adó- és támogatási rendszerben rejlő ösztönzőkkel magyarázható. A támogatások munkakínálatot csökkentő hatásával nem foglalkozunk részletesen,¹³ illetve csak annyiban, amennyiben ez az adórendszerrel kölcsönhatásban jelentkezik.

A munkakínálati hatások vizsgálatában abból indulunk ki, hogy a munkavállaló célja a saját jóléte maximalizálása, és ezért arra törekszik, hogy a lehető legkisebb munkavégzés mellett a lehető legnagyobb legyen a jövedelme. Az adók emelése csökkenti a munkából származó jövedelmet, így a munkavállaló kevesebb szabadidőt engedhet meg magának, és többet fog dolgozni. Ugyanakkor az alacsonyabb bérjövedelem csökkenti a pihenéssel töltött idő alatt elszalasztott bérjövedelem nagyságát, és így csökkenti a munkavállalási hajlandóságot. A két hatás egymáshoz viszonyított nagyságától függ, hogy az adók végülis növelik vagy csökkentik-e a munkakínálatot, ezt pedig csak empirikus vizsgálatokkal lehet megállapítani.

¹² A képzetlen munkaerőre telepített beruházások vonzása nem cél, az alacsony képzettségűek munkába állását mégis ösztönözni kell, enélkül ugyanis középtávon nem lehet elérni sem a foglalkoztatás érdemi bővülését, sem a szociális kiadások (és az ezzel járó bevételi kényszer) csökkenését.

¹³ A munkakínálatot közvetlenül nem lehet mérni (csak a foglalkoztatást, ami a kereslettől is függ) és számos egyéni jellemző befolyásolja. A támogatásokra való jogosultság pedig olyan tényezőktől is függ, ami egyúttal a munkavállalási hajlandóságra is hat. Emiatt a támogatások ellenőztető hatását csak egyéni adatokon érdemes vizsgálni, amire kevés kísérlet történt Magyarországon (ezekről Firlé és Szabó, 2007 ad rövid áttekintést, az elmélet alapján is belátható hatásokat Semjén, 1996 ismerteti részletesen).

A támogatások általában egyértelműen csökkentik a munkakínálatot, mivel úgy jut jövedelemhez az egyén, hogy szabadidejét sem kell feláldoznia. Még erősebb az ellenőztönzés, ha a támogatásra csak az jogosult, aki nem dolgozik (szegénységi csapda). A támogatás indokoltági¹⁴ feltételeivel ellensúlyozható az anyagi ellenérdekeltség: ilyen például a munkanélküli segély esetében az álláskeresés vagy a közmunka, és az ezek elutasításával járó szankciók (pl. a segély felfüggesztése). A jogosultsági szabályok kialakítása is befolyásolja a munkavállalási hajlandóságot: a magas helyettesítési ráta, vagy a hosszú jogosultsági idő például egyértelműen a munkavállalás ellen hat. Ezek a szabályok viszont nem szigoríthatók akármeddig anélkül, hogy a méltányosságot csorbítanák, vagy a létfenntartást veszélyeztetnék. Az indokoltági szabályok több szempontból alkalmasabbak a munkavállalás ösztönzésére: egyrészt kevésbé igényelnek a társadalmi szolidaritással ellentétes intézkedést, másrészt - az álláshoz jutást segítő magatartások előírása által -közvetlenebbül ösztönzik a munkába állást.¹⁵

A magyarországi személyi jövedelemadó rendszer kétféle módon kezeli a jövedelmeket: egyes jövedelemtétel az összevont adóalap részét képezik, ezek után 2007-ben a háromkulcsos SZJA-rendszer¹⁶ szerint számított adó fizetése kötelező, míg más jövedelemtétel úgynevezett külön adózó jövedelmek, ezekre külön adókulcs vonatkozik, és nem kell őket más jövedelmekkel összevonni. Az összevont adóalapba tipikusan a munkavégzéshez kapcsolódó jövedelmek tartoznak (például bérjövdelem, végkielégítés, stb.), míg külön adókulcs vonatkozik általában a tőke típusú jövedelmekre (például osztalék vagy ingatlan bérbeadás). A vagyomból származó jövedelmekre vonatkozó eltérő adókulcsok 10%, 20%, 25% vagy 35%, a jövedelem típusától függően. Az adótábla 2007. január 1-jétől:

2. táblázat Az összevont adóalapra 2007. január 1-jétől érvényes adótábla

		Munkaviszonyban lévő alkalmazottak száma (fő)*
0 – 1 700 000 Ft	18 %	2 641 697
1 700 001 – 6 748 850 Ft	36 %	1 033 671
6 748 850 -	40 %	79 769

Forrás: <http://www.apoh.hu/adotablak>

*2006. szeptemberi adatok alapján

¹⁴ Az indokoltági szabályok biztosítják, hogy csak az kap támogatást, aki önhibáján kívül szorul rá erre. A munkanélküli segély esetében például az, aki tényleg munkanélküli (vagyis keres munkát, és képes munkába állni), és az elhelyezkedése érdekében hajlandó együttműködni a munkaügyi szervezettel. Ez nem ugyanaz, mint a jogosultság szabályozása, ami azt határozza meg, hogy támogatást igénylő rendelkezik azokkal az ismervekkel, amelyek kezelésére az adott segélyt létrehozták: pl. kimerítette a járadékot de nincs munkája, stb.

¹⁵ Magyarországon a munkanélküli segélyezés jogosultsági szabályait az elmúlt évtizedben több lépésben szigorították, jelentős eredmények nélkül. Ez is arra utal, hogy ezek további szigorítása helyett az indokoltági szabályok átalakítási lehetőségeit érdemes vizsgálni.

¹⁶ 2007. január 1-jétől bevezetésre került a járulékfizetés felső határát meghaladó jövedelemre a magánszemélyek 4%-os különadója.

3. táblázat A munkavállaló által fizetendő járulékok 2007. január 1-jétől

Nyugdíjjárulék*		Magánnyugdíj- pénztári tagdíj	Munkavállalói járulék	Egészségbiztosítási járulék	
Mpt. tag	Nem mpt. tag			Természetbeni	Pénzbeli
0,5 %	8,5 %	8 %	1,5%	4 %	3 %

Forrás: http://www.apeh.hu/fizetendo_jar

* De maximum 573 652Ft/év.

A biztosított által fizetendő egészségbiztosítási járulék mértéke 2007. január 1-jétől 7 százalék, melyből a természetbeni egészségbiztosítási járulék mértéke 4 százalék, a pénzbeli egészségbiztosítási járulék mértéke 3 százalék¹⁷.

A magyar adórendszert az adókedvezmények¹⁸ és az egyes jövedelemfajták kedvezményes elbírálása bonyolítja¹⁹. A kedvezményes elbírálásnak négy módja van:

- az adózóra valamilyen szempont szerint adókedvezmény vonatkozik (pl. alkalmazotti adójóváírás, családi adókedvezmény);
- az adott jövedelemtípusra nem az egységes adótábla, hanem valamilyen kedvezményes elbírálás vagy adókulcs vonatkozik (pl. mezőgazdasági őstermelők);
- az adott jövedelem nem adózik, de ha az egyén más jövedelemmel is rendelkezik, akkor az adóbevallásban fel kell tüntetni, és az átlagadót megemeli. Ez a kategória az „adóterhet nem viselő járandóság” (pl. ösztöndíj); illetve
- a jövedelem adómentes, és az adóbevallásban nem kell feltüntetni (pl. szociális segély).

Az ellenőztönzési hatások vizsgálata – METR-modell

Ahogy azt a második fejezetben láthattuk, Magyarországon a munkajövedelmeket terhelő adóbevételek aránya az összes adóbevétel százalékában megegyezik az EU átlaggal (6. ábra) – ez igaz a járulékok esetében is –, ugyanakkor a munkát terhelő implicit adókulcsok jóval meghaladják azt (9. ábra). Ennek oka, hogy Magyarországon az ugyanakkora adó- és járulékbérvétel jóval kisebb adóalapból származik, ami a kedvezmények széles körének és a magas inaktivitásnak tudható be. Ebből az következik, hogy egyéni szinten az adó- és járulékterhelés jóval magasabb Magyarországon, mint az EU15-ben, ami a munkakínálat erős ellenőztönzője²⁰.

A fentieken kívül a munkakínálatra a *szociális támogatások rendszere* is hatással van. Az adók, járulékok és transzferek együttes munkakínálati hatásának illusztrálására az effektív marginális adókulcsot (METR) használjuk, amely megmutatja, hogy a munkába állás vagy a munkaórák növelése esetén mekkora a jövedelemnövekményből elvesző hányad.

¹⁷ Az egészségügy jelenlegi finanszírozási formájának helyességét a tanulmány nem vizsgálja. Szükségesnek tartjuk azonban megjegyezni, hogy járulékok helyett adó formájában is lehetőség lenne a fedezet megteremtésére. Ez tovább erősíthetné az elvonási rendszer progresszivitását.

¹⁸ Az adókedvezmények tételes felsorolását az F11. tartalmazza.

¹⁹ A kedvezményes elbánás lehetséges okait lásd az F10. -ben.

²⁰ A társadalombiztosítási programok ösztönzési hatásairól lásd Gál (1996) tanulmányát.

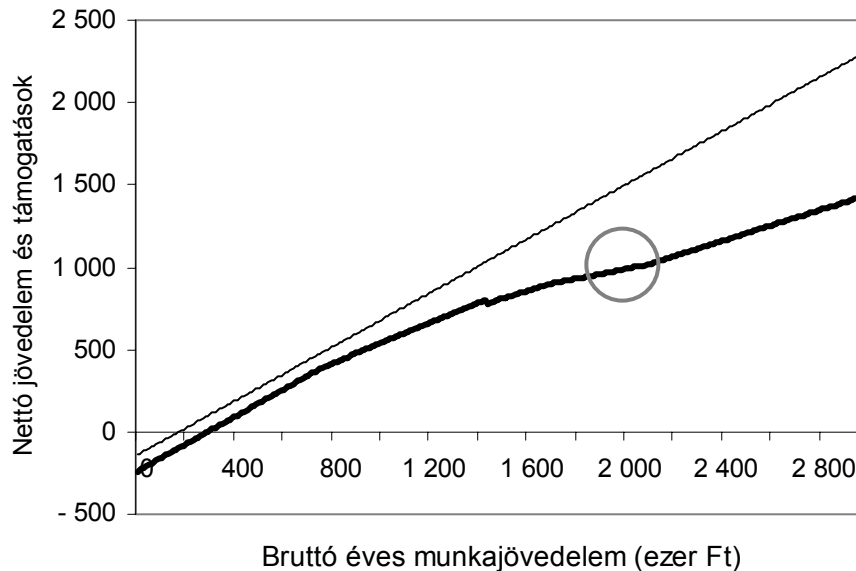
$$\text{METR} = 1 - (\text{nettó jövedelem változása})/(\text{bruttó jövedelem változása})$$

Magyarországon a támogatási rendszer és a munkát terhelő adók és járulékok összehangolatlansága következtében a háztartások létszámának, jövedelmének és egyéb²¹ a támogatásokat érintő jellemzőinek függvényében kialakulhatnak magas effektív marginális adókulcs helyzetek, azaz olyan jövedelem-intervallumok, ahol a munkakínálati ellenőztözés igen erős. A rendkívül magas effektív marginális adókulcs egyik lehetséges következménye a szegénységi csapdahelyzet, amely arra a jelenségre utal, amikor valaki azért nem vállal (több) munkát, mert ez – egyes támogatásokra való jogosultságának megszűnéséből adódóan – a rendelkezésre álló jövedelmét csökkentené. *Az ellenőztözés minimalizálása érdekében kívánatos az adó- és támogatási rendszer olyan irányú módosítása, amely kiküszöböli a magas effektív marginális adókulcsokat.*

A 10. ábra egy típusháztartás első keresőjének abszolút értékben vett többletjövedelmét (GTW²²) mutatja a bruttó bér függvényében. Amennyiben az elvonások (a támogatási rendszert is figyelembe véve) progresszívek lennének, akkor a görbe meredeksége folyamatosan csökkenne. Azonban látható, hogy vannak olyan szakaszok (például a bekarikázott rész), amikor a görbe meredeksége nő a bruttó bér növekedésével, sőt van, amikor a GTW visszaesik. Ez az igazságos újraelosztást csorbítja, mert például a magasabb – 2.100.000 Ft/éves bruttó – jövedelmet meghaladó tartományban a jövedelemnövekmény nagyobb része marad a háztartásnál, mint az alacsonyabb – 1.700.000–2.100.000Ft/éves – jövedelemsávban.

A GTW görbe meredekségének változását emeli ki az egyenes, amely a jövedelemszinttől független, 18%-os állandó mértékű elvonást mutatja.

10. ábra Az inaktív háztartással élő, munkanélküli segélyre és lakásfenntartási támogatásra jogosult, egy gyermeket nevelők GTW-je (ezer Ft)

Forrás: Saját számítás

A 10. ábra újraelosztási anomáliáit emeli ki a METR-ábra (11. ábra), amely ugyanazon típusháztartás első keresőjének a marginális adókulcsát mutatja a bruttó jövedelem

²¹ Például jogosult-e: lakásfenntartási támogatásra; munkanélküli segélyre vagy rendszeres szociális segélyre.

²² GTW = Gains to work. A munkával illetve a munka nélkül szerzett nettó jövedelem különbsége, azaz a munkavállalás "nyereségét" mutatja.

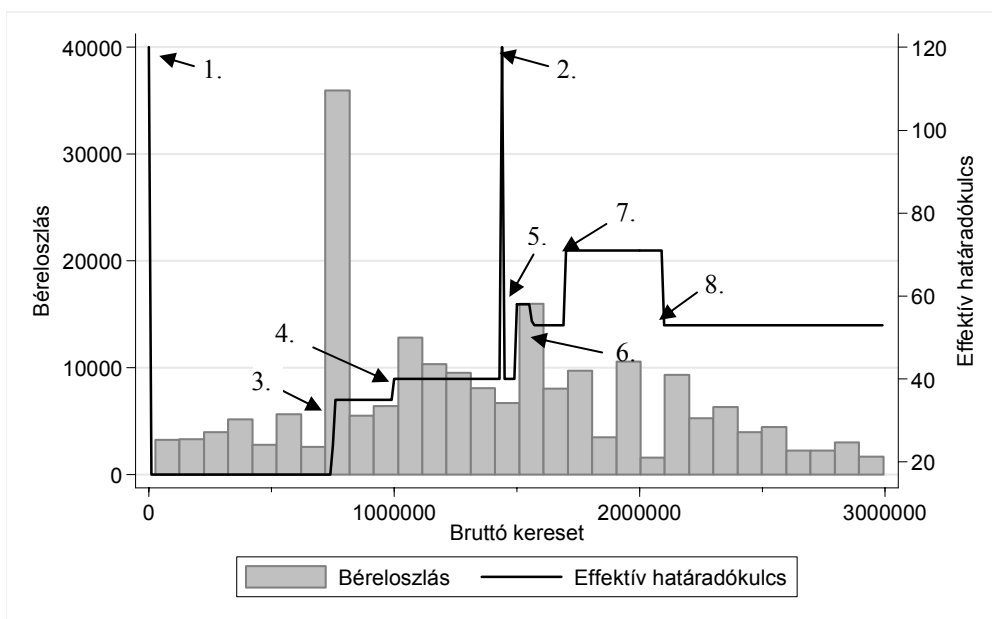
függvényében. Az effektív marginális adókulcs változását a támogatási rendszer (1-2.), illetve az adórendszer (3-8.) sajátosságai okozhatják.

Két kiugróan magas érték²³ látható, az egyik (1) amikor az egyén munkába áll és elveszíti a munkanélküli segélyt, a másik (2) 1.400.000Ft/év bruttó jövedelemnél, amikor a háztartás elveszíti a lakásfenntartási támogatásra való jogosultságot. Mindkét esetben a bruttó bér növekménye a rendelkezésre álló jövedelem csökkenését okozza.²⁴

Az adórendszer felépítéséből fakadó magas effektív marginális adókulcsváltozások a 760.000–2.100.000Ft/éves jövedelemtartományban:

- az adójóváírás fokozatos megszűnésének kezdete (5) és vége (8), ami az 1700e Ft/év fölötti jövedelemsávban teljes megszűnéséig az effektív marginális adókulcsot 71%-ra emeli.
- a kiegészítő adójóváírás fokozatos megszűnésének kezdete (4) és vége (6);
- az adójóváírás illetve kiegészítő adójóváírás maximális mértéke már nem fedezi a bruttó jövedelemre jutó adót, így az egyén elkezd jövedelemadót fizetni (3);
- az egyén éves bruttó jövedelme meghaladja az 1.700.000Ft-ot, így magasabb adósávba lép (7);

11. ábra az inaktív háztartással élő, munkanélküli segélyre és lakásfenntartási támogatásra jogosult, egy gyermeket nevelő egyén marginális adókulcs és béreloszlása

Forrás: Saját számítás

Az ábra azt is mutatja, hogy a típusháztartás első keresőjének többsége – megközelítőleg 36.000 fő – minimálbérből gazdálkodik, ezért az ő esetükben a (3)-as effektív marginális adókulcs növekedés, azaz az adójóváírások felső határa a legmeghatározóbb a munkakínálatuk befolyásolásában.

²³ Ha a bruttó jövedelem növekedése a nettó jövedelem csökkenését okozza, akkor a modellünk a METR szintjét 120%-ban határozza meg. Erre az egyszerűsítésre az ábrázolhatóság és az átláthatóság miatt van szükség.

²⁴ Vegyük figyelembe, hogy a mutatószám jellegéből fakadóan mindvégig tetszőlegesen kicsi bruttó jövedelemnövekményt vizsgálunk.

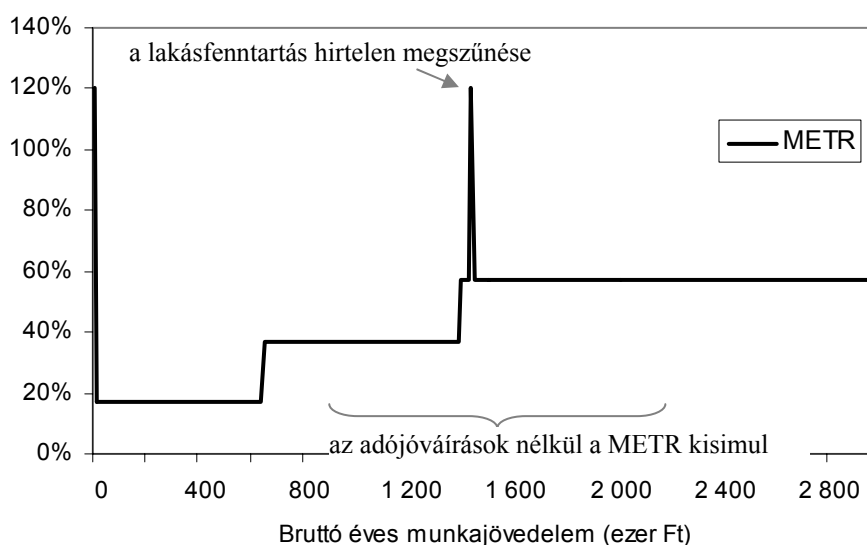
Az effektív marginális adókulcs, és ez által a munkaerőpiaci ellenőztözés csökkenthető, ha az adójóváírások helyett nulla kulcsos sáv bevezetésével tesszük az alacsony jövedelmeket adómentessé. Igaz, hogy ez a változtatás önmagában növeli a költségvetés terheit,²⁵ de például az adótábla 5. táblázatban szereplő módosításával elérhető, hogy fiskálisan semleges eredményt kapjunk²⁶.

4. táblázat A módosított adótábla

0 – 650 000 Ft	0%
650 001 – 1 600 000 Ft	20%
1 600 001 – 6 748 850 Ft	40%
6 748 850 –	44%

Forrás: Saját számítás

12. ábra A vizsgált egyén marginális adókulcsa adójóváírás nélkül, az új adótábla bevezetése után

Forrás: Saját számítás

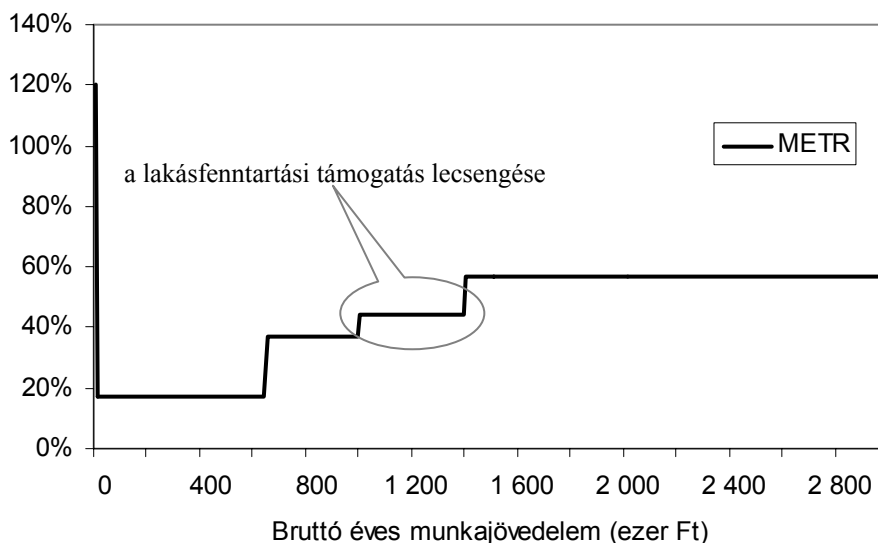
Ha az adójóváírásokat megszüntetjük, egy egyszerűbb és rendkívül magas értékektől mentes METR-grafikont kapunk eredményül (12. ábra), amiben ugyan még mindig van egy kiugró érték a lakásfenntartási támogatás megszűnése miatt, azonban ez a juttatás lecsengetésével simítható.²⁷ A következő ábra mutatja azt az esetet, amikor az új adótábla mellett a lakásfenntartási támogatás fokozatosan szűnik meg az 1.000.000–1.400.000Ft/éves jövedelemsávban.

²⁵ Az adójóváírásra jogosultak köre szabályozott, míg az adómentes sáv mindenre vonatkozik.

²⁶ Meg kell jegyezni, hogy az adójóváírás valamivel progresszívabb rendszert eredményez (a visszavonás révén), mint az 4. táblázatban a nulla kulcs, de ez utóbbival elérhető az adórendszer nagy mértékű egyszerűsítése és növelhető az átláthatósága.

²⁷ Megjegyzendő, hogy a METR vizsgálata jól mutatja az adórendszerben lévő ellenőztözőket és azok változását, de semmit nem árul el az intézkedések újraelosztási hatásairól. Ez a hatásvizsgálat a TÁRSZIM mikroszimulációs modellel végezhető el.

13. ábra A vizsgált egyén marginális adókulcsa adójóváírás nélkül, új adótablával és lecsengő lakásfenntartási támogatással

Forrás: Saját számítás

Arbitrázslehetőségek²⁸ a szociális juttatások és a munkavállalás között

A speciális helyzetű²⁹ egyének szociális juttatásainak torzító hatása az effektív marginális adókulcs alakulásának vizsgálata helyett más módon mutatható be hatékonyan. Ha feltételezzük, hogy az egyén dönthet egy támogatás igénybevétele és a munkába állás között, akkor két azonos időtartamra vonatkozó pénzáramlás jelenértékének összehasonlításával könnyedén szemléltethetjük a döntési problémát.

A különböző csoportok, illetve a munkavállalás közötti arbitrázslehetőségek elemzésekor csak azokat a státuszokat érdemes megvizsgálni, amelyek esetében az egyén választja meg, hogy tagja-e annak a csoportnak vagy sem, és ez által jogosult-e szociális juttatásra vagy sem. Ha a speciális státuszba az egyén rajta kívül álló tényező hatására kerül (pl. a baleseti rokkantsági nyugdíj esetében), akkor az ezzel a státusszal járó támogatásnak nincs arbitrázs jellegű hatása. Az adott csoporton belüli munkakínálati hatást ugyanakkor a korábban bemutatott METR-modellel vagy mikroadatok vizsgálatával lehet számszerűsíteni.

Az egyik releváns döntési helyzet, amikor a kismama a *gyermekgondozási segély* (gyes) és a munkajövedelem között dönt.³⁰ A törvény adta keretek között egy kismama alapvetően három lehetőséggel szembesül (az összehasonlítás során csak a pénzületi következmények alapján határoztuk meg a döntést!):

1. Három évig igénybe veszi a gyes-t, és mellette nem dolgozik;

²⁸ Azokat a helyzeteket értjük alatta, amely az adó-, járulék- és támogatási rendszer sajátosságaiból következik, és az egyén gazdasági döntéseit torzítja.

²⁹ Pl. kismama, rokkantnyugdíjas.

³⁰ A gyes olyan havi rendszerességgel járó támogatás, amelyre a szülő jogosult a saját háztartásában nevelt gyermeke 3. életévének betöltéséig. A szülő kereső tevékenységet a gyermek egyéves koráig nem, de a gyermek egyéves kora után már időkorlátozás nélkül folytathat.

Tartsuk szem előtt, hogy a gyes csak az egyik juttatási forma. Ha valaki a gyermeke születését megelőző két esztendőben legalább 180 napon keresztül az egészségbiztosítás szempontjából biztosítottnak minősült, akkor terhességi gyermekágyi segélyre (tgyás) jogosult legfeljebb 24 hétig, utána gyermekgondozási díjat (gyed) igényelhet a gyermek 2. évéig, és végül az utolsó évben gyés-ben részesül.

2. Három évig igénybe veszi a gyes-t, és mellette az 1. év után 8 órában dolgozik;
3. Nem veszi igénybe a gyes-t, és mindhárom évben 8 órában dolgozik.

Az (1) esetet sohasem érdemes választani, ha a (2)-es vagy (3)-as lehetőség is fennáll, így a továbbiakban csak e két utóbbi esetet vizsgáljuk³¹. A (2) és (3) közötti preferencia csak attól függ, hogy az első évben mennyi a munkából származó jövedelem, hiszen minden egyéb tényező (munkabér az első év után; diszkontráta) azonos mindkét esetben.³² Számításaink azt mutatják, hogy ha az első évben a munkajövedelem nettó 80.150Ft/hó alatt van, akkor a kismamának nem érdemes már az első évben munkába állnia, csak e bérszint fölött. Emiatt az anya által elérhető bérszinttől, azaz az anya termelékenységétől függően más munkaerőpiaci hatása van a gyes-nek. Alacsony termelékenység esetén – tipikusan a képzetlenebbek és a fiatalok körében – a gyes arra ösztönzi a kismamákat, hogy legalább az első évben maradjanak kívül a munkaerőpiacon.³³ Ez összhangban van Köllő és Nacsa (2006) eredményeivel, miszerint a gyes alanyi jogúvá tétele és a gyed 1999-es újbóli bevezetése a mobilitás átmeneti csökkenését eredményezte azzal, hogy többségében az alacsony elhelyezkedési esélyű egyének vették igénybe a gyermekgondozási segélyeket.

A törvény lehetőséget biztosít arra, hogy a gyermek egy éves kora után ne a szülő, hanem a nagyszülő vegye igénybe a gyes-t, ha a gondozás a szülő háztartásában történik. Ezt az esetet is számba véve látható, hogy az a helyzet, amikor a szülő az első év után nem veszi igénybe a gyes-t, és helyette 8 órában dolgozik, valamint a nagyszülő az első év után gyes-t igényel jobb alternatívát nyújt – amennyiben az első éves munkából származó jövedelem magasabb, mint a gyes –, mint akár a (2)-es vagy a (3)-as.

A *gyermeknevelési támogatás*³⁴ (gyet) mellett is lehetőség van napi 4 óras munkavállalásra, azonban ésszerű jövedelemsávokban a 8 óras munkakör mellett magasabb jövedelem érhető el, mint a gyet igénylésekor, így ez a juttatás nem kínál arbitrázslehetőséget.

A *rokkantnyugdíjnak* jelentős szerepe van az idősebb népesség inaktivitásában, és így a rendkívül magas magyarországi inaktivitási rátában, közvetetten pedig az adóterhelést növelő szűk adóalapban. Ennélfogva a rokkantnyugdíj munkakínálatot torzító hatása bizonyos – alább vizsgált – társadalmi csoportokban igen erős, ezért következményeinek vizsgálata kiemelkedően fontos. Igaz ugyan, hogy az egyén ebbe a státuszba törvényileg csak rajta kívül álló okokból kerülhet, de a tapasztalat azt mutatja, hogy igen gyakoriak a visszaélések, és emiatt a rokkantnyugdíjnak van arbitrázs jellegű hatása.

A nyugdíjrendszer az 1990-es években sok változáson ment keresztül: míg korábban erősen ösztönzött a korai nyugdíjbavonulásra, az évtized végére ennek feltételei sokat szigorodtak, és a nyugdíj összege szempontjából is sokat csökkent az ösztönzés. A jóléti ellátórendszer más ellátási formái nem vették át az előrehozott nyugdíj csökkenő szerepét, egyedül a rokkantnyugdíj esetében figyelhető meg egy átmeneti enyhe növekedés, mind a beadott, mind az elfogadott igénylésekben.

³¹ Nem vesszük számításba azt az esetet, amikor az anya mindhárom évben 8 órában dolgozik, valamint a 2. és 3. évben igénybe veszi a gyes-t. Ez az alternatíva a három éves horizonton ugyan dominálná az összes általunk vizsgált opciót, azonban hosszú távon anyagilag is előnytelen lehet az anya számára. Ugyanis ebben az esetben, ha a gyerek beteg, akkor a táppénz a gyes, és nem a fizetés arányában határozódik meg.

³² Feltételezések: a diszkontráta a Magyar Nemzeti Bank által előrejelzett fogyasztói árindex; a versengő alternatívákban a munkabér egyenlően alakul.

³³ Fontos hangsúlyozni, hogy csakis pénzárambeli hatásokat vettünk számításba.

³⁴ Gyet-re az a szülő jogosult, aki saját háztartásában három vagy több kiskorút nevel. A támogatás a legfiatalabb gyermek 3. életévének betöltésétől a 8. életévének betöltéséig jár.

Scharle (2004) a 1995 és 2002 közötti évekre vonatkozó megyei panel adatok alapján azt vizsgálja, hogy a rokkantnyugdíjra beadott igénylések (felnőtt népességhez viszonyított aránya) mennyiben függenek a népesség egészségi állapotától, és mennyiben a helyi munkaerőpiaci helyzettől. Az eredmények azt jelzik, hogy a rokkantnyugdíj igénylések számát sokkal inkább a munkaerőpiaci feltételek és a lakosság munkakínálata alakítja, mint az egészségi állapottal összefüggő tényezők. Az igénylések száma magasabb a magas munkanélküliségű megyékben és ott, ahol az idősebb népesség iskolázottsága alacsonyabb, vagyis kevésbé lehet jól fizető munkát találni. Néhány megyében magasabb az igénylések száma, mint az a helyi munkaerőpiac, illetve a népesség egészségi állapota alapján várható lenne. Ez arra utal, hogy vannak olyan nem megfigyelhető helyi adottságok, például kulturális attitűdök, amelyek jelentősen eltéríthetik a rokkantnyugdíj-igénylések regionális megoszlását.

A rokkantnyugdíj esetében a jogosultsági és az indokoltági szabályokat is szükséges lehet szigorítani. A jogosultság megítélésében a megmaradt munkavégző képességet és a rehabilitáció lehetőségét is figyelembe kell venni, és nyugdíjjogosultságot csak hosszabb idejű sikertelen rehabilitációs, vagy munkakeresési időszak után lehessen szerezni. A pénzbeli ellátások szigorítását érdemes lehet, legalább részben, a természetbeni támogatások növelésével ellensúlyozni, például a rehabilitációt és munkába állást segítő természetbeni juttatások növelésével. Ezeket érdemes kiegészíteni szigorú indokoltági feltételekkel: a rehabilitációs képzésen való részvétel, vagy a felajánlott támogatott munkahely elutasításának szankcionálásával.

3.2 Munkakereslet

Az adók munkaerőkeresletre vonatkozó elméleti hatásában nincs bizonytalanság: a kereslet a bérköltség negatív függvénye, ezért a béreket terhelő adók, és járulékok emelésével csökken. A munkáltató által fizetendő járulékok tehát közvetlenül hatnak a munkakeresletre:

5. táblázat A munkáltató által fizetendő járulékok, 2007

Társadalombiztosítási járulék		Munkaadói járulék	Szakképzési hozzájárulás	Tételes eho (hó/fő)
Nyugdíjbiztosítási járulék	Egészségbiztosítási járulék			
	Természetbeni	Pénzbeli		
21 %	5 %	3 %	3 %	1,5% 1950 Ft

Forrás: http://www.apeh.hu/fizetendo_jar

Megjegyzés: A foglalkoztató a külön jogszabályban meghatározott kordedvezményre jogosító munkakörben³⁵ foglalkoztatott után a társadalombiztosítási járulék alapulvételével - a társadalombiztosítási járulékon felül – 13% kordedvezmény-biztosítási járulékot fizet.

A munkakeresletet közvetetten az is befolyásolja, hogy mekkora adó- és járulékkerhet visel a munkavállaló, hiszen ez minél magasabb – ceteris paribus –, annál nagyobb a munkaadó bérköltsége.

Az adóék³⁶ mutatja a nettó bér és a teljes munkaerőköltség különbségét. Az OECD által készített statisztikákban ezt a különbséget viszonyítják a teljes munkaerőköltséghez. Mi is ezt az arányszámot használjuk a vizsgálatunk során:

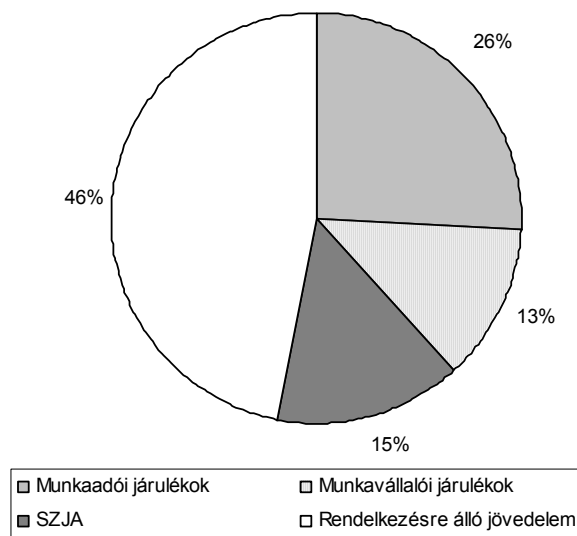
³⁵A kordedvezményre jogosító munkakörök jegyzékét az 1997. évi LXXXI. törvény 1. számú melléklete tartalmazza, amit a 327/2006. (XII. 23.) Korm. Rendelet 2007. január 1-vel hatályon kívül helyezett.

$Adóék = (munkáltatói \text{ és } munkavállalói \text{ járulék} + SZJA) / (munkáltatói \text{ járulék} + bruttó \text{ bér})$

Ez az arányszám jól szemlélteti az adórendszer torzító hatását a munkakeresletre.

A 14. ábra kördiagramján a 2007-ben várható bruttó átlagkeresetet terhelő adók és járulékok aránya látható a teljes munkaerőköltség százalékában. Ebben a jövedelemsávban az adóék eléri az 54%-ot. Az adóék mértékének növekedése azért előnytelen változás, mert ez csökkenti a munkakeresletet és a Magyarországon előállított termékek versenyképességét a nemzetközi piacon.

14. ábra Az adóék összetétele Magyarországon, 2007

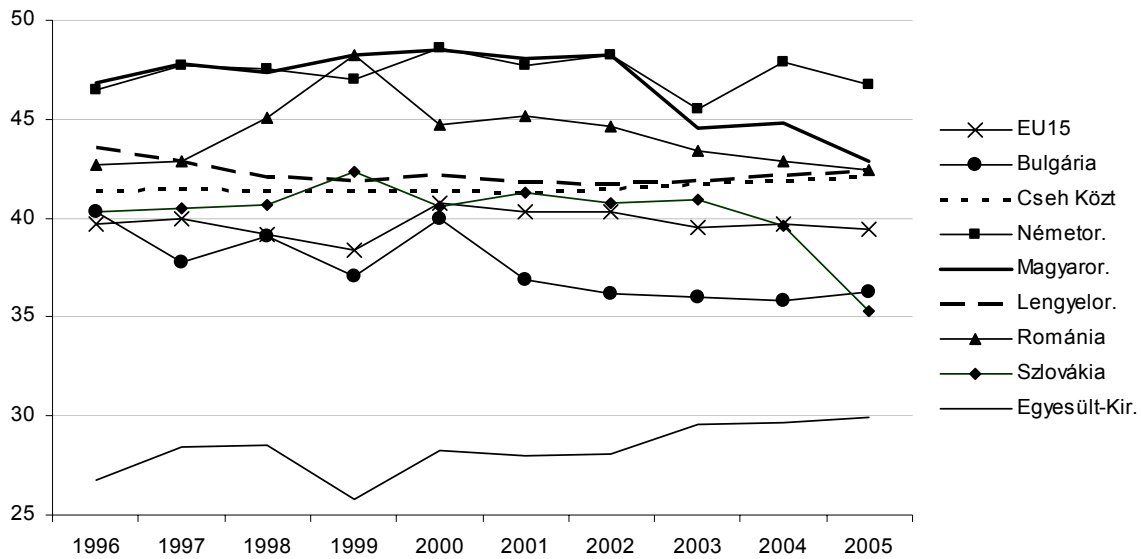

Megjegyzés: 2 000 e Ft/év bruttó munkajövedelem mellett

Nemzetközi összehasonlításban a magyarországi adóék átlagos mértéke igen magas, 2005-ben 43% volt. A 15. ábra mutatja, hogy az EU15-ben 4, míg közvetlen szomszédunknál, Szlovákiában 8 százalékponttal alacsonyabb az adóék. A régióban ugyanakkor nem tekinthető kiugróan magasnak a magyarországi 43%, ugyanis a 2002-től történő fokozatos csökkentése 2005-re Lengyelországgal és a Cseh Köztársasággal azonos szintet eredményezett Magyarországon.

³⁶ Az adóék összetételét lásd a F9. -ben.

15. ábra Az adóék változása 1996 és 2005 között

Forrás: EUROSTAT, 2006. decemberi letöltés

A munkaerő költsége a képzetlenek esetében korlátozza legjobban a keresletet, mivel itt kevésbé, vagy egyáltalán nem érvényesülnek a bérköltségen túli szempontok (pl. a munkaerő motiválása, a vállalat-specifikus tudás megőrzése, stb), és ezen a bérszinten érvényesül a minimálbér, mint alsó korlát is. Ezért a munkaerő iránti keresletet a bérköltségek szelektív, a képzetlen munkaerőt jobban érintő csökkentésével érdemes ösztönözni.

Arbitrázslehetőségek a különböző adószabályozás alá tartozó jövedelmek között

Az egyén attól függően, hogy jövedelmét milyen státuszban szerzi (alkalmazott, vállalkozó), más és más adó- és járulékszabályok vonatkoznak rá, illetve a munkáltatójára. Ennek megfelelően a munkáltató és a munkavállaló elméletileg kiválaszthatja a számára legmegfelelőbb státuszt, és így minimalizálhatja költségeit. A gyakorlat azt mutatja, hogy elsősorban a munkáltató az, aki meghatározza a neki optimális státuszt és ehhez alkalmazkodik a munkavállaló. Ebből kiindulva a munkakereslet oldaláról érdemes megvizsgálni a problémát. A 7. táblázat³⁷ mutatja a különböző státuszokkal járó – EVA, EKHO, munkaviszony – munkaerőköltséget³⁸ és nettó béreket három különböző jövedelemszinten³⁹. A munkáltató számára legolcsóbb munkaerő minden jövedelemszinten az evá-s, öt követi ez ekho-s és végül a legdrágább alkalmazotti munkaviszonyt fenntartani. Ez azt mutatja, hogy az adórendszer „preferálja” a szerződéses tevékenységet a munkaviszonnyal szemben, ami ösztönzőleg hat a színlelt szerződések kialakulására.

³⁷ Köszönet a táblázatért Zólyomi Péternek és a Nemzetközi adózási és összefoglaló osztálynak.

³⁸ Az SzJA-bevallások adatai alapján 2005-ben 3,6-3,7 millió fő volt a munkaviszonyból jövedelmet szerző magánszemélyek (alkalmazottak) száma; az APEH 2007. február 21-i tájékoztatása szerint az EVA alanyainak száma jelenleg (2007. február 19-én) 103.170 fő; az EKHO-t alkalmazók számáról jelenleg statisztika nem áll rendelkezésünkre, az APEH ilyen adatot majd 2007 őszén tud előállítani.

³⁹ A vizsgált jövedelemszintek jogosságát a következők indokolják: 2007-ben a munkaviszonyból származó becsült átlagos bruttó jövedelem megközelítőleg 2.000.000Ft/év. A táblázat ennek többszöröseit is számításba veszi, ugyanis egy vállalkozás esetében jogos feltételezés, hogy az éves jövedelem az átlagos munkabér sokszorosát is eléri.

6. táblázat Éves fizetendő közterhek és nettó jövedelem 2007-ben (forintban)

Tétel	Mérték	Összes éves jövedelem		
		2 000 000	4 000 000	10 000 000
EVA				
EVA	25%	500 000	1 000 000	2 500 000
Minimálbér utáni járulék (29 + 15,5 + 4 + tételes eho)	48,5% + 1950 Ft/hó	404 610	404 610	404 610
Iparüzési adó (evaalap 50%-a után 2%)		20 000	40 000	100 000
Nettó jövedelem		1 075 390	2 555 390	6 995 390
Nettó jövedelem a bruttó bevétel százalékában		53,8%	63,9%	69,9%
Nettó jövedelem a kifizetői költség százalékában		64,52%	76,66%	83,94%
Egyszerűsített közteherviselési hozzájárulás (EKHO)**				
Minimálbér	65 500	786 000	786 000	786 000
Minimálbérből levont közterhek		257 100	275 100	275 100
Nettó jövedelem a minimálbér után		528 900	510 900	510 900
Munkáltató által fizetendő közterhek a minimálbér után		286 710	286 710	286 710
Összes munkáltatói költség a minimálbér után		1 072 710	1 072 710	1 072 710
Ekhoalap		1 214 000	3 214 000	9 214 000
Összes munkáltatói költség az ekhós juttatás után		1 456 800	3 856 800	11 056 800
Nettó jövedelem az ekho-s juttatás után		1 031 900	2 731 900	7 831 900
Nettó jövedelem összesen		1 560 800	3 242 800	8 342 800
Nettó jövedelem a bruttó jövedelem százalékában		78%	81,1%	83,4%
Összes munkáltatói költség		2 529 510	4 929 510	12 129 510
Nettó jövedelem az összes munkáltatói költség százalékában		61,7%	65,8%	68,8%
Munkaviszony				
Magánszemélytől levont közterhek		736 000	1 814 000	4 847 698
Munkáltató által fizetendő közterhek		693 400	1 363 400	3 373 400
Nettó jövedelem összesen		1 264 000	2 186 000	5 152 302
Nettó jövedelem a bruttó jövedelem százalékában		63,20%	54,65%	51,52%
Összes munkáltatói költség		2 693 400	5 363 400	13 373 400
Nettó jövedelem az összes munkáltatói költség százalékában		46,9%	40,8%	38,5%

Megjegyzés: *A részletes táblázat és a feltételezések a Függelékben találhatóak (F15.) **Ekhóval teljesítheti a közterheket az a magánszemély, aki az adóévben olyan jövedelmet szerez, amely után a közteherviselési kötelezettségek teljesítése az általános szabályok szerint történik (azaz a személyi jövedelemadó és a tb-járulék megfizetésre kerül). Ha a magánszemély bevétele az adóévben a 25 millió forint bevételi határt már elérte, az ekho választására vonatkozó nyilatkozatot már nem tehet.

A béren kívüli juttatások jelentősége⁴⁰

2007. január 1-jétől a 400.000 forintos adómentesen adható természetbeni juttatások keretösszegének átlépése esetén a munkáltatónak 54 százalékos adóval kell számolniuk.

⁴⁰ A részletes törvényi szabályozást lásd F16.

Az adómentes juttatások szabályozása közvetlenül befolyásolja a munkakeresletet, hiszen hatással van a munkáltató bérköltségére. Nemzetközi empirikus tanulmányok (Long – Scott, 1982; Woodbury, 1983) megerősítik azt a sejtető pozitív kapcsolatot, hogy az emelkedő adó- és járulékkerhek hatására növekszik a béren kívüli juttatások aránya a teljes munkáltatói kifizetésen belül. Ezek a vizsgálatok azt is mutatják, hogy az adókon kívül a nyugdíjkorhatár és a szakszervezetek ereje is erősen befolyásolja az adómentes juttatások arányát.

A béren kívüli juttatások szabályozása elméletileg eszköze lehet a munkakereslet bővítésének vagy szűkítésének, hiszen az igénybevételi határ megemelése vagy a jogosultsági kör kibővítése csökkenti a munkáltató bérköltségeit, és így növeli a munkakeresletet. Mivel azonban Horváth, Hudomiet és Kézdi (2006) eredményei azt mutatják, hogy a munkáltatók általában nem használják ki az összes jövedelemszinten az adómentesen adható juttatások teljes keretösszegét (a béren kívüli juttatások és az alaptereset együtt mozognak), ezért a béren kívüli juttatások szerepe a munkakereslet szabályozásában valószínűleg elhanyagolható.

3.3 Termelés és beruházás

A társasági és osztalék adó alapvetően a vállalatalapítási és a vállalatok beruházási döntéseit befolyásolják, valamint arbitráláslehetőségeket teremthetnek a különböző működési, illetve finanszírozási formák között (vagyis a realizált nyereség tekintetében kockázatmentes többlet elérését tehetik lehetővé). A vállalkozó tehát arról dönt, milyen mértékben valósítson meg az ország területén beruházást, figyelembe véve a későbbi nyereséget terhelő adó mértékét, valamint hogy a vállalkozást milyen szervezeti formák között működtesse, azt milyen (alapvetően belső vagy külső) forrásból finanszírozza és a nyereséget milyen formában vezesse ki a vállalatból annak érdekében, hogy adózás utáni eredményét maximalizálja⁴¹. Az adók torzítása abból adódik, hogy csökkentik a várható megtérülést, és ezért olyan beruházástól is eltérítik a vállalkozót, amit adók hiányában még érdemes lett volna megtennie.

Devereux-Sorensen (2006) alapján több közgazdasági érveléssel is indokolható a társasági adó kivetése:

- Valamennyi, a vállalatok által termelt jövedelmet igen nehéz lenne egyéni szinten, tőkejövedelemként megadóztatni;
- Ez a vállalatok által igénybe vett közjavak díjának tekinthető;
- Hatékony társasági adórendszer mellett az állam anélkül tud jelentős jövedelemhez jutni, hogy az torzítaná a gazdaságot. A társasági adó torzító hatása mérsékelhető, ha szektoronként, szervezeti és finanszírozási formákként azonos az effektív adókulcs – azonban az adónak ekkor is lehet torzító hatása, mert például a befektetési vagy telephelyválasztási döntéseket befolyásolhatja.

2006-ban pénzforgalmi adatok alapján a társasági adóból származó költségvetési bevétel 469 Mrd Ft volt, ami a gazdálkodó szervezetek befizetéseinek 47%-a, a központi költségvetés összes bevételeinek pedig 7,1%-a. A befizetendő társasági adó a pozitív adóalap 16%-a, amihez 2006. szeptembertől hozzáadódik a 4% mértékű különadó (vagy más néven

⁴¹ Mooij – Nicodéme (2006) európai vállalatok mintája alapján azt találta, hogy a csökkenő társasági adókulcsok jelentős átcsoportosítást váltanak ki a személyi jövedelemadó alá eső jövedelmektől a társasági adó alá eső jövedelmek felé.

szolidaritási adó)⁴². 2006. januárjától azonban 10%-os kulcs is létezik az adóalap 5 millió Ft-ot meg nem haladó részére, ezt azonban csak azon vállalat veheti igénybe, amely nem vesz igénybe adókedvezményt, valamint átlagosan dolgozónként legalább a minimálbér másfélszerese után fizet járulékokat. Ez az alsó kulcs tehát ösztönző szereppel bírhat az adóelkerülés ellen.

Néhány jellemző adat az APEH 2005. évre vonatkozó összesítéséből:

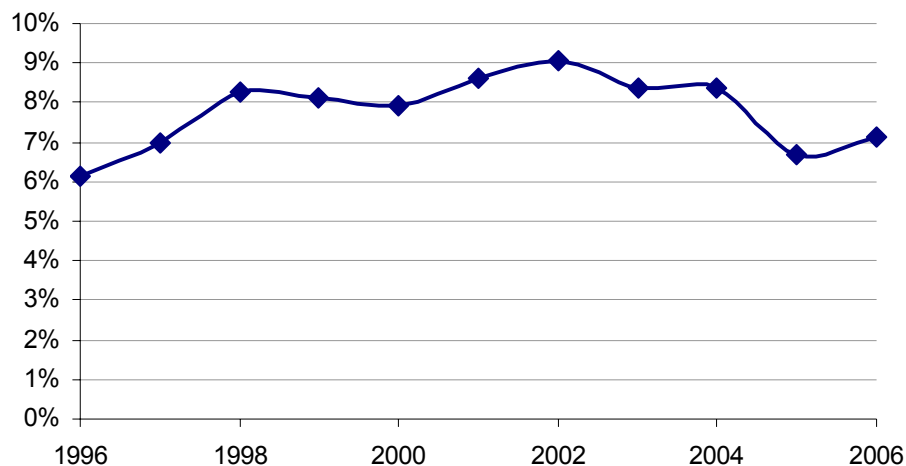
7. táblázat Kettős könyvvitelt vezető vállalkozások, 2005

Vállalkozások száma	315 154
Adózás előtti eredmény	3 240 Mrd Ft
Számított adó	473 Mrd Ft
Igénybevett adókedvezmények	120 Mrd Ft
Adófizetési kötelezettség	352 Mrd Ft

Forrás: APEH (2006c)

Alapvetően a jelentős mértékű adókedvezmények miatt az adófizetési kötelezettség aránya az adózás előtti eredményhez 10,9% (ez tekinthető a társasági adó implicit kulcsának).

16. ábra Társasági adó/Központi költségvetés összes bevétele

Forrás: PM

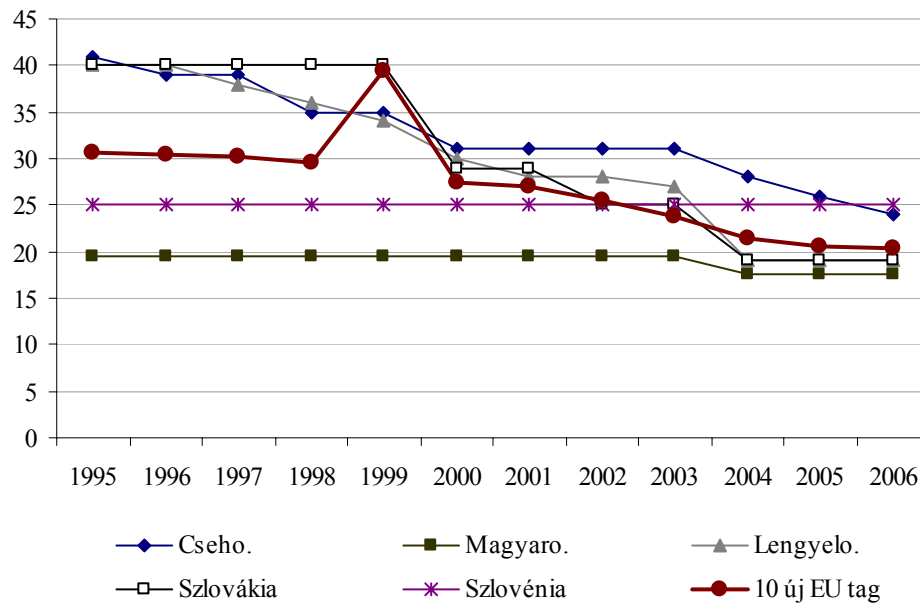
A társasági adóbevétel relatív súlya a központi költségvetési bevételekben 2002-ben volt a legmagasabb (9,08%).

A régiókba tartozó országok társasági adókulcsát, valamint annak időbeli alakulását áttekintve megállapítható (17. ábra), hogy csökkenő trend érvényesül – ennek magyarázata

⁴² A különadó (2006. évi LIX. törvény) az államháztartás egyensúlyának javítása céljából került bevezetésre, az adóalap megállapítása a társasági adó alapjánál szigorúbb – például nincs lehetőség veszteségelhatárolásra, vagy különböző adókedvezmények igénybevételére.

egyrésről az adóverseny lehet⁴³, aminek célja, hogy az adott országot vonzó beruházási környezetté tegye. Látható továbbá az is, hogy Magyarországon a társasági adóteher az új tagállamok átlaga alatti (valamint az EU-15 átlagánál is alacsonyabb – lásd Függelék, F18. táblázata), ezek az adatok azonban még nem tükrözik a 4%-os különadó többletterhét.

17. ábra Társasági nyereségadó kulcsa a régióban %

Forrás: European Commission (2006)

Megjegyzés: Az ábrán a felső (normál) adókulcsok szerepelnek, valamint az átlagos helyi adók is figyelembe vannak véve.

Közgazdasági tartamát tekintve célszerűbb az implicit adókulcsokat összehasonlítani, ez azonban az adóalapról, vagyis az adózás előtti össznyereségről való pontos adatok hiányában nehezen kivitelezhető. Az Európai Bizottság készített egy összehasonlítást az implicit adókulcsokról, aminek alapján a 25 tagállamra vonatkozóan 1995-2003 között az implicit adókulcs viszonylag stabil, 20-25% közötti, 2003-ra pedig az új tagállamok implicit adókulcsa is ezzel közelítőleg megegyező volt⁴⁴.

A társasági adó alapja az adózás előtti eredmény, azonban a társasági adóról és osztalékadóról szóló törvény 35 jogcímet nevez meg, ami csökkenti az adózás előtti eredményt, 18 jogcím pedig növeli azt.

Az adózás előtti eredményt csökkentő tételek közül az alábbi tételeknek lehetnek ösztönzési hatásai – zárójelben azok összege szerepel⁴⁵:

- Szakképző iskolai tanuló foglalkoztatása esetén havonta a minimálbér 20, illetve 12%-a – a szerződés jellegétől függően (2,4 Mrd Ft);
- Korábban munkanélküli személy után befizetett TB-járulék, legfeljebb 12 hónapon át (0,9 Mrd Ft);

⁴³ A fő kérdés az, hogy miként viszonyul az adó a kapott közszolgáltatások hasznához, így az adóverseny nem feltétlenül követeli meg a csökkenő kulcsokat (lásd Svédország és Finnország magas kulcsait).

⁴⁴ European Commission: European Economy (2007), p.13. Az implicit kulcsot a társasági adóbevételek és az összesített bruttó működési eredmény hányadosaként számolták.

⁴⁵ Forrás: APEH (2006c)

- Legalább 50 százalékban megváltozott munkaképességű munkavállaló foglalkoztatása esetén havonta a kifizetett munkabér, de legfeljebb az érvényes minimálbér, ha az adózó által foglalkoztatottak átlagos létszáma az adóévben nem haladja meg a 20 főt (0,6 Mrd Ft).

Ezek a kedvezmények világos ösztönzőt jelentenek a hátrányos helyzetű munkavállalók foglalkoztatására, tényleges foglalkoztatási hatásáról azonban nem ismerünk vizsgálati eredményeket. Az adózás előtti eredményt csökkentő tételek közül értékét tekintve egyebek mellett kiemelhető a korábbi évek elhatárolt vesztesége (1 437 Mrd Ft), a kutatás-fejlesztés költsége (120 Mrd Ft), továbbá a helyi iparüzési adó (108 Mrd Ft).

Speciális adózási szabályok vonatkoznak a közhasznú, illetve a kiemelkedően közhasznú szervezetekre – ezek elsősorban a civil szférát, és nem a vállalkozásokat érintő szabályok, azonban éppen ezek az adókedvezmények készítetnek visszaélésekre: a valójában vállalkozási tevékenységet végző szervezet közhasznú szervezetként működik, ezáltal megtakarítást ér el (azaz egy arbitrázslehetőséget használ ki). Az ún. kedvezményezett tevékenység keretében szerzett jövedelem után nem keletkezik adófizetési kötelezettség, mivel az nem minősül vállalkozási tevékenységnek. Ez az adómentes jövedelem közhasznú szervezet esetében az összes bevétel 10%-a, de legfeljebb 20 millió Ft lehet, kiemelkedően közhasznú szervezet esetében az összes bevétel 15%-a⁴⁶.

További „kedvezményt” jelent, hogy az adózás előtti eredményt csökkenti a közhasznú szervezetként, kiemelkedően közhasznú szervezetként besorolt alapítvány, közalapítvány, társadalmi szervezet, köztestület és felsőoktatási intézmény vállalkozási tevékenysége adózás előtti nyereségének 20%-a – ez 2005-ben 0,7 Mrd Ft-tal csökkentette az összesített adózás előtti eredményt.

Korlátozott adómentesség vonatkozik a közhasznú szervezetnek nem minősülő alapítványra, közalapítványra, társadalmi szervezetre, köztestületre, lakásszövetkezetre (legfeljebb 10 millió Ft bevétel, illetve az összes bevétel 10%-áig), valamint a közhasznú társaságra és szociális szövetkezetre is (a kedvezményezett tevékenységből elért bevétel vonatkozásában).

A speciális adózási szabályok alá eső szervezetek létrehozása, tevékenysége, valamint a nyereség tulajdonosok részére való felosztásának lehetősége erősen korlátozott (1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről, illetve Ptk.) Ennek alapján ma már viszonylag szűk arra a lehetőség, hogy egy vállalkozás a szervezeti forma megválasztásával (pl. közhasznú társaságként) próbáljon meg „indokolatlan” adóelőnyt szerezni, mindezek ellenére hasznos lenne egy olyan vizsgálat lefolytatása, ami rávilágítana az ilyen visszaélések súlyára.

A társasági adó implicit kulcsát befolyásolják az adókedvezmények is:

- 2011-ig beruházási adókedvezmény vehető igénybe a következő beruházások esetén: az elmaradott térségekben, a magas munkanélküliséggel rendelkező megyékben megvalósított, legalább 3 Mrd Ft értékű, termékelőállítást szolgáló beruházások után, illetőleg a legalább 10 Mrd Ft értékű, termékelőállítást szolgáló beruházások után.
- A kis- és középvállalatok a tárgyi eszköz beszerzéséhez felvett hitel kamata után 40%-os adókedvezményt kapnak.
- Fejlesztési program keretében megvalósított beruházások után adókedvezmény vehető igénybe (pl. alaputatást vagy környezetvédelmet szolgáló beruházás).

⁴⁶ Ez a mentesség az összesített számított adó alapját 0,36%-kal (0,65 Mrd Ft-tal) csökkentette.

2005-ben a vállalatok mindösszesen 120 Mrd Ft értékben vehettek igénybe adókedvezményt, amelyen belül a legfontosabb tételeket a 9. táblázat tartalmazza – ennek alapján az adókedvezmények meghatározó hányadát a nagyberuházások után vették igénybe a vállalatok. A beruházási adókedvezmények jelentősek a külföldi működőtőke (FDI) vonzása szempontjából, aminek indoka lehet alapvetően a munkahelyteremtés és a fellépő pozitív externáliák.⁴⁷ Az ilyen jellegű fiskális diszkrimináció azonban a hazai vállalatok versenyképességét szükségszerűen rontja. Sass (2003) alapján a '90-es években nagy szerepe volt a nagyberuházások Magyarországon való megvalósításában a kormányzat által adott támogatásoknak, jelentőségük azért is erősödhetett, mert egyébként befektetési szempontból (infrastruktúra, intézmények) egyre hasonlóbba váltak a régió országai.⁴⁸

8. táblázat *Igénybe vett legjelentősebb adókedvezmények, 2005*

Beruházás elmaradott térségben	12,8 Mrd Ft
Legalább 10 Mrd Ft értékű beruházás	99,0 Mrd Ft
KKV kamatkedvezménye	2,4 Mrd Ft
Fejlesztési adókedvezmény	3,4 Mrd Ft

Forrás: APEH (2006c)

Napjainkban már nem igaz az a megállapítás, miszerint a külföldi tulajdonú vállalatok szinte egyáltalán nem fizetnének adót a jelentős mentességek és kedvezmények miatt. Erre vonatkozó adatokat tartalmaz a 9. táblázat.

9. táblázat *Társasági adófizetési kötelezettség tulajdonforma szerint, 2004*

	Fizetendő adó	Átlagos adóterhelés (fizetendő adó/pozitív adóalap)
100% belföldi tulajdon	165,8 Mrd Ft	15,38 %
25-50% külföldi tulajdon	13 Mrd Ft	15,50 %
100% külföldi tulajdon	71,1 Mrd Ft	13,38%

Forrás: APEH (2006c)

A fizetendő társasági adó mértékét befolyásoló tényezőket mutatja a 10. táblázat:

10. táblázat *Társasági adófizetési kötelezettség, 2005*

	Megjegyzések	Érték
Adózás előtti eredmény		3 240 Mrd Ft
- Adózás előtti eredményt csökkentő tételek	Pl. elhatárolt veszteség	4 569 Mrd Ft
+ Adózás előtti eredményt növelő tételek	Pl. a vállalkozási tevékenységtől független, elszámolt költség	3 200 Mrd FT

⁴⁷ Áttekintést ad az FDI társasági adóra való érzékenységet vizsgáló nemzetközi empirikus eredményekről Mooij – Ederveen (2006). A medián eredmény alapján 1%-pontos társasági adókulcs csökkentésének hatása 2,9%-os FDI növekedés.

⁴⁸ A kedvezmények jelentőségére világít rá a “Lex Audiként” ismertté vált szabályozás, ami lehetővé tette, hogy a 4%-os különadó alapján levonható legyen a K+F ráfordítások. Ennek a lehetőségnek hatására döntött úgy az Audi, hogy tovább folytatja magyarországi beruházási programját.

Számított adó alapja		1 836 Mrd Ft
+/- Adóalap-kedvezmények	Pl. közhasznú szervezet adóalapja	0,65 Mrd Ft
Számított adó		473 Mrd Ft
- Adókedvezmények	Pl. kis- és középvállalatok beruházási hitelei után adókedvezmény	120 Mrd Ft
Fizetendő adó		352 Mrd Ft

Forrás: APEH (2006c) alapján

A társasági adózás torzítaná a befektetési döntéseket, amennyiben a külföldön szerzett jövedelem kettős adózás alá esne, azaz külföldön és Magyarországon is adózni kellene a nyereség után. Ezt a torzító hatást küszöböli ki a törvény azáltal, hogy biztosítja a kettős adózás elkerülését – vagyis nem érvényesül negatív diszkrimináció a külföldön szerzett (és ott adóköteles) jövedelemmel szemben.

A társasági adó tehát a munkát terhelő adók mellett egy olyan adótípus, ami egyértelműen hat a gazdasági szereplők magatartására, a versenyképesség szempontjából is jelentősége van az adókulcs mértékének. Ezen kívül fontos kérdés a társasági adó vizsgálatakor, hogy az adókedvezmények, -mentességek mennyiben töltik be szándékolt funkciójukat.

Osztalékhoz kapcsolódó kérdések

A társasági adóról szóló törvény hatálya alá tartozó szervezetek mentesülnek az osztalékadó fizetési kötelezettsége alól – alapvetően a jövedelem kettős adóztatásának elkerülése miatt. A magánszemélyek osztalékból származó jövedelme azonban adóköteles, aminek mértéke 25, illetve 35%, a kifizetett osztaléknak a vállalatban való tulajdonrészhez való arányától függően⁴⁹, az EU bármely tőzsdéjére bevezetett részvény utáni osztalék adója csak 10%.

Az osztaléknak külön jövedelemként való kezelése, az EU tőzsdei papírok megkülönböztetése, valamint az osztalék adójának más tőkejövedelem-adókéttől eltérő szintje közgazdaságilag megkérdőjelezhető. Az eltérő adókulcsok – a kamat és tőzsdei ügyletekből származó nyereség 20%-os adókulcsa, vagy a 25%-os árfolyamnyereség-adó – arbitrázslehetőséget teremthetnek, mivel például ellenőztönzést adnak a saját tőkéből való finanszírozással szemben a külső forrásból való finanszírozás javára (ilyen ösztönzést jelent, hogy társasági adó alapjának kiszámításakor a kifizetett kamatok csökkentik az adóalapot, míg az osztalékfizetés az adózott eredményből történik.)

Az osztalékadó tehát alapvetően két döntést befolyásolhat:⁵⁰

- Belső vagy külső forrásból való finanszírozás;
- Profit visszatartása (újrabefektetése) vagy osztalékként való kifizetése.

Jelentős problémát jelent az, hogy a vállalkozásból való jövedelem kivételének igazából nincsen járható útja. Egyfelől a magas SZJA kulcsok lezárják a bérként való kifizetés lehetőségét, másfelől pedig az osztalékadó magas kulcsa az osztalékként történő kifizetést is sok esetben szinte ellehetetleníti. Ennek következménye, hogy a házipénztárból való kivétel marad egyedüli alternatívának.

⁴⁹ Az SZJA törvény úgy rendelkezik, hogy ki kell számítani a saját tőkéből a magánszemélyre jutó résznek az értékét, és ennek 30%-át meghaladó osztalék után a 35%-os adókulcs érvényesül.

⁵⁰ Australian Government (2006) alapján

Kamatadó

Magyarországon 2006. szeptemberétől terheli a magánszemélyek kamatjövedelmét kamatadó, valamint a tőzsdéi ügyletekből származó jövedelmét árfolyamnyereség-adó. Ezek mértéke egyaránt 20%, azaz az adókulcs nem diszkriminál az egyes befektetési formák között. A kamatadó kiszámítása és befizetése a hitelintézet feladata, tehát az nem ró adminisztrációs többletköltséget a magánszemélyekre.⁵¹ A kamatadóval szemben alapvető ellenérv lehet, hogy a megtakarítások a személyi jövedelemadó hatálya eső jövedelemből származnak, ugyanakkor viszont a reálhozam (infláción felüli hozam) önálló jövedelemnek tekinthető, aminek megadóztatásakor nem merül fel a kettős adóztatás problémája.

A kamatadó befolyásolhatja a megtakarítási döntéseket, mivel csökkenti a megtakarítás után realizált hozamot. A megtakarítások visszaesése (az ún. helyettesítési hatás a fogyasztás növelésére ösztönöz) a hitelfelvétel költségeinek növekedéséhez vezethet, ami végső soron visszavetheti a beruházásokat. Az ún. jövedelmi hatás azonban a háztartások fogyasztásának csökkentésére ösztönözhet, mivel az adózás utáni hozamok csökkenése negatívan hat a jövőbeni kamatokból származó jövedelmekre.

Árvai – Menczel (2000) 1995-2000-es adatok alapján nem tudták kimutatni, hogy a reálkamatok változása Magyarországon szignifikáns hatást gyakorolna a háztartások megtakarítási döntéseire, és a nemzetközi irodalomban sincs egyértelmű konszenzus a megtakarítások kamatrugalmasságának irányát és mértékét tekintve. Ugyanakkor vizsgálataik alapján a relatív hozamkülönbségeknek van hatása a megtakarítások allokációjáról való döntésre.

Iparüzési adó

Az iparüzési adó alanyai egyéni vállalkozók, társas vállalkozások, akik az önkormányzat területén székhellyel, vagy telephellyel rendelkeznek. Az adóalap a vállalkozás által elért ÁFA nélküli, nettó árbevétel, csökkentve az eladott áruk beszerzési értékével és a közvetített szolgáltatások értékével, valamint az anyagköltséggel. Mértékét az önkormányzat saját hatáskörben határozhatja meg, de legfeljebb az adóalap 2 %-a – a legtöbb önkormányzat a legmagasabb mértéket határozza meg, néhány viszont kedvezményt ad (pl.: Budaörs, Törökbálint). A magyar önkormányzatok finanszírozásában 40% körüli a központi támogatások aránya, és viszonylag mérsékelt a súlya az adóbevételeknek⁵². 2006-ban helyi iparüzési adóbevétel 347 Mrd Ft volt, ami a konszolidált államháztartási bevételek 3,5%-át tette ki.

Az alábbi mérlegelendő szempontok merülnek fel az iparüzési adó esetleges eltörlésével kapcsolatban:

- Nettó árbevétel alapú, ez tevékenység (ágazat) szerint diszkriminatív, mivel például jelentős eltérések lehetnek munkaigényességben (a munkaerőköltséget nem lehet az adóalaphoz levonni, ezért például hátrányos lehet a szolgáltató szektor vállalataira). Ez hatékonysági szempontból jelent problémát, azonban ilyen szempont felvethető lenne az ÁFA esetében is (az ÁFA pl. aszerint diszkriminatív, hogy mekkora a hozzáadott érték aránya az összbevételhez képest), továbbá a helyi iparüzési adó előnye, hogy

⁵¹ Az aktuális konvergencia program adatai szerint a tőkejövedelmek adójából származó bevétel a 2007-2010-ben a GDP 0,1%-ára várható.

⁵² A bevételek 14%-a saját adókból (pl. iparüzési adó, kommunális adó, idegenforgalmi adó) 16%-a az adóbevételek megosztásából (pl. személyi jövedelemadó, jármű-súlyadó) és 41%-a az ún. normatív, állami támogatásokból származik. A fennmaradó ún. egyéb bevételek súlya (pl. ingatlanok bérbeadása) az önkormányzatoknál 26%-os, a megyéknél pedig 23%. (Forrás: www.mfb.hu: Trendek az önkormányzati finanszírozásban)

nem ad lehetőséget az adóalapnak a munkaköltséggel való manipulálására. Ezek a hatékonysági szempontok megalapozott megítéléséhez vállalati adatokon alapuló empirikus elemzés lenne szükséges.

- Nem az önkormányzati feladatokkal arányos a bevétel (például a vállalkozások számára kedvező elhelyezkedésű település jelentősebb adóbevételhez juthat). Ugyanakkor azonban éppen ösztönzőleg hathat az önkormányzatok számára, mivel a közszolgáltatások színvonalával arányos lehet a bevétel, vagyis az iparüzési adóból befolyó bevételek növelésének célja ösztönözheti az önkormányzatokat a hatékonyabb működésre. Az alapvetően politikai döntés, hogy ezen szempontoknak mekkora súlyt adunk az iparüzési adó megítélésében.
- Adminisztrációhoz nincs mindenhol kapacitás, a bevallás drága.⁵³ Az adóadminisztrációval foglalkozó fejezetünkben is utalunk rá, hogy nem ismerünk adatokat a helyi önkormányzatok ilyen jellegű költségeiről, ennek hiánya jelentősen megnehezíti nem csak a helyi iparüzési adóhoz kapcsolódó problémák megítélését, hanem az adórendszer egészének adminisztrációs költségeinek elemzését is.
- Az EU-konformitás esetleges hiánya bizonytalan. A probléma valószínűségét csökkentette, hogy 2006. októberében az Európai Közösségek Bírósága az olasz iparüzési adót (IRAP) az uniós joggal összeegyeztethetőnek ítélte meg, és a magyar helyi iparüzési adó nagymértékben hasonlít az IRAP jellegére.

Az iparüzési adó kiváltásával kapcsolatos szempontokat a Függelékben (F21.) részletezzük.

Vagyonadó

A vagyonadók részletesebb elemzése nem tárgya tanulmányunknak, csak egy rövid összefoglalást adunk az alapjellemzőkről.

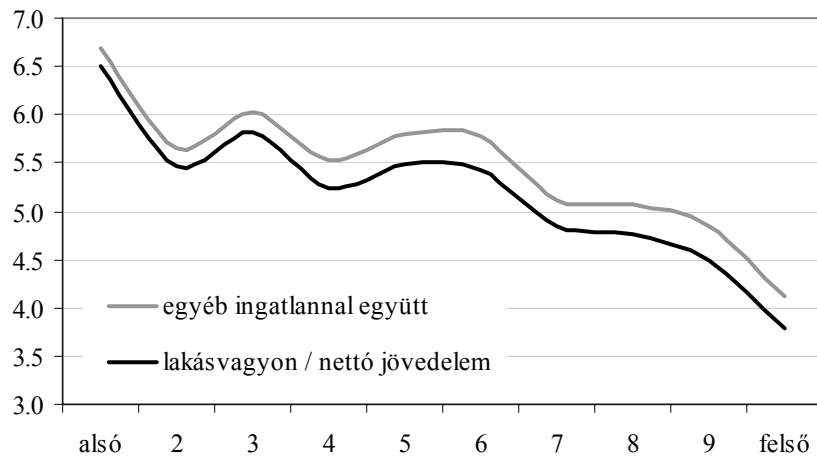
A vagyonadó kategóriájába az ingatlantulajdon, a nettó vagyon állománya után, és az ezek átruházása vagy öröklése után fizetendő adók tartoznak bele. Ebben a fejezetben a magánszemélyeket terhelő vagyonadókkal foglalkozunk. Hatékonysági szempontból a vagyonadónál az adó mértékének megállapítása költséges lehet, méltányossági szempontból elsősorban akkor lehet indokolt a vagyonadó bevezetése vagy mértékének emelése, ha a jövedelemadók az eltitkolt jövedelmek miatt nem tudják betölteni újraelosztási funkciójukat.

Az ingatlanadó bevezetése Magyarországon 2008-ra várható, jelenleg a helyi önkormányzatok saját hatáskörükben vethetnek ki építményadót, telekadót (az építmény vagy telek alapterülete vagy forgalmi értéke után), építmény utáni idegenforgalmi adót, valamint kommunális adót, ami adótárgyanként (építmény, telek) adott összegű adó. Az ingatlanadó alapvető előnye, hogy lehetővé teszi a feketén szerzett jövedelmek és reálhozamok megadóztatását (ezen jövedelmekből vásárolt ingatlan adóztatásán keresztül). Magyarország esetében kérdéses azonban az újraelosztási hatása. Semjén (2006) véleménye szerint az ingatlanadó növelni tudja az adórendszer egészének progresszivitását, és így alkalmas lehetne egy esetleges egykulcsos szja kiegészítésére. Saját számításaink alapján (HKF adatokat felhasználva) azonban azt látjuk, hogy egy egykulcsos lakásadó bevezetése regresszív hatású lenne (18. ábra). Ennek magyarázata egyrészt, hogy az önkormányzati lakások privatizációja során az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők is kaptak jelentős vagyontranszfert, továbbá

⁵³ Ez különösen igaz a több telephelyen működő vállalatokra: bonyolult képlettel kell megosztaniuk az adóalapot a különböző települések közt, és évről évre követniük a különböző önkormányzatoknál bevezetett szabályváltozásokat. A bevallási nyomtatványok sem egységesek: formátumuk is tartalmuk is eltérhet településenként.

a lakásárak felfutása és a kedvezményes hitellehetőségek megnyílása is eltérően érintette a különböző időpontban szerzett ingatlannal rendelkező egyéneket. A regresszivitás csökkenthető az egyéb (nem lakáscélú) ingatlanok megadóztatásával.

18. ábra A lakásvagyon megoszlása háztartási jövedelmi decilisek szerint, 2005

Forrás: PM számítás a 2005. évi KSH HKF alapján.

A vagyoadó bevételekre vonatkozó adatokat a 11 táblázat tartalmazza. 2005-ben összesen a vagyoni típusú adók és vagyonszerzési illetékek összege 124 Mrd Ft volt (amiből közelítőleg 50 Mrd Ft a gépjárműadóból befolyó bevétel) – ez a konszolidált államháztartási összbevételnek mintegy 1,3%-át tette ki.

11. táblázat *Vagyoni típusú és vagyongyarapodási adók (m Ft), 2005*

Vagyoni típusú adók (m Ft)	
Helyi adók	58 836
Építményadó	44 440
Telekadó	5 184
magánszemély kommunális adója	7 954
építmény utáni idegenforgalmi adó	1 257
Gépjárműadó	49 177
Vagyonszerzési illeték (m Ft)	15 610
öröklési	12 678
ajándékozási	2 932

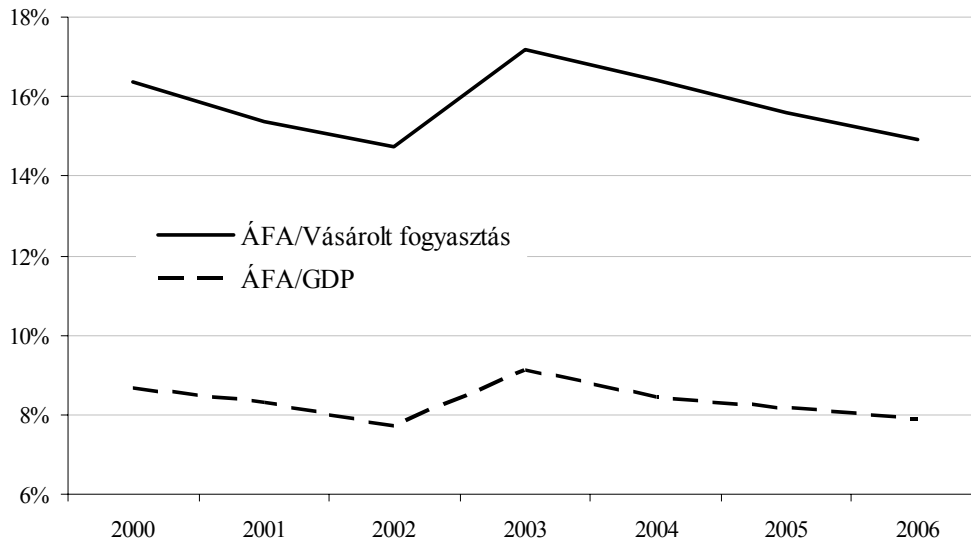
Forrás: PM

3.4 Fogyasztás

A háztartások fogyasztási döntéseit az indirekt adók befolyásolják. Az indirekt adók közgazdasági jellemzője, hogy az adó alanya (vagyis az adó befizetője) és az adóteher viselője (akitől a forrás származik) nem azonos. Magyarországon alapvetően az ÁFA, a jövedéki és regisztrációs adók sorolhatók ebbe a kategóriába, valamint jellegéből adódóan az idegenforgalmi adó és az EVA egy része is ide tartozik.

A 2. fejezet európai összehasonlító adatai alapján láthattuk, hogy Magyarországon mind az adóbevételeken belüli hányadot tekintve, mind pedig a GDP-hez viszonyítva magas az indirekt adók aránya.

19. ábra ÁFA bevételek aránya 2000-2006

Forrás: PM

A 19. ábra mutatja, hogy 2003-tól kezdve az ÁFA aránya mind a vásárolt fogyasztás, mind a GDP arányában csökkent (részletes táblázatot lásd a Függelékben, F19.). Mivel a 2000-2006-os időszakban a vásárolt fogyasztás GDP-hez viszonyított aránya közel állandó – 53% körüli – volt, ezért nem ez okozta az ÁFA GDP-hez viszonyított arányának csökkenését. Az ÁFA/GDP visszaesése azzal magyarázható, hogy 2003-tól kezdve egységnyi fogyasztásra egyre kisebb ÁFA bevétel jutott.

Az egységnyi vásárolt fogyasztásra jutó ÁFA bevétel csökkenését a következő tényezők magyarázzák:

- 2003. január 1-jétől hatályba lépett az egyszerűsített vállalkozói adóról szóló 2002. évi XLIII. törvény. Az EVÁ-t választó adóalany a törvény szerinti bejelentés alapján úgy minősül, mintha általános forgalmi adó alanyisága a bejelentés napját tartalmazó adómegállapítási időszak utolsó napjával megszűnt volna.
- 2006. január 1-jétől az ÁFA-kulcs 25%-ról 20%-ra csökkent.

Az általános forgalmi adóról szóló törvény alapján 2006. szeptember 1-jétől egységes 20%-os adókulcs van érvényben (2006. január 1-jén a korábbi 25%-os ÁFA kulcs 20%-ra változott, míg 2006. szeptember 1-jén az addig 15%-os kulcs szintén 20%-os lett, ezáltal egykulcsossá vált az ÁFA rendszer). 19 árura vagy szolgáltatásra – gyógyszerek, orvosi eszközök, könyvek – 5%-os adókulcs vonatkozik, alapvetően igazságossági megfontolások alapján.

A kedvezményes ÁFA kulcs funkcióját tekintve az ártámogatással egyenértékű, viszont adminisztrációs költségei alacsonyabbak annál. Ez a szegényebb és gazdagabb háztartások számára összegében (azaz nominálisan) közelítőleg azonos támogatást jelent, mivel nem igazolható, hogy a szegényebbek többet fogyasztanak az 5%-os ÁFA kulcs alá tartozó árukból és szolgáltatásokból. (Benedek-Firle-Scharle (2006) a 2005-ben érvényes ÁFA kulcsok alapján megállapítják, hogy a kedvezményes ÁFA kulcs a szegényeket és gazdagabbakat hasonló mértékben terheli.)

Tárgyi mentesség alá alapvetően azon termékértékesítések és szolgáltatásnyújtások tartoznak, ahol a végső fogyasztó ingyen jut a szolgáltatáshoz (pl. közoktatás, szociális ellátás), vagy közösségi fogyasztásról van szó (pl. közigazgatás), vagy pedig az adóztatás magas adminisztratív költségekkel járna (pl. pénzügyi szolgáltatások).

A 12. Táblázat 2005. évi adatokat tartalmaz a kedvezményes és tárgyi adómentes értékesítések összegéről – ezek együtt az összes értékesítésnek közel 10%-át tették ki. (2005-ben 3 kulcsos volt az ÁFA, azonban az alsó kulcs alá a jelenlegivel azonos termékek köre tartozott.)

12. Táblázat *Kedvezményes és ÁFA-mentes értékesítések, 2005*

	Adó alapja, m Ft	
Tárgyi adómentes értékesítés	5 393	7,03%
5%-os kulcs alá tartozó értékesítés	1 660	2,17%
Összesen értékesítés	76 672	100,00%

Forrás: www.afeh.hu, ÁFA: Igazgatósági adatok

Mikroszimulációs vizsgálatok alapján a 20. ábra mutatja, hogy az ÁFA regresszív adótípus, mivel a háztartásonkénti ÁFA befizetés/jövedelem arány jövedelem-decilisenként csökken (23% az alsó decilisre és 7% a felsőre) – annak ellenére, hogy a befizetett ÁFA nominális értéke magasabb a felsőbb jövedelmek kategóriáinál. A regresszivitás oka, hogy a szegényebb háztartások jövedelmük nagyobb hányadát költik fogyasztásra, ezáltal jövedelemarányosan az ÁFA-befizetésük is magasabb. A 2004-ben érvényes ÁFA rendszerrel (15 és 25% kulcs) való összehasonlítás alapján pedig az látható, hogy a jelenlegi egykulcsos ÁFA méltányosabb abban a tekintetben, hogy az összes ÁFA befizetés értékéből nagyobb hányad jut a felsőbb jövedelmi decilisekre. (13. táblázat)

20. ábra *ÁFA befizetés összege és jövedelemhez viszonyított aránya háztartási jövedelem decilisenként, 2007*

Forrás: Saját számítás

13. táblázat *ÁFA befizetés százalékos megoszlása az egyes jövedelmi decilisek között*

	2004	2007
alsó	8,3%	6,1%
2.	9,1%	7,2%
3.	9,2%	7,8%
4.	9,1%	7,2%
5.	9,1%	8,3%
6.	9,2%	9,8%
7.	10,3%	11,0%
8.	10,7%	12,7%
9.	12,1%	14,1%
felső	12,8%	15,8%

Benedek – Lelkes (2005) és saját számítások

Elsősorban az adminisztrációs költségek mérséklése céljából alanyi adómentességet kapnak azok a vállalatok, amelyeknél éves szinten a termékértékesítés és szolgáltatásnyújtás ellenértéke nem haladja meg a 4 millió Ft-ot (családi gazdálkodók esetén ez a határ 6 millió Ft). Ez a mentesség a kisvállalatok támogatásaként is értelmezhető.

Az IMF 2003-2004-es adatok alapján készített nemzetközi összehasonlítást az ÁFA jövedelmezőségéről, amit az ÁFA bevételek fogyasztáshoz vagy GDP-hez viszonyított arányának (vagyis az implicit adókulcsnak) a standard (nem kedvezményes) ÁFA kulcshoz való viszonyításával számszerűsít. Ezen mutatószámok alapján Magyarországon az ÁFA jövedelmezősége az OECD-átlag alatt van, például a fogyasztási alapú mutatószám Magyarországra 0.46, míg az OECD átlagára 0.54 volt. (IMF (2006), 46. oldal) Az eltérés oka lehet az ÁFA visszaigénylések magas aránya vagy az alacsony adófizetési morál, de a kedvezményes adókulcs megléte is lefelé tolja ezt a mutatószámot⁵⁴, ami egyúttal nehezíti is annak interpretálását és a nemzetközi összehasonlítás megalapozottságát.

Az ÁFA jövedelmezőségéről alkotott képet finomíthatja azonban, ha azt összehasonlítjuk például az SZJA jövedelmezőségével. Saját számítások alapján (PM adatok felhasználásával) 2006-ban az ÁFA bevétel/vásárolt fogyasztás hányados 0.14 volt, ami 72%-a a nem kedvezményes adókulcsnak. Az SZJA bevételek/bérek, keresetek hányados ugyanakkor 0.19 körüli volt, vagyis közelítőleg a 18%-os alsó SZJA kulccsal egyező mértékű, tehát az implicit/normál adókulcs mutatószám alapján az ÁFA jövedelmezősége magasabb.

Az optimális adózással foglalkozó irodalom az indirekt adókat a hatékony adók közé sorolja, mivel semleges az import és helyi termelés, illetve a munka-, tőke- és transzferjövedelmek között, tehát nem torzítja a befektetési és munkapiaci döntéseket. Adminisztrációs költségei mérsékeltnek tekinthetők abból a szempontból, hogy az adóhatóságnak csak viszonylag kis számú adózóval kell kapcsolatot tartania. Az adókulcsok esetleges változtatása pedig a fogyasztási szerkezetben akkor nem okoz torzítást, ha az egységes mértékű vagy pedig az alacsony árrugalmasságú termékeket érinti.

Az ÁFA kulcs változtatás költségvetési hatásainak vizsgálatakor egyrészt figyelembe kell venni, hogy az milyen mértékben jelenik meg a fogyasztói árakban – ez elsősorban attól

⁵⁴ Ennek hatásának megítéléséhez szükséges lenne ismernünk, a vásárolt fogyasztás mekkora hányadát érinti az 5%-os adókulcs.

függ, milyen erős a verseny az adott termék piacán, másrészt pedig az árváltozás fogyasztásra gyakorolt hatásai is befolyásoló tényezőket jelentenek. Általánosan elfogadott nézet, hogy a luxustermékeknek magasabb az ár rugalmassága, mint az alapszükségleteket kielégítő termékeké. Nincs ismeretünk arról, hogy készült volna részletes vizsgálat magyarországi adatok alapján egyes termékcsoportok ár rugalmasságáról – nemzetközi tapasztalatok alapján a legtöbb fogyasztási cikk sajátár-rugalmassága⁵⁵ -0.5 és -1.5 közé becsülhető (például www.mackinac.org/1247), ennek alapján a -1-es ár rugalmasság általában egy megfelelő „hüvelykujj-szabályként” alkalmazható. (Mikroszimuláción alapuló számításokat tartalmaz az Adóreform Bizottság 2005. évi tanulmánya az egykulcsos ÁFA bevezetésének becsült hatásairól.)

Hatékonysági szempontból indokolt lehet az egykulcsos ÁFA-rendszer – figyelembe véve az egyszerűbb adórendszerből fakadó előnyöket is –, méltányossági szempontból azonban ez nem tudja figyelembe venni, hogy az eltérő jövedelemmel rendelkező személyek fogyasztási kosarának szerkezete is eltérő, továbbá az alacsonyabb jövedelműeket jobban megterheli, mivel jövedelmük nagyobb hányadát költik fogyasztásra. Az újraelosztási hatások ebben az esetben is támogatásokkal kompenzálhatók.

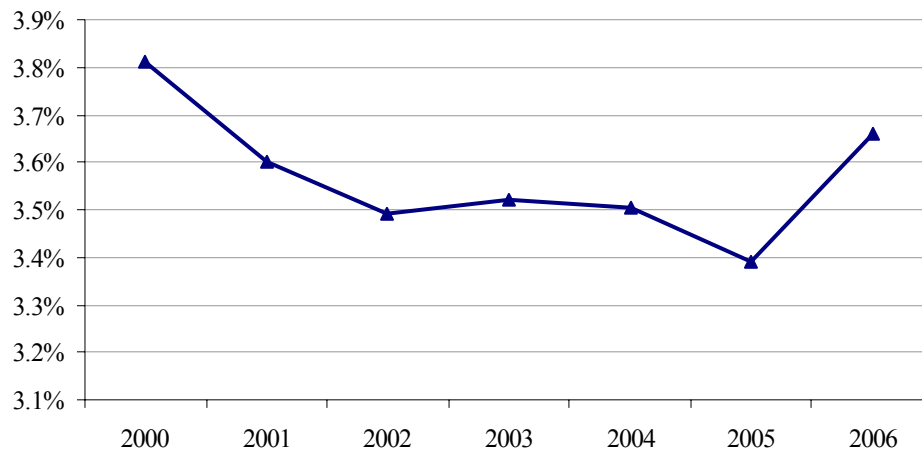
Az indirekt adók kategóriájába az ÁFA bevételen kívül a regisztrációs és jövedéki adók is beletartoznak, amelyek funkciója egyrészt, hogy viszonylag stabil és jelentős bevételt jelentenek a költségvetés számára (2006-ban 850 Mrd Ft, GDP 3.66%-a – 21. ábra), továbbá méltányossági szempontból is indokolt lehet alkalmazásuk, hiszen például a regisztrációs adó elsősorban a magasabb jövedelműeket sújtja. Vitatható azonban, hogy az alkohol- és dohánytermékek után fizetendő jövedéki adó hozzájárul-e az adórendszer méltányosságához, illetve hogy befolyásolja-e a fogyasztási szokásokat: az alacsonyabb jövedelmű egyének fogyasztásának feltehetően nagyobb hányadát teszik ki a jövedéki adó alá eső termékek fogyasztása, továbbá a szakirodalomban általános megállapítás, hogy ezen termékek fogyasztásának ár rugalmassága alacsony.⁵⁶ Indokolhatja azonban a jövedéki adók alkalmazását, hogy azzal negatív externális hatások korrigálhatók⁵⁷ – azaz a negatív ár rugalmasság alapján a fogyasztás a társadalmilag optimális szint felé közelíthető.

⁵⁵ Sajátár-rugalmasság: Az adott áru vagy szolgáltatás árának 1%-os növekedése esetén hány százalékkal változik annak fogyasztása.

⁵⁶ Jelenleg az ásványolaj, alkoholtermékek és dohánygyártmányok minősülnek jövedéki termékeknek.

⁵⁷ Itt negative externália alatt azt értjük, ha a fogyasztás csökkentőleg hat a társadalmi összjóltre – például környezetszennyezés vagy egészségkárosodás miatt.

21. ábra Regisztrációs/fogyasztási és jövedéki adóbevételek GDP-hez viszonyított aránya

Forrás: PM

További vizsgálandó kérdések:

- Indokolt-e méltányossági szempontból, valamint az externáliák figyelembevételével az 5%-os ÁFA kulcs (pl. napilapra, könyvre) – a kedvezményezett termékek fogyasztása mennyiben bírnak pozitív externális hatással?
- A tárgyi mentesség alá eső termékek és szolgáltatások köre megfelelőnek tekinthető?
- Alanyi mentesség határa jónak tekinthető-e adminisztratív költségek szempontjából?
- Mi a jövedéki adók újraelosztási hatása?

3.5 Adóadminisztráció és adóelkerülés

Az adórendszerrel szemben támasztott hatékonysági elváráshoz kapcsolódik az a kérdés, hogy az adórendszer működtetése milyen költségeket terhel az adóhatóságra. Az adóhatóság kiadásait csökkentheti, ha az adórendszer viszonylag kevés típusú adót tartalmaz, ha viszonylag kis számú bevallást kell feldolgozni, illetve ha az ellenőrzési tevékenység költségei mérsékeltek. Kérdéses, hogy az adórendszerben lévő sok kedvezmény adminisztrációs szempontból hogyan ítéltető meg – ezek ugyanis növelik az adóadminisztráció költségeit, azonban ha fontosnak ítélt célokat szolgálnak a kedvezmények, akkor a valódi kérdés az, hogy az adórendszerben vagy azon kívül egyszerűbb-e adminisztrációjukat megvalósítani.

Az adóadminisztrációval kapcsolatos hatékonysági vizsgálatok a rendelkezésünkre álló információk hiányossága miatt szükségszerűen csak felületes lehet. Egyrészt az APEH által kiadott információk is szűk körűek (adótitok miatt, valamint pl. az ellenőrzés módszerének nyilvánosságra hozatala ellehetetlenítené magát az ellenőrzést), másrészt pedig a Vám- és Pénzügyőrség, valamint az önkormányzatok adóadminisztrációs költségeiről sem rendelkezünk adatokkal.⁵⁸ (Vám és jövedéki adó ügyekben a VPOP jár el.)

⁵⁸ Ebben a témakörben kiemelendő Semjén (2001) írása, aki APEH-kiadványok, valamint APEH-alkalmazottakkal, adótanácsadókkal és ÁSZ-munkatársakkal végzett interjúk alapján vont le következtetéseket az APEH működésének hatékonyságáról (pl. jogi ügyintézésről, ellenőrzési munkáról) 1991-1999-es évekre vonatkozóan.

Az APEH-kiadványok alapján 2005-ben az APEH 17 féle adónemből, valamint egyéb bevételekkel (bírságok, pótlékok, illetékek) együtt országosan mindösszesen 6 631.9 Mrd Ft értékben szedett be adót, a 14. táblázat tartalmazza a beszedett adók értékét. (Az egyéb bevételek feltehetően nem rónak jelentős addicionális adminisztratív terheket az adóhatóságra. A táblázat értelemszerűen nem tartalmazza pl. a VPOP hatáskörébe tartozó jövedéki adókat.)

14. táblázat APEH által kezelt adó- és adójellegű bevételek alakulása, 2005

	<i>Adó alapja</i>	<i>Bevétel (m Ft)</i>
TB járulék	Bruttó kereset	2 272 933
ÁFA	Vásárolt fogyasztás	1 785 316
SZJA	Bruttó kereset	1 437 773
Társasági adó	Adózás előtti eredmény	430 051
Munkaadói járulék	Bruttó kereset	172 605
EHO	(érték/fő meghatározott)	164 407
EVA	Bevétel	91 365
Játékadó	Nyereményalap	66 377
Munkavállalói járulék	Bruttó kereset	52 263
Hitelintézetek különadója	Kamatkülönbözet vagy adózás előtti eredmény	35 574
Szakképzési hozzájárulás	Bruttó bér	24 857
Innovációs járulék	Nettó árbevétel – anyagköltség – eladott áruk beszerzési értéke – közvetített szolgáltatások értéke	20 548
Környezetvédelmi termékdíj	Értékesített termék tömege vagy darabja	19 516
Bírság, önellenőrzési pótlék	-	15 735
Késedelmi pótlék	-	12 628
Rehabilitációs hozzájárulás	(érték/fő meghatározott)	11 404
Nemzeti kulturális járulék	Nemzeti kulturális járulékköteles termékek és szolgáltatások értékesítésének árbevétele	7 277
Vállalkozói járulék	Egészségbiztosítási járulék alapját képező jövedelem	6 524
Környezetterhelési díj	Kibocsátott környezetterhelő anyag mennyisége	3 154
Egyéb bevételek (benne: piacra jutási támogatás megtérülése)	-	1 586
Bevételek összesen		6 631 893

Forrás: APEH (2006a,b) alapján

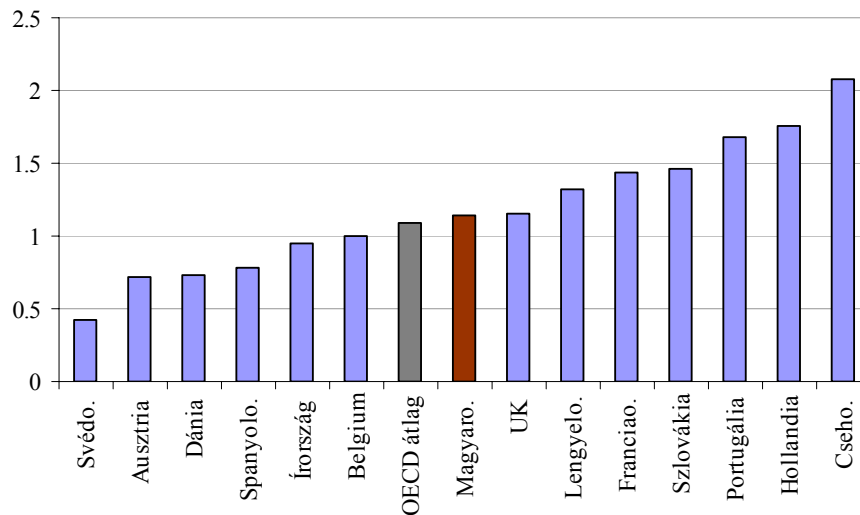
Az APEH 2005. évi kiadásainak értéke 68.2 Mrd Ft volt, ami 1.03%-a a beszedett bevételeinek (amennyiben a beruházási kiadásokat nem vesszük figyelembe, akkor ugyanez az arány 0.99%). 2005-ben az APEH átlagos dolgozói létszáma 11 605 fő volt, tehát átlagosan 870 állampolgárra jutott egy dolgozó⁵⁹.

Az IMF 2004-es adatok alapján állított össze egy nemzetközi összehasonlítást az adminisztrációs költségek/beszedett bevételek, valamint az állampolgárok/APEH dolgozói létszám arányokról. Ennek alapján a nyugat-európai országokhoz viszonyítva az adó-adminisztrációs költségek Magyarországon magasabbak az átlagnál, azonban az OECD országok átlagában a közepesen költséges adórendszerek közé tartozik mindkét mutatószámot figyelembe véve. (22. ábra és 23. ábra – bővebben: Függelék, F20.) Az eredmények

⁵⁹ Mivel azonban az APEH alkalmazottai egyebek mellett társasági adó, ÁFA bevallásokkal is foglalkoznak, hasznos mutatószám lehet, hogy egy dolgozóra hány adóbevallás jut (2005-ben ez 650 darab volt).

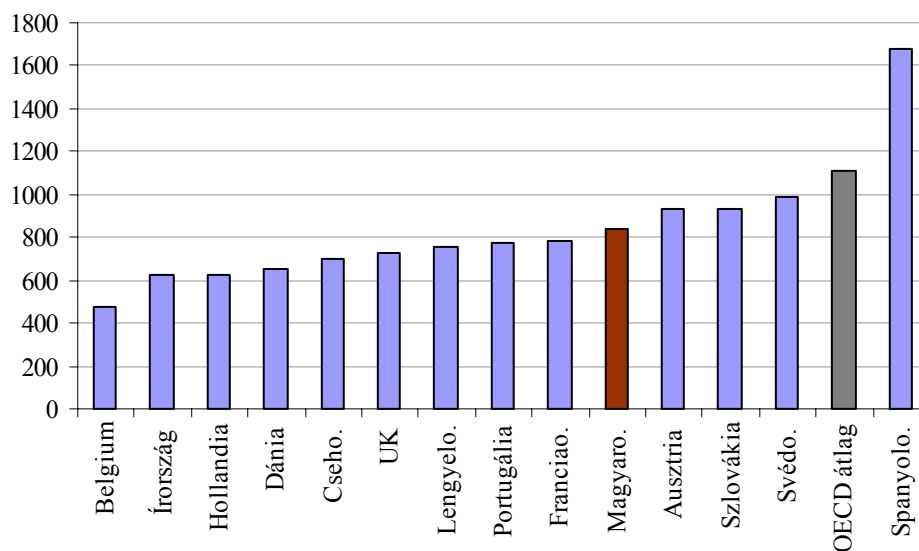
értelmezhetőségét korlátozza azonban, hogy az adatok Magyarország esetében sem tartalmazzák a VPOP-nál, valamint a helyi önkormányzatoknál felmerülő adminisztrációs költségeket (aminek mértékének becslése külön kutatást igényelne) – ennek figyelembevétele módosíthatja az országok helyezését a rangsorban.

22. ábra Adóhatósági adminisztrációs költségek/nettó bevétel (2004) %

Forrás: IMF (2006)

23. ábra Lakosság/teljes munkaidős adóhatósági alkalmazottak (2004)

Forrás: IMF (2006)

Az ellenőrzési területen 2004-ről 2005-re növekedni látszik a hatékonyság abban az értelemben, hogy az elvégzett ellenőrzések száma 11.5%-kal csökkent, ugyanakkor a megállapított nettó adókülönbözlet mintegy 13.3%-kal emelkedett – ennek a változásnak egyik oka, hogy az utólagos ellenőrzések darabszámán belül növekedett a legnagyobb adóteljesítményű adózók ellenőrzésének aránya (1.6%-ról 3.5%-ra). Anekdotikus tapasztalatok vannak azonban arról, hogy az ellenőrzés hatékonyságában jelentős javítási lehetőségek

vannak még – például az ellenőrzött vállalatok kiválasztása, az ellenőrök által az egyes vállalatoknál eltöltött idő megalapozottsága megkérdőjelezhető, valamint sok esetben hiányzik a motiváció a tényleges szabálytalanságok feltárására.

Bizonyos esetekben a teljes részletességű ellenőrzés szükségtelenné válhat, ezért László (2006) véleménye szerint⁶⁰ „ki kell alakítani olyan eljárásokat, amelyekkel rendszerszerű, a folyamatokra koncentráló, szűrőpróbaszerű ellenőrzésekkel kombinált rövid idő alatt felmérhető, hogy az adott céget érdemes-e hónapokig tovább ellenőrizni vagy tovább kell menni a nagyobb sikerrel kecsegtető adófizetőkhez” (László, 2006, kézirat). A nagyobb vállalatoknál az alkalmazott informatikai rendszerek jellemzően garantálják a jogszerű adóelszámolásokat, ezért indokolatlan lehet, hogy az APEH ellenőrzései során elsősorban a nagyobb vállalatokra koncentrál.⁶¹ Ehelyett adókockázati alapon való kiválasztásra lenne szükség, ami ágazati és adatbázis-elemzések alapján lenne megvalósítható, továbbá elősegítené az ellenőrzés hatékonyságát, ha lehetőség lenne az informatikai rendszerek APEH általi auditálására. Egy ilyen „új szemléletű” ellenőrzési rendszer természetesen továbbképzési igényt, valamint a humán erőforrás átszervezését tenné szükségessé.

Az adóhatóság ellenőrzési tevékenysége akkor tud eredményes lenni, ha az adózók számára kellő ellenőztönzést teremt meg az adócsalással szemben. Leegyszerűsítve egy kockázatsemleges adófizetőnek az alábbi esetben nem áll érdekében az adócsalás:

Fizetendő adó mértéke < P(lebukás) * Fizetendő adó és bírság lebukás esetén;

ahol P(.) valószínűséget jelöl⁶². Az adócsalással szemben ellenőztönzést tehát a magasabb bírság és/vagy a hatékonyabb ellenőrzés jelenthet.

Az APEH adminisztrációs költségeinek csökkentése érdekében az IMF (2006) tanulmányában az alábbi alapvető ajánlásokat teszi:

- A lehetséges mértékben csökkenteni kellene az APEH által ellátott, nem adóadminisztrációhoz kapcsolódó feladatok számát, valamint kiküszöbölni a kisebb adók beszedésének feladatát;
- Az APEH szervezetének reformjával további hatékonyságjavulást lehetne elérni – elsősorban bizonyos adminisztrációs feladatok centralizációja által;
- Szükséges lenne az APEH alkalmazottainak motiváltságát elősegítő humánpolitikai változtatások bevezetése – például a teljesítményértékelés ne kizárólag a beszedett adóbevételre alapuljon.

Az eddigiekben vizsgáltakon kívül az adóadminisztráció költségeihez az adózónál felmerülő költségek is hozzátartoznak, vagyis mindazon (pénzbeli és időbeli) költség, ami az adó megállapításához és befizetéséhez az adózót terheli. Az adminisztrációs költségek a vállalatok versenyképességét is befolyásolja, valamint azt is, hogy Magyarország mennyire vonzó célpont a külföldi befektetések számára. A költségek mérése meglehetősen nehéz, feltehető azonban, hogy az elmúlt években azt jelentősen csökkentette az APEH honlapjáról letölthető internetes program, valamint a bevallás elektronikusan való beadásának lehetősége is. (Az internetes bevallások jelentőségére utalnak a 15. táblázat adatai.) Az adózó

⁶⁰ KPMG-s tapasztalatok alapján.

⁶¹ Az adózás rendjéről szóló törvény alapján az APEH köteles legalább 3 évente ellenőrizni a 3000 legnagyobb adóteljesítményű adózót – de azt az ellenőr döntheti el, melyik vállalatra mennyi időt szán.

⁶² A gyakorlatban azonban az adófizető kockázatkerülési magatartása, valamint társadalmi normák is befolyásolják az adócsalás mértékét.

adóadminisztrációs költségeit továbbá az is befolyásolja, hogy milyen gyakorisággal változnak az adószabályok, és mennyire nehéz követni ezeket a változtatásokat.

15. táblázat *Internetes bevallások száma és aránya 2005-2006*

	Internetes programmal elkészített, de papíron beadott bevallások aránya összes nyilvántartott bevallásokhoz	Elektronikusan beadott bevallások aránya összes nyilvántartott bevallásokhoz
2005	66.9%	4.5%
2006	51.9%	31.2%

Forrás: APEH (2007)

Az adórendszer bonyolult, a számos kivétel és kedvezmény egyfelől megnehezíti és költségessé teszi az ellenőrzést, másfelől könnyű profitszerzési lehetőséget teremt (adóelkerülés, adóminimalizálás). Ugyanakkor kérdéses, hogy az adókedvezmények által megvalósított „valódi” céloknak az adórendszeren kívüli megvalósítása mekkora adminisztrációs költségeket vonna maga után. A kedvezményekkel szűkített adóbázis miatt a magas kulcsok szükségszerűen kevés bevételt hoznak. A sokféle adónem és sokféle kedvezmény miatt nem lehet átlátni, hogy összességében mekkora az egyes egyének vagy vállalkozások hozzájárulása a közteherviseléshez. Ezen a helyzeten az adókedvezmények radikális szűkítésével, az adóigazgatás és –ellenőrzés hatékonyabb megszervezésével lehetne javítani.

Az adóelkerülés mértéke és szerkezete Magyarországon

Az Eurostat számításai szerint 2000-ben Magyarországon a GDP 12 százalékára tehető a meg nem figyelt gazdasági tevékenységek mértéke, Lengyelországban és Szlovákiában egyaránt 15-15%, míg Csehországban mindössze 7 %. Az adóelkerülés nem csak a költségvetési bevételek kiesése miatt jelent problémát, hanem torzítja az adórendszer újraelosztási hatásait, mivel nem szándékolt újraelosztást eredményez az adót elkerülők és adót fizetők között, ezen felül például az adóelkerülést kihasználó vállalkozások pedig indokolatlan versenyelőnyhöz is juthatnak. Ugyanakkor ha az adórendszer bizonyos gazdasági tevékenységeket ellehetetlenít, akkor a társadalmi jólét szempontjából előnyösebb az adóelkerülés (és tevékenység folytatása), mint a magas adóterhelés miatt a tevékenység tényleges abbahagyása.⁶³

Lackó (2000) és Semjén - Tóth (2004) szerint a rejtett gazdaság 1993-ban volt a legnagyobb (33%), azóta fokozatosan szűkül. 2006-ban a rejtett gazdaság nagyságát 17-18%-ra becsülték.

A rejtett gazdaság *nagyságát* vizsgáló elemzések a következő megállapításokat emelik ki:

1. A rejtett gazdaság nagyobb azokban az országokban, ahol magasabb az adóteher, gyengébb a törvényi biztonság, magasabb a korrupció, kisebb a magángazdaság aránya, magas a tartós munkanélküliek aránya.
2. A rejtett gazdaság súlyának csökkenését két tényező befolyásolja erősen: javuló hosszabb távú üzleti kilátások; integrálódás az európai gazdaságba.
3. Magyarországon 1996-2001 között a vállalatok átláthatóbbnak és kiszámíthatóbbnak érzékelték az adótörvényeket, mint 1996 előtt.
4. Az adórendszer átláthatatlansága főleg a kisebb cégek adózási magatartását rontja.

A rejtett gazdaság *szerkezetével* kapcsolatban a következők emelhetők ki:

⁶³ Az adóelkerülés hatásainak ezen fő szempontjaira P. Kiss Gábor (MNB) hívta fel figyelmünket.

1. Magyarország relatív kisebb jövedelmű, mezőgazdasági jellegű térségeit tekintve minél „szegényebb” egy kistérség, annál nagyobb a rejtett gazdaság
2. A termelő ágazatokban a cégek 54%-a, míg a szolgáltató szférában a vállalatok 64%-a állította, hogy szűkebb gazdasági környezetében jelen van a rejtett gazdaság.
3. A rejtett gazdaság formái közül leggyakrabban a bejelentés nélküli foglalkoztatás (30%), a számlák nélküli szolgáltatás (20%) és a bérezéssel kapcsolatos visszaélések (17%) fordulnak elő.

Ezekon felül a bevételalapú adók (pl. EVA) is ösztönözhetik az adóelkerülést alapvetően az ÁFA befizetések tekintetében: a bevétel alapján adót fizető vállalatnak kisebb az érdekeltsége a számlakérésre, mint annak a vállalatnak, amely az adófizetésnél (ÁFA, nyereségadó) költségként figyelembe tudja venni a beszerzett áruk és szolgáltatások bruttó értékét.

Tóth (2006) felmérése szerint rejtett gazdaságot csökkenteni kívánó gazdaságpolitikai lépések között hatékonyság szempontjából elsősorban az ellenőrzések hatékonyságának növelését emelik ki, és csak ezután említik az adóráták csökkentését, az ellenőrzési valószínűségek növelését és a büntetések szigorítását. A vállalatok az adókulcsok csökkentését, az elfogulatlanabb ellenőrzést, és a járulékok, közterhek csökkentését látják a leghatékonyabb lépéseknek.

3.6 Ajánlások

Ajánlásainkat két fő szempont alapján fogalmazzuk meg: egyfelől az adórendszer társadalmi költségeinek csökkentését, másfelől az igazságos elosztás szempontját mérlegeljük. A társadalmi költségeket az adórendszer torzításán és az adminisztratív terheken keresztül lehet csökkenteni. Maga a szabályozásváltozás is jelentős alkalmazkodási és hitelességi költségekkel jár, ezért csak akkor indokolt, ha a várt hozam magasabb, mint a változából adódó társadalmi költségek.

Úgy látjuk, hogy a jelenlegi rendszerben a munkát terhelő adók átalakításának volna a legnagyobb hozama: az ösztönzők javítása nyomán bővíthetne a foglalkoztatás, ami lehetőséget teremthetne a kiadások csökkentésére is. A munkaerő iránti keresletet ösztönöznék a bérköltségek szelektív (a képzetlen munkaerőt jobban érintő) csökkentése és a különböző foglalkoztatási jogviszonyok adóztatásának közelítése. A kínálatot ösztönöznék a magas effektív marginális adókulcsok kiiktatása az adójóváírás megszüntetésével, az indokoltági feltételek szigorítása a jóléti ellátórendszer egészében, és a jogosultsági feltételek szigorítása a rokkantnyugdíj, a korai nyugdíjazás, és a gyermeknevelési támogatások esetében.

A termelést és beruházást érintő adók, különösen a tánya és a hipa esetében úgy látjuk, hogy nincs elegendő empirikus információ az optimális adószint kialakításához. A meglévő adatok alapján nem látszik égetőnek az átalakítás igénye.

A fogyasztási adók esetében sem látunk jelentős okot az átalakításra. Itt legfeljebb a kedvezményes kulcs körének vagy mértékének csökkentését lehet megfontolni, ehhez azonban előbb fel kellene mérni, hogy a meglévő kedvezmény milyen hatással van a fogyasztásra, és ez mennyiben segíti a szociális célok elérését, illetve externális hatások korrekcióját.

A teljes adórendszerre igaz ugyanakkor, hogy a sok adónem és a számos kivétel jelentősen megnöveli a kormányzat és az adóalanyok adminisztrációs kiadásait. Minden

területen javasolt ezért az adónemeket összevonni („kisadókat” megszüntetni) és szélesíteni az adóalapot a kivételek, mentességek és kedvezmények radikális csökkentésén keresztül.

Igazságosságon a terhelés arányosságát értjük: ebből (összhangban a társadalmi preferenciákkal) egyrészt a teljes adórendszer progresszivitásának fenntartása, másrészt az adóelkerülés visszaszorítása következik.

Úgy látjuk, hogy igazságossági szempontból nem szabad sokat várni az egységes vagyoadó bevezetésétől, azaz ez az adónem nem alkalmas sem a progresszivitás növelésére, sem az adózatlan jövedelmek elérésére. Ennek oka az, hogy a rendszerváltás turbulens időszaka jelentősen és sok tekintetben esetleges módon rendezte át a lakásvagyon eloszlását, így az nem követi az érett gazdaságokban megfigyelhető (az életciklus-jövedelmekhez igazodó) eloszlást. Bevezetése mellett így elsősorban az egységesítés, illetve az szólhat, ha bizonyítható, hogy olcsóbb beszédni, mint más adónemeket.

A magas adókulcsokhoz képest közepes implicit adókulcsokat részben a kedvezmények és kivételek, részben azonban az adóelkerülés magyarázza. Az adózási fegyelmet lehet, és érdemes is növelni, de az nem tűnik sem reálisnak, sem célszerűnek, hogy a relatíve magas kulcsoknak megfelelő mértékű adóbevételt az ellenőrzés szigorításával érjük el. Ez vagy nagyon költséges lenne, vagy a várttal ellentétes eredményt hozna: a fekete gazdaság bővülését, vagy a tőke kivonulását. Az egyszerűsítés az ellenőrzés költségeit is csökkentené, ezen felül a kiválasztási rendszerek finomítása és az ellenőrző hatóság belső motivációs rendszerének fejlesztése hozhat további eredményeket.

Hivatkozások

- A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény
- Adóreform Bizottság (2005), Az adóreform koncepciója és a rövid távon javasolt lépések
- Alm, James (1996), What is an „optimal tax system?”. *National Tax Journal*, Vol. 49 no. 1, 117-133,
- APEH (2006a), Az APEH világa 2005
- APEH (2006b), Tájékoztató Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal tevékenységéről
- APEH (2006c), Gyorsjelentés a társasági adóbevallásra kötelezett vállalkozások adataiból
- APEH (2007), Beszámoló az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal 2006. évi tevékenységéről
- Árvai Zs., Menczel P. (2000), A magyar háztartások megtakarításai 1995 és 2000 között, MNB füzetek 2000/8.
- Atkinson, A.B., Stiglitz, J.E., (1976), The design of tax structure: direct versus indirect taxation. *Journal of Public Economics* 6, 55– 75.
- Atkinson, Anthony B., and Stiglitz J. E. (1980), *Lectures on Public Economics*. New York: McGraw-Hill
- Australian Government (2006): *International Comparison of Australia's Taxes*
- Benczúr P. (2007), Az adókulcsok hatása a különböző gazdasági szereplők viselkedésére - irodalmi összefoglaló, *Közgazdasági Szemle*, 54:1, pp. 125-141
- Benedek D., Lelkes O. (2005), A magyarországi jövedelem újraelosztás vizsgálata mikroszimulációs modellel, *PM Kutatási füzetek* 10., 2005. január
- Benedek D., Lelkes O., Scharle Á, Szabó M. (2006), A magyar államháztartási bevételek és kiadások szerkezete, 1991-2004, *Közgazdasági Szemle*, 2006. február. 119-143.old.
- Benedek D., Firlé R., Scharle Á. (2006), A jóléti újraelosztás mértéke és hatékonysága, *PM Kutatási füzetek* 17., 2006. július
- CEMI (2006), *Makro egyensúly és gazdasági növekedés*
- Conesa, Kitao, Krueger (2006): *Taxing Capital? Not a bad idea after all – check details*
- Devereux M., Sorensen P. B. (2006), *The Corporate Income Tax: International Trends and Options for Fundamental Reforms*, European Commission
- Eissa, N. (1995): *Taxation and labor supply of married women: the Tax Reform Act of 1986 as a natural experiment*, NBER Working Paper 5023
- Eissa, N. és J. Liebman (1996) *Labor supply response to the Earned Income Tax Credit*, *Quarterly Journal of Economics*, 111, 605-637.
- European Commission (2007): *European Economy*
- European Commission (2006): *Structures of the Taxation Systems in the European Union: 1995-2004*
- Feldstein, M. (1995): *The effects of marginal tax rates on taxable income: a panel study of the 1986 Tax Reform*, *Journal of Political Economy* 103, 551-571.
- Firlé, R, Szabó P.A.: *A rendszeres szociális segély célzottsága és munkakínálati hatása*, *Közpénzügyi füzetek*, 18.szám.
- Gál, R. I. (1996): *A társadalombiztosítási programok ösztönző hatásai*, *Közgazdasági Szemle*, 43. 2. szám, 128-140.
- Gruber, J. és E. Saez (2002): *The elasticity of taxable income: evidence and implications*, *Journal of Public Economics* 84, 1-32.
- Hall, Robert, and Alvin E. Rabushka (1995) *The Flat Tax*. Stanford: Hoover Institution Press
- Hartman, D. G. (1985): *On the Optimal Taxation of Capital Income in the Open Economy*, NBER WP. No. 1550
- Hausman, J. A. (1981): *Labor supply*, in.: H. Aaron és J. Pechman (szerk.), *How Taxes Effect Economic Activity*, Washington D.C.
- Hetényi I. (2007), *Adópolitika 2007-2010 (kézirat)*

- Horváth H., Hudomiet P., Kézdi G. (2006): Bérek és béren kívüli juttatások, Munkaerőpiaci Tükör 2006, pp. 36-47
- IMF (2006), Overview of Tax Policy and Administration – Hungary
- Ivanova, Keen és Klemm (2005), The Russian Flat Tax Reform, IMF Working Paper, WP/05/16
- Kiss, G. P.(2005), How to measure tax burden in an internationally comparable way? Suggestion for a standardized effective tax rate paper presented in ADETEF, Paris, June 2005
- Kopczuk W., J. Slemrod (2006), Putting firms into optimal tax theory, kézirat
- Köllő, J., Nacsá, B. (2006), Rugalmasság és biztonság a munkaerőpiacon: magyarországi tapasztalatok, International Labour Office
- Lackó Mária (2000), Egy rázószektor: a rejtett gazdaság és hatásai a poszt-szocialista országokban háztartási áramfelhasználásra épülő becslések alapján
- László Csaba (2006), Adórendszer gondjai (kézirat)
- Long J. E., Scott F. A. (1982), The Income Tax and Nonwage Compensation, The Review of Economics and Statistics, 64:2, pp. 211-219
- Mirlees, J. A. (1971), An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation Review of Economic Studies 38, 175-208.
- de Mooij, R. A., Nicodéme, G. (2007), Corporate tax policy, entrepreneurship and incorporation in the EU, European Commission Economic Papers
- de Mooij, R. A., Ederveen, S. (2006), What a difference does it make? Understanding the empirical literature on taxation and international capital flows, European Commission Economic Papers
- OECD (2007), Going for Growth
- Ramsey, F. (1927), „A Contribution to the Theory of Taxation”, Economic Journal, 47-61.
- Sandmo A. (1976), "Optimal Taxation: An Introduction to the Literature" JPubE, July
- Sass M. (2003), Versenyképesség és a közvetlen külföldi működőtőke-befektetésekkel kapcsolatos gazdaságpolitikák, PM Kutatási Füzetek 3. szám
- Scharle, Á. (2004), A nyugdíjrendszer ösztönzési hatásai a járulékfizetésre: empirikus eredmények magyar adatokon
- Scharle, Á. (2005), Az adó- és a jóléti rendszer hatása a munkakínálatra: amit az effektív marginális adókulcs mutat, in.: Hárs Á., Landau E. és Nagy K. (szerk.), Európai Foglalkoztatási Stratégia: Lehetőségek és korlátok az új tagállamok számára, KOPINT-DATORG, Budapest
- Semjén, A. (1996), A pénzügyi jóléti támogatások ösztönzési hatásai, 43, 1996/10, 841-862.
- Semjén, A. (2001), Az adóadminisztráció eredményessége és a rejtett gazdaság, Közgazdasági Szemle, 2001. március (219-243. o.)
- Semjén, A. (2006), A mai magyar adórendszer. Jellegzetességek, problémák, kihívások. In: Előmunkálatok a társadalmi párbeszédhez, Bp., Gazdasági és Szociális Tanács, 215-230. o.
- Semjén A., Tóth I. J. (2004), Rejtett gazdaság és adózási magatartás, 1996-2001, Közgazdasági Szemle, 2004. június (560-583. o.)
- Slemrod, Joel (1990): "Optimal Taxation and Optimal Tax Systems." Journal of Economic Perspectives 4, 157-78.
- Szalai Á. (2002), Fiskális federalizmus – Áttekintés, Közgazdasági Szemle, 2002. május (424-440. o.)
- Tóth István János (2006), Kormányzati lépések hatása a rejtett gazdaságra, Világgazdaság, 2006. március 28.
- Valentinyi, Á. (2001), A tőkejövedelem optimális adóztatása, Közgazdasági Szemle, 2001. június (459-479. o.)
- Világbank (1991), Lessons of Tax reform
- Woodbury S. A. (1983), Substitution between Wage and Nonwage Benefits, The American Economic Review, 73:1, pp. 166-182

Függelék

F1. Az adóbevételek aránya és az összjövedelem, 2004

	GDP/fő (PPS)	Adóbevétel/GDP
Ausztria	123,4	42,6
Belgium	119,4	45,2
Cseh Közt.	72,1	36,6
Dánia	119,4	48,8
Egyesült Kir.	118,0	36
Észtország	53,4	32,6
EU25	100,0	39,3
Finnország	110,8	44,3
Franciaország	107,7	43,4
Görögország	81,4	35,1
Hollandia	124,7	37,8
Írország	135,7	30,2
Lengyelország	48,7	32,9
Lettország	43,6	28,6
Litvánia	49,0	28,4
Magyarország	61,3	39,1
Németország	111,1	38,7
Olaszország	103,0	40,6
Portugália	71,8	34,5
Spanyolország	96,6	34,6
Svédország	115,4	50,5
Szlovákia	54,4	30,3

F2. Adóbevételek adótípusonként az összes adóbevétel százalékában

	Indirekt adók	Direkt adók	TB-járadékok
Belgium	30,1	38,8	31,1
Németország	31,1	26,3	42,6
Finnország	32,2	40,9	26,9
Csehország	32,9	25,8	41,3
Svédország	34	38,6	27,4
Hollandia	34,3	28,5	37,2
Ausztria	34,7	31,5	33,8
EU15	34,8	33,2	32
Olaszország	35,2	34,5	30,3
Spanyolország	35,3	30,8	33,9
Franciaország	36,1	26,7	37,2
Dánia	36,1	61,8	2,1
Luxemburg	36,8	35,1	28,1
Nagy-Britannia	37,7	43,9	18,4
NMS-10	39,6	22,4	38
Litvánia	39,7	30,8	29,5
Észtország	39,9	26,1	34
Görögország	39,9	25,5	34,6
Lengyelország	40,6	19,5	39,9
Magyarország	41,7	23,8	34,5
Szlovákia	41,8	20,2	38
Lettország	41,8	27,6	30,6

Portugália	42,1	25,2	32,7
Írország	43,7	41,1	15,2

Forrás: Structures of the taxation systems in the European Union, 1995-2004, European Commission, 2006

F3. Indirekt adóbevételek a főbb adónemek szerint a GDP arányában

2004	ÁFA	Jövedéki és fogyasztási adók	Egyéb
Olaszor.	5,9	2,3	6,1
Spanyolor.	6,1	2,5	3,6
Németor.	6,2	2,3	3,5
Litvánia	6,5	3,0	1,8
Luxemburg	6,5	5,2	3,0
EU15	6,9	2,7	4,2
EU25	6,9	2,7	4,2
Belgium	7,0	2,5	4,1
Egyesült Kir.	7,0	3,4	3,2
Lettor.	7,0	3,5	1,5
Franciaor.	7,2	2,3	6,1
Lengyelor.	7,2	4,2	2,0
Hollandia	7,3	2,6	3,1
Cseh Közt.	7,4	3,4	1,3
Íror.	7,4	3,4	2,5
NMS-10	7,7	3,9	1,3
Ausztria	7,8	2,9	4,1
Szlovákia	8,0	3,1	1,5
Portugália	8,1	3,3	3,7
Észtor.	8,2	3,7	1,1
Görögor.	8,3	2,9	2,9
Finnor.	8,7	4,0	1,6
Magyaror.	9,0	3,4	3,9
Svédor.	9,1	3,1	4,9
Dánia	9,8	3,8	4,0

Forrás: European Commission (2006)

F4. Direkt adóbevételek a GDP %-ában

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	9,6	8,5	9,0	8,5	8,7	8,5	9,0	9,3	9,7	9,4
Németor.	10,9	11,3	11,1	11,4	11,9	12,5	11,0	10,7	10,6	10,2
Magyaror.	8,9	9,4	9,1	9,1	9,6	9,9	10,3	10,3	9,8	9,3
Lengyelor.	12,5	10,9	10,9	10,4	7,3	7,2	6,7	6,9	6,6	6,4
Szlovákia	11,6	10,5	10,1	10,1	9,1	7,6	7,4	7,5	7,2	6,1
Svédor,	20,0	20,9	21,4	21,3	22,1	22,3	19,9	18,0	18,7	19,5
Egyesült Kir.	15,1	15,0	15,3	16,5	16,4	16,9	17,0	15,8	15,3	15,8
EU15	12,5	13,0	13,3	13,7	14,1	14,3	13,9	13,3	13,1	13,1
NMS-10	10,7	9,8	9,9	9,6	8,2	8,0	7,8	8,2	8,0	7,8

Forrás: European Commission (2006)

F5. Munkabért, tőkét és fogyasztást terhelő adóbevételek az összes adóbevétel százalékában

	Munka	Fogyasztás	Tőke
Íror.	34,6	37,0	28,4
Egyesült Kir.	38,9	32,1	29,0
Görögor.	39,5	35,2	25,3
Luxemburg	40,4	30,9	28,7
Lengyelor.	42,0	35,9	23,1
Portugália	42,8	34,3	22,8
Spanyolor.	46,0	27,9	27,5
NMS-10	46,2	36,0	18,6
Szlovákia	46,9	34,6	19,5
Olaszor.	48,7	24,5	26,7
Hollandia	48,7	30,2	21,8
Cseh Közt.	49,2	31,2	19,3
Magyaror.	49,8	39,5	12,8
EU15	50,6	27,7	21,9
Lettor.	50,9	38,1	11,0
Dánia	51,4	32,4	16,6
Litvánia	52,0	37,4	10,9
Finnor.	52,6	31,4	16,0
Belgium	53,0	24,6	22,4
Franciaor.	53,1	26,1	21,0
Észtor.	54,0	37,8	8,9
Ausztria	55,1	28,6	16,3
Németor.	58,7	26,2	15,0
Svédor.	62,4	25,4	12,2

F6. A munkajövedelmeket terhelő adóbevételek alakulása az összes adóbevétel százalékában

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Cseh Közt.	48,2	49,9	50,6	51,4	49,6	50,5	50,1	50,7	50,7	49,2
Magyaror.	49,9	50,4	52,4	51,1	49,4	49,6	51,4	52,1	50,7	49,8
Lengyelor.	44,7	46,8	46,4	47,1	47,5	44,0	46,5	43,5	43,1	42,0
Szlovákia	-	-	-	-	-	48,6	48,9	49,1	46,9	47,0
Svédor.	62,5	63,0	62,3	63,0	62,0	60,5	63,1	63,3	63,3	62,4
Egyesült Kir.	39,6	38,1	36,8	37,7	37,6	38,3	38,6	38,5	38,8	38,9
Íror.	40,9	39,8	39,2	38,0	36,8	36,1	37,0	35,2	33,7	34,6
EU15	52,8	52,1	51,3	51,1	50,2	50,2	50,9	51,2	51,2	50,6
NMS-10	47,1	48,4	48,7	48,9	48,6	47,0	48,5	47,3	47,2	46,2

F7. Fogyasztást terhelő implicit adókulcsok

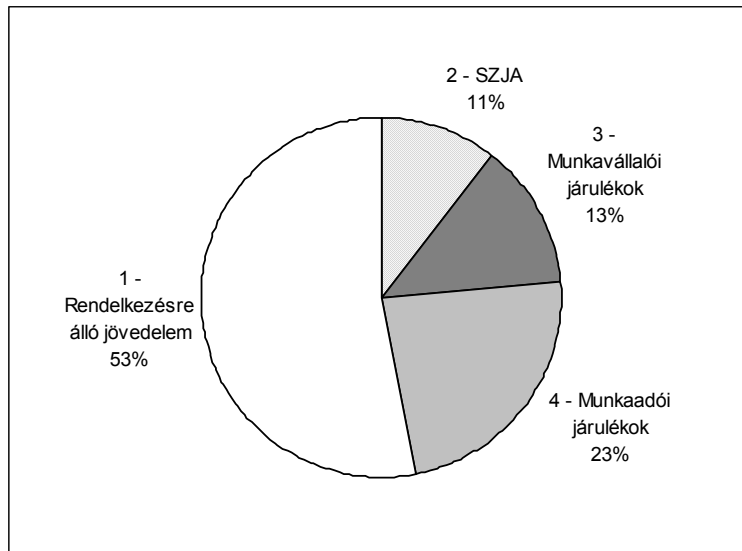
	2004	2004	
Spanyolor.	16,0	Észtor.	20,8
Olaszor.	16,8	Ausztria	21,6
Görögor.	17,5	NMS-10	21,7
Lettor.	17,5	Belgium	21,8
Németor.	18,1	Cseh Közt.	22,2
Litvánia	18,1	Hollandia	23,9
Egyesült Kir.	18,7	Luxemburg	25,7
Portugália	19,0	Íror.	26,5
Lengyelor.	19,3	Svédor.	27,6
Szlovákia	19,4	Finnor.	27,9
EU15	19,6	Magyaror.	28,6

F8. *Implicit adókulcsok*

Munkajövedelmet terhelő implicit adókulcsok										
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
HU	42,6	43	43,7	42,8	42,7	42,3	41,2	41	40,9	40,8
EU15	37,2	37,7	37,7	37,8	37,5	37,4	36,9	36,6	37,1	36,5
Fogyasztást terhelő implicit adókulcsok										
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
HU	30,7	29,3	27	27,4	27,6	28	26	26,2	27,3	28,6
EU15	20,5	20,4	20,5	20,6	21	20,8	20,4	20,4	20,5	19,6

Forrás: European Commission (2006)

F9. *Az adók összetétele*

bérköltség	= 1 + 2 + 3 + 4
adók (tax wedge)	= 2 + 3 + 4
bruttó bér	= 1 + 2 + 3
nettó bér	= 1
payroll tax	= 4

F10. *Az egyes jövedelemfajtákkal kapcsolatos kedvezményes elbánás mögött a következő indokok húzódnak meg:*

- Számos ellátás alapja a korábban befizetett hozzájárulás, ezek a biztosítási alapú ellátások, például a nyugdíj, munkanélküli ellátások és a GYED. Az ezek alapjául szolgáló egyéni befizetések általában már adózott jövedelemből történtek. Ezek újbóli megadóztatása tehát dupla adóterhet jelenthet. Nem egyértelműek a magyar jogszabályok ebben a tekintetben, mivel a munkanélküli ellátások adómentesek, a nyugdíj 2007-től adóterhet nem viselő járandóság (2006-ban adómentes), míg a GYED, a táppénz és a terhességi gyermekágyi segély adókötelesek (ezeken semmilyen adókedvezmény nincs).
- A szociális juttatások adómentességét az adminisztratív terhek csökkentése indokolhatja, ugyanis felesleges adminisztratív költséget jelentene a költségvetésnek ezek kiutalása a

jogosultaknak, majd a juttatás egy részének visszaszedése adó formájában. Itt is ellentmondásos a szabályozás, mert a GYES és a GYET szerepel az adóbevallásban adóterhet nem viselő járandóságként, de más, szociális juttatások nem.

- Az adókedvezmények vagy ösztönzési (pl. megtakarításra vagy munkavállalásra) vagy szociális célokat szolgálhatnak. Ezek hatékonyságáról még nem készült átfogó tanulmány Magyarországon.
- A kedvezmények egy része mögött nem szociálpolitikai vagy közgazdasági megfontolások, hanem inkább lobbierdekek vagy politikai célok húzódnak meg. Ilyennek tekinthető pl. az adójóváírás, amely az alkalmazottaknak kedvez, vagy a támogatott lakáshitel törlesztése utáni kedvezmény.

F11. Adókedvezmények

Az adókedvezmények ugyan nem jelentkeznek közvetlen kiadás formájában a költségvetés számára, de mivel a bevételek elmaradását jelentik, fontos tisztában lenni a nagyságrendjükkel. Az adókedvezmények teljes összege 2006-ban mintegy 340 Mrd Ft-ot tett ki, ami az összes államháztartási kiadás 2,8% és a GDP 1,4%-ának felel meg. Az adókedvezmények közel háromnegyedét az adójóváírás és kiegészítő adójóváírás teszi ki. Ez az adókedvezmény a bérjövdelemmel rendelkezők számára 750.000Ft-ig biztosítja az adómentességet, illetve az alsó adókulcs fokozatos érvényesülését. Az adójóváírás és kiegészítő adójóváírás teljes összege, ami a minimálbérrre eső adó, 1 millió Ft-os bérjövdelemig vehető teljes mértékben igénybe, e fölött, 2,1 millió Ft-os bérjövdelemig fokozatosan szűnik meg (lecseng). 2005-ben mintegy 2,8 millió adózó volt jogosult adójóváírásra, ami az adózók közel kétharmada, és fejenként átlagosan 87 ezer Ft adó megfizetése alól kaptak mentességet ilyen jogcímen.

A második legjelentősebb adókedvezmény 2005-ben a családi adókedvezmény volt, éves szinten közel 77 Mrd Ft összeggel, azonban ez a családtámogatási rendszer 2006-os átalakításával jelentősen, mintegy 13 Mrd Ft-ra csökken. A családi adókedvezményre 2006-tól csak a 3- és többgyerekes családok jogosultak, gyermekenként havi 4000 Ft értékben.

Az egy főre jutó összeg alapján azonban a legjelentősebb adókedvezmény a lakáshitel törlesztése utáni kedvezmény.

Adókedvezmények	2005			2004		
	millió Ft	fő	ezer Ft/fő	millió Ft	fő	ezer Ft/fő
Adójóváírás és kiegészítő adójóváírás	239 557	2 768 479	87	240 986	2 912 448	83
Családi adókedvezmény	77 405	924 263	84	81 562	978 559	83
Élet- és nyugdíjbiztosítás adókedvezménye	20 827	875 318	24	21 837	941 000	23
Lakáshitel törlesztése utáni adókedvezmény	24 503	274 773	89	21 908	251 662	87
Adóterhet nem viselő járandóságok adója	20 999	200 028	105	18 422	188 299	98
Felnőttképzési díj és számítástechnikai eszköz megszerzése utáni adókedvezmény*	10 915	n.m.	n.m.	16 747	410 118	41
ebből:						
-- felnőttképzés díj, illetve a halasztott kedv.	3 662	kb. 145 000	25	3 429	n.m.	n.m.
-- számítástechnikai eszközbeszerzés kedv.	9 030	kb. 210 000	43	13 486	n.m.	n.m.
Önkéntes kölcsönös pénztárakba befizetett összeg adókedvezménye*	12 563	n.m.	n.m.	10 237	619 501	17
ebből:						
-- önkéntes kölcsönös nyugdíjpénztárakba befizetett összeg adókedvezménye	9 348	547 458	17	8 213	551 809	15
-- önkéntes kölcsönös egészségpénztárakba befizetett összeg adókedvezménye	3 215	197 937	16	2 034	161 662	13
Önkéntes kölcsönös egészségpénztárban lekötött összeg adókedvezménye	15	1 328	11	14	899	15
Önkéntes kölcsönös egészségpénztár prevenciószolgáltatás adókedvezménye	13	2 311	6	14	1 577	9
Felsőoktatási tandíjként befizetett összeg 30%-a	3 355	85 833	39	3 384	88 159	38
Felsőoktatási tandíj halasztott adókedv.	99	2 692	37	86	2 445	35
Súlyos fogyatékoság miatti adókedvezmény	2 252	69 032	33	1 705	74 716	23
Szellemi tevékenység adókedvezménye	1 040	33 309	31	1 308	41 915	31
Közhasznú szervezet részére befizetett összeg adókedvezménye	926	78 159	12	912	78 316	12
Kiemelten közhasznú szervezet részére befizetett összeg adókedvezménye	384	37 000	10	330	29 602	11
Mezőgazdasági östermelői adókedvezmény	378	7 107	53	445	8 471	53
Magánnyugdíj-pénztári tagdíjat kiegészítő befizetés 30%-a	341	27 464	12	329	29 183	11
Megállapodás alapján fizetett magánnyugdíj-pénztári tagdíj 25%-a	121	5 440	22	241	11 078	22
Megállapodás alapján fizetett nyugdíjjárulék 25%-a	132	5 651	23	209	11 438	18
Üzleti hitel megfizetett kamatának 25%-a	17	245	70	23	351	66
Termőföld vásárlás adókedvezménye	--	--	--	0	2	11
Külföldön megfizetett adó beszámítása	391	kb. 550	711	427	kb. 500	854
Magánnyugdíj-pénztár által kifizetett jövedelem adókedvezménye	139	2 617	53	62	1 592	39
Közteherjegy utáni adókedvezmény	12	410	28	--	--	--
Összesen	416 384	n.m.	n.m.	421 188	n.m.	n.m.

n.m. = nem meghatározható (az adóbevallás struktúrája miatt, az adózói csoportok között átfedés lehetséges).

*/ Az itt szereplő adókedvezményekre közös korlátozás vonatkozik, így az egyes tételeknél megjelenő összegek összeadásából származó érték eltérhet az összesentől.

Forrás: APEH adatszolgáltatás.

F12. Adóterhet nem viselő járandóságok

Az adóterhet nem viselő járandóság az adóalapba beszámít ugyan, de a kiszámított adóból le kell vonni az ilyen járandóság adóábrája szerint meghatározott adóját. Ha valaki csak ilyen jövedelemmel rendelkezik, annak nem kell adóbevallást benyújtania és adót fizetnie. Az

adóterhet nem viselő járandóságok közül 2007-től a legjelentősebb a nyugdíj, ami 2006-ig adómentes jövedelem. Szintén jelentős ilyen típusú jövedelem a nem biztosítási alapú anyasági támogatások (GYES és GYET), a nevelőszülői díj, az ápolási díj és a felsőoktatási intézmény hallgatójának ösztöndíja.

Az adóterhet nem viselő járandóságokra jutó adó és az igénybevevők száma

millió Ft	2006 (előrejelzés)	2005	2004	2003
Adóbevallásban szereplő adóterhet nem viselő járandóságok	b.n.k.	82 730	71 227	67 021
Adóterhet nem viselő járandóságok adótábla szerinti adója	19 273	20 999	18 422	18 942
Érintettek száma (fő)	b.n.k.	200 048	188 307	186 175

b.n.k. = becslés nem készült

Forrás: 2006: Jövedelemadók főosztálya számítás; 2002-2005: APEH adatszolgáltatás.

- Nyugdíj;
- GYES, GYET, Nevelőszülői díj, Ápolási díj;
- A szociális gondozói díj 2005-ben max. évi 48 ezer forint, 2006-ban max. évi 120 ezer forint erejéig;
- A szakképzéssel összefüggő juttatás egy része;
- Felsőoktatási intézmény nappali tagozatos hallgatóját megillető ösztöndíj, tankönyv- és jegyzettámogatás és lakhatási támogatás, illetőleg a gyakorlati képzés idejére részére kifizetett juttatás, díjazás egy része;
- A Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj, a Deák Ferenc Ösztöndíj, valamint a kormányrendeletével alapított felsőoktatási ösztöndíj;
- A nevelési-oktatási intézmény, a felsőoktatási intézmény, a helyi önkormányzat vagy az egyház által a tanuló, a hallgató részére adott, az előzőekben nem említett pénzübeli juttatások;
- Hallgatói munkadíj (pl. könyvtáros, laboráns, demonstrátor) max. a minimálbér összegéig;
- 2005-ben a szabadságvesztés-büntetésére, az előzetes letartóztatás idején munkát végző személy ebből származó bevétele; 2006-ban ez a bevétel már nem adóterhet nem viselő járandóságként adózik;
- Az Európai Gazdasági Térség tagállamának joga alapján az előzőekben meghatározott bevételnek megfelelő jogcímen kifizetett bevétel;
- A Magyar Corvin-lánc kitüntetéssel járó támogatás;
- A törvénnyel vagy kormányrendelettel kihirdetett nemzetközi szerződés, vagy viszonyosság alapján az adó alól mentesített, de az adó kiszámításánál figyelembe vehető, nem külön adózó jövedelem;
- Az Európai Gazdasági Térség tagállamának joga alapján kifizetett olyan, az összevont adóalapba tartozó bevétel, amely a tagállam belső joga szerint akkor is mentes a jövedelemadó alól, ha azt az ott illetőséggel bíró magánszemély részére fizetik;
- A felsőoktatásról szóló törvény alapján adott arany, gyémánt, vas, illetve rubin díszoklevélhez kapcsolódó juttatás, max. a minimálbér havi összegének négyszereséig;

- Az ösztöndíjas foglalkoztatottnak az ösztöndíjas foglalkoztatási jogviszonyból származó ösztöndíja, max. a minimálbér összegéig;
- A mezőgazdasági termelő, annak segítő családtagja, alkalmazottja részére juttatott nyugdíj előtti támogatás egy hónapra eső összege, max. a havi minimálbér összegéig;
- A magánszemély által felszolgálati díj címen megszerzett bevétel, valamint a vendéglátó üzlet felszolgálójaként a fogyasztótól közvetlenül kapott borra való;
- Az „Útravaló” Ösztöndíjprogram keretében adományozott tanulói és mentori ösztöndíj.

F13. Külön megítélés és adószabályok alá eső adóköteles jövedelmek

Számos jövedelemtípusra nem az összevont adóalapot terhelő adókulcsok, hanem külön adókulcsok vagy költség-elszámolási lehetőség vonatkozik. Ezek egy része kedvezményes adózási lehetőségnek tekinthető. A legjelentősebb ezek közül az egyéni vállalkozókra vonatkozó külön szabályozás, akik háromféle különböző adózási mód közül választhatnak.

1. Egyéni vállalkozók

a) Átalányadózás

Ezt akkor választhatja a vállalkozó, ha előző évi jövedelme nem haladta meg a 8m Ft-ot, és nem áll munkaviszonyban. A vállalkozás bevételéből meghatározott költséghányad vonható le, ez alapszabályként 40%, de egyes tevékenységekre ennél magasabb (80-93%). Az adó alapja az így kiszámított (bevétel-elismert költség), az adó mértéke pedig 2007-ben megegyezik az szja táblával, vagyis 1,7 m Ft-ig 18%, 1,7 m Ft fölötti részre pedig 36%.

b) Vállalkozói jövedelem szerinti adózás

Ez a legáltalánosabb vállalkozói adózási forma, itt az egyéni vállalkozó vállalkozói személyi jövedelemadót fizet (ez nagyjából a vállalatok társasági nyereségadójának felel meg), a vállalkozói kivét után rendes szja-t fizet (ez nagyjából a munkabér után fizetendő szja-nak felel meg azzal az eltéréssel, hogy a munkabér után érvényesíthető az adójóváírás, míg a vállalkozói kivét után nem), és a magának kifizetett osztalék után osztalékadót fizet (ez nagyjából a tulajdonosa által kapott osztalék utáni adónak feleltethető meg).

A vállalkozói személyi jövedelemadó alapja a vállalkozói jövedelem, ami a (bevétel-költség), költségnek minősül a vállalkozói kivét is. A vállalkozói személyi jövedelemadó mértéke a vállalkozói adóalap 16%-a, de 2006-tól bizonyos feltételek esetén az 5m Ft alatti adóalap után csak 10%-os adót kell fizetni. A vállalkozó, kivétet fizet saját magának, ami bekerül az SZJA összevont adóalapba, tehát ezután az SZJA-tábla szerint kell adót fizetni. Végül az adózás utáni vállalkozói jövedelem alapján osztalékadót kell fizetni, amelynek mértéke: a vállalkozói osztalékalap azon része után, amely nem haladja meg a vállalkozói kivét 30%-át, 25%, az osztalékalap fennmaradó része után pedig 35%.

c) EVA

Az egyszerűsített vállalkozói adót (eva) 2003. január 1-jével vezették be. Ennek lényege, hogy a vállalkozó az adóalap után csak evát fizet, és ezzel kiváltja mind az áfá-t, mind a vállalkozói tevékenység után fizetendő személyi jövedelemadót- és osztalékadót. Az

eva alapja az áfával növelt bevétel, az adó mértéke pedig 2006. október 1-jétől 25%. Evát azok választhatnak, akik éves bruttó bevétele nem haladja meg a 25 millió Ft-ot.

Az egyes szabályok szerint adózók adóalapja, adója és száma, 2005-ben

	Összeg (millió Ft)	fő	Összeg/fő (ezer Ft)
Átalányadó alapja	7 841	28 247	278
Átalányadó	1 436	28 256	51
Vállalkozói kivét összege (az összevont adóalap része)	99 723	179 292	556
Vállalkozói jöv.adó és osztalékadó alapja	29 479	84 775	348
Vállalkozói jöv.adó és osztalékadó	16 285	90 957	179
EVA alapja	655 064		
EVA összege	98 262		

Megjegyzés: Az EVA az ÁFA-t is helyettesíti, tehát a másik 2 adózási móddal ellentétben ezek a vállalkozások a fenti összegben felül nem fizetnek ÁFA-t

Forrás: APEH adatszolgáltatás

2. Mezőgazdasági őstermelők

- Ha a mezőgazdasági kistermelő, mezőgazdasági őstermelő éves bevétele nem haladja meg a 600 ezer forintot, ez után a bevétele után nem fizet adót.
- Egyszerűsített bevallást tehet a kistermelő, ha jövedelme 600 000 és 4 millió forint közötti, ha bevételei 20%-a erejéig fel tud mutatni a tevékenységével összefüggő számlát (esetlegesen útnyilvántartással alátámasztott benzinszámlát). Ha közös igazolvány alapján folytatják az őstermelést, minden termelőt megillet ez a kedvezmény.
- Az őstermelő kétféle módszer közül választhat az összevonás alá eső jövedelme megállapításakor:
 - Ha tételes költségelszámolást alkalmaz, bevételei terhéig elszámolhatja a költségeit, ha több költsége van, azt a következő évi bevételei terhére veszteségként elhatárolhatja;
 - 10%-os költséghányad alkalmazása.
- A mezőgazdasági kistermelő költségelszámolás helyett átalányadózást is választhat, ekkor a kistermelésből származó bevétel 15 százaléka számít jövedelemnek, az élő állat és állati termékek értékesítése esetén a bevétel 6 százaléka a jövedelem.

Az átalányadó mértéke:

2007-ben a jövedelem teljes összegére:

0 – 1 700 000 Ft: 18 %,

1 700 001 – : 36 %

A jövedelem az összevont adóalap részét képezi. A nem átalányadózást választó mezőgazdasági őstermelőt adókedvezmény illeti meg, amely az őstermelői tevékenységből származó jövedelem utáni adó összege, de legfeljebb 100 ezer forint lehet. Ha az őstermelői tevékenységből származó jövedelme utáni adó összege nem éri el a 100 ezer forintot, és e jövedelme mellett más összevonás alá eső jövedelme is van, úgy a könyvelőnek szabályszerű

bizonylattal kifizetett díj őstermelői jövedelemmel arányos részével az őstermelői adókedvezményt 100 ezer forintra kiegészítheti.

Mezőgazdasági őstermelésből származó jövedelem (bevétel-költség), 2005-ben

2005	Összeg (millió Ft)	fő	Összeg/fő (ezer Ft)
<i>Mezőgazdasági őstermelésből jöv.</i>	2 779	8 497	327

Forrás: APEH adatszolgáltatás

Az APEH 2005. évi adatszolgáltatása szerint - a 2005. évben az adóhatóság által nyilvántartott őstermelők száma közel 1,38 millió volt, amelyből körülbelül 1,24 millió gyakorolta a tevékenységét.

3. Szellemi tevékenység

Ide tartozik a munkaviszonyon és vállalkozáson kívül kapott, szerzői jogi védelem alá tartozó alkotásból, szabadalmi oltalommal rendelkező találmányból és a szerzői jogról szóló törvény által védelemben részesített tevékenységből származó jövedelem. Ilyen bevételnek kell tekinteni a saját szellemi termék (pl. szoftver) értékesítése vagy apportja esetén megszerzett vagyoni részesedést is.

A szellemi tevékenységből származó bevétel csökkenthető a hozzá kapcsolódó költségekkel vagy egy 10%-os általános költséghányaddal. Az így csökkentett jövedelem az összevont adóalapba kerül.

Szellemi tevékenység jövedelme, 2005-ben

	Összeg (millió Ft)	fő	Összeg/fő (ezer Ft)
<i>Szellemi tev. jövedelme (bevétel-költség)</i>	19 257	46 601	413

Forrás: APEH adatszolgáltatás

4. Fizetővendéglátás

A fizetővendéglátás tételes átalányadója szobánként évi 32 ezer forint.

Fizetővendéglátás tételes átalányadója, 2005-ben

	Összeg (millió Ft)	fő	Összeg/fő (ezer Ft)
<i>Fizetővendéglátás átalányadója</i>	111	1 734	64

Forrás: APEH adatszolgáltatás

5. Egyéb jövedelemkategóriák: osztalék, árfolyamnyereség, ingatlaneladás és -bérbeadás, ingóság értékesítése, stb.

Ezek a kategóriák tipikusan vagyomból származó nyereségre vonatkozó adó jellegűek

F14. Adóbevallásban nem szereplő jövedelmek: szociális célú juttatások és ellátások, 2003

TÁMOGATÁS	Összeg (Mrd Ft)	Igénybevevők száma	Adóköteles-e
Biztosítási alapú			

TÁMOGATÁS	Összeg (Mrd Ft)	Igénybevevők száma	Adóköteles-e
Nyugdíj	1 507,64	2 353 000	Nem
Munkanélküli ellátások	83,54*	114 000	Nem
GYED	45,56	75 000	Igen
Terhességi gyermekágyi segély	16,54*	25 000*	Igen
Átmeneti járadék	59,60	12 000	Nem
Rendszeres szociális járadék		215 000	Nem
Bányásznyugdíj	4,33		Nem
Mezőgazdasági járadék	6,33	?	Nem
Átmeneti segély	5,34*	666 000*	Nem
Táppénz	84,66*	122 000*	Igen
Nem biztosítási alapú			
Családi pótlék	175,00	2 100 000	Nem
GYES	46,60	170 000	Adóterhet nem viselő jár.
GYET	12,70	49 000	Adóterhet nem viselő jár.
Anyasági támogatás	4,70	?	Nem
Apa szabadság	0,83	?	Nem
Rendszeres gyermekvéd. támogatás	36,70	714 300	Nem
Rendkívüli gyermekvéd. támogatás	2,93*	316 000*	Nem
Fogyatékosági támogatás	16,48	85 000	Nem
Vakok személyi járadéka		12 000	Nem
Rokkantsági járadék	8,09	26 000	Nem
Egészségkárosodási járadék	2,49	3 000	Nem
Házastársi pótlék	5,49	16 000	Nem
Házastárs utáni jövedelempótlék		27 000	Nem
Politikai rehab. ellátások és más nyugdíjszerű ellátások és kieg.	19,12	211 000	Nem
Rendszeres szociális segély	21,50	144 000	Nem
Lakásfenntartási támogatás	3,98*	175 000*	Nem
Ápolási díj	6,70*	31 000*	Nem
Időskorúak járadéka	1,37	6 000	Nem
Temetési segély	1,10*	770 000*	Nem
Köztemetések	0,30*	5 900*	Nem
Szociális szolgáltatások	19,68*	?	Nem

* 2003-as érték helyett a 2002-es érték inflációval korrigált összege vagy a 2002-es igénybevevők száma szerepel
 Forrás: APEH adatszolgáltatás

F15. Éves fizetendő közterhek és nettó jövedelem 2007-ben (forintban)

Tétel	Mérték	Összes éves jövedelem		
		2 000 000	4 000 000	10 000 000
Egyszerűsített közteherviselési hozzájárulás				
Minimálbér	65 500	786 000	786 000	786 000
Minimálbérből levont közterhek		257 100	275 100	275 100
-- személyi jövedelemadó**		123 480	141 480	141 480
-- egyéni egészségbiztosítási járulék	7%	55 020	55 020	55 020
-- egyéni nyugdíjjárulék	8,5%	66 810	66 810	66 810
-- munkavállalói járulék	1,5%	11 790	11 790	11 790
Nettó jövedelem a minimálbér után		528 900	510 900	510 900
Munkáltató által fizetendő közterhek a minimálbér után		286 710	286 710	286 710
-- munkáltatói tb-járulék	29%	227 940	227 940	227 940
-- munkaadói járulék	3%	23 580	23 580	23 580
-- tételes eho	1950 Ft/hó	23 400	23 400	23 400
-- szakképzési hozzájárulás	1,5%	11 790	11 790	11 790
Összes munkáltatói költség a minimálbér után		1 072 710	1 072 710	1 072 710
Ekhoalap		1 214 000	3 214 000	9 214 000
-- munkáltató által fizetendő ekho	20%	242 800	642 800	1 842 800
-- egyén által fizetendő ekho	15%	182 100	482 100	1 382 100
Összes munkáltatói költség az ekhós juttatás után		1 456 800	3 856 800	11 056 800
Nettó jövedelem az ekho-s juttatás után		1 031 900	2 731 900	7 831 900
Nettó jövedelem összesen		1 560 800	3 242 800	8 342 800
100 Ft bruttó jövedelemre jutó nettó jövedelem		78,04	81,07	83,43
Összes munkáltatói költség		2 529 510	4 929 510	12 129 510
100 Ft munkáltatói költségre jutó nettó jövedelem		61,70	65,78	68,78
Munkaviszony				
Magánszemélytől levont közterhek		736 000	1 814 000	4 847 698
-- személyi jövedelemadó**		396 000	1 134 000	3 294 000
-- különadó (az egyéni "járuléklafon" feletti összevont adóalapra***)	4%	0	0	130 046
-- egyéni egészségbiztosítási járulék	7%	140 000	280 000	700 000
-- egyéni nyugdíjjárulék***	8,5%	170 000	340 000	573 652
-- munkavállalói járulék	1,5%	30 000	60 000	150 000
Munkáltató által fizetendő közterhek		693 400	1 363 400	3 373 400
-- munkáltatói tb-járulék	29%	580 000	1 160 000	2 900 000
-- munkaadói járulék	3%	60 000	120 000	300 000
-- tételes eho	1950 Ft/hó	23 400	23 400	23 400
-- szakképzési hozzájárulás	1,5%	30 000	60 000	150 000
Nettó jövedelem összesen		1 264 000	2 186 000	5 152 302
100 Ft bruttó jövedelemre jutó nettó jövedelem		63,20	54,65	51,52
Összes munkáltatói költség		2 693 400	5 363 400	13 373 400
100 Ft munkáltatói költségre jutó nettó jövedelem		46,93	40,76	38,53
Eva****				
EVA	25%	500 000	1 000 000	2 500 000
Minimálbér utáni járulék (29 + 15,5 + 4 ^o + tételes eho)	48,5% + 1950 Ft/hó	404 610	404 610	404 610
Iparüzési adó (evaalap 50%-a után 2%)		20 000	40 000	100 000
Nettó jövedelem		1 075 390	2 555 390	6 995 390
100 Ft bruttó bevételre jutó nettó jövedelem		53,77	63,88	69,95
100 Ft kifizetői költségre jutó nettó jövedelem [†]		64,52	76,66	83,94

*Feltételezve, hogy a minimálbér 2007-ben 65 500 Ft, s hogy az adózó már 2006 decemberében is állásban volt, ezért munkáltatójának (vállalkozásának) 2007 januárjában is kellett tételes ehót fizetnie. **A 2 000 000 Ft-os összes jövedelemmel rendelkező magánszemély 18 000 Ft [(9 000 Ft/hó × 12 hó) - (2 000 000 Ft - 1 500 000 Ft) × 18%] adójóváírásra jogosult. ***Az egyéni nyugdíjjárulék alapjának felső határa 2007-ben 6 748 850 Ft. ****Evas adózó esetében mérlegelendő, hogy a szerződés a tevékenység tartalma alapján nem minősül-e színleltnak. ^o Munkáltatói tb-járulék + egyéni egészségbiztosítási és nyugdíjjárulék + vállalkozói járulék. [†] Ha a kifizető visszaigényel 20% áfát.

F16. A béren kívüli juttatások törvényi szabályozása

A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény 71. §-a tételesen felsorolja a béren kívüli juttatások lehetséges körét:

1. az önkéntes kölcsönös egészségpénztárba és/vagy az önkéntes kölcsönös önszegélyező pénztárba fizetett munkáltatói hozzájárulásból az a rész, amelyet a jövedelem kiszámításánál nem kell figyelembe venni,
2. az iskolai rendszerű képzés címén átvállalt, viselt költségből az a rész, amelyet a jövedelem kiszámításánál nem kell figyelembe venni,
3. az adómentes üdülési csekk értéke vagy az adómentes üdülési szolgáltatás szokásos piaci értéke,
4. az adómentes iskolakezdési támogatás értéke,
5. a bírót, az igazságügyi alkalmazottat, valamint az ügyészségi alkalmazottat törvény előírása alapján megillető adómentes ruházati költségtérítés, továbbá a köztisztviselők jogállásáról szóló törvény alapján a magánszemélyt megillető adómentes ruházati költségtérítés,
6. az adómentes internethasználat munkáltató által viselt (átvállalt) díja, valamint az adómentes számítógép-juttatás szokásos piaci értéke,
7. a művelődési intézményi szolgáltatás szokásos piaci értéke,
8. az ingyenesen vagy kedvezményesen juttatott helyi utazási bérlet formájában kapott adómentes bevétel.

2007. január 1-jétől a 400.000 forintos adómentesen adható természetbeni juttatások keretösszegének átlépése esetén – amelybe a vállalkozás által adott ajándékok is beletartoznak – 54 százalékos adóval kell számolnia a munkáltatónak. Az étkezési és ajándékutalványok köre azonban nem számítandó a 400.000 forintos keretbe.

F17. Társasági adó/Központi költségvetés összes bevétele

1996	6,11%
1997	6,98%
1998	8,28%
1999	8,12%
2000	7,94%
2001	8,64%
2002	9,08%
2003	8,37%
2004	8,38%
2005	6,66%
2006	7,15%

Forrás: PM

F18. Társasági nyereségadó kulcsa EU tagállamokban

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Difference 2006-1995
BE	40.2	40.2	40.2	40.2	40.2	40.2	40.2	40.2	34.0	34.0	34.0	34.0	-6.2
CZ	41.0	39.0	39.0	35.0	35.0	31.0	31.0	31.0	31.0	28.0	26.0	24.0	-17.0
DK	34.0	34.0	34.0	34.0	32.0	32.0	30.0	30.0	30.0	30.0	28.0	28.0	-6.0
DE	56.8	56.7	56.7	56.0	51.6	51.6	38.3	38.3	39.6	38.3	38.6	38.6	-18.2
EE	26.0	26.0	26.0	26.0	26.0	26.0	26.0	26.0	26.0	26.0	24.0	23.0	-3.0
EL	40.0	40.0	40.0	40.0	40.0	40.0	37.5	35.0	35.0	35.0	32.0	29.0	-11.0
ES	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	0.0
FR	36.7	36.7	36.7	41.7	40.0	36.7	36.4	35.4	35.4	35.4	33.8	33.3	-3.3
IE	40.0	38.0	36.0	32.0	28.0	24.0	20.0	16.0	12.5	12.5	12.5	12.5	-27.5
IT	52.2	53.2	53.2	41.3	41.3	41.3	40.3	40.3	38.3	37.3	37.3	37.3	-15.0
CY	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	29.0	28.0	28.0	15.0	15.0	10.0	10.0	-15.0
LV	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	22.0	19.0	15.0	15.0	15.0	-10.0
LT	29.0	29.0	29.0	29.0	29.0	24.0	24.0	15.0	15.0	15.0	15.0	15.0	-14.0
LU	40.9	40.9	39.3	37.5	37.5	37.5	37.5	30.4	30.4	30.4	30.4	29.6	-11.3
HU	19.6	19.6	19.6	19.6	19.6	19.6	19.6	19.6	19.6	17.6	17.5	17.5	-2.1
MT	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	0.0
NL	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	34.5	34.5	34.5	31.5	29.0	-6.0
AT	34.0	34.0	34.0	34.0	34.0	34.0	34.0	34.0	34.0	34.0	25.0	25.0	-9.0
PL	40.0	40.0	38.0	36.0	34.0	30.0	28.0	28.0	27.0	19.0	19.0	19.0	-21.0
PT	39.6	39.6	39.6	37.4	37.4	35.2	35.2	33.0	33.0	27.5	27.5	27.5	-12.1
SI	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	0.0
SK	40.0	40.0	40.0	40.0	40.0	29.0	29.0	25.0	25.0	19.0	19.0	19.0	-21.0
FI	25.0	28.0	28.0	28.0	28.0	29.0	29.0	29.0	29.0	29.0	26.0	26.0	1.0
SE	28.0	28.0	28.0	28.0	28.0	28.0	28.0	28.0	28.0	28.0	28.0	28.0	0.0
UK	33.0	33.0	31.0	31.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	-3.0
EU-25	35.0	35.0	34.7	33.9	33.3	32.1	31.1	29.7	28.7	27.4	26.2	25.8	-9.2
EU-15	38.0	38.1	37.8	36.7	35.9	35.3	33.8	32.6	31.9	31.4	30.0	29.5	-8.5
NMS-10	30.6	30.4	30.2	29.6	29.4	27.4	27.1	25.5	23.8	21.5	20.6	20.3	-10.3

Megj.: A táblázatban a felső (normál) adókulcsok szerepelnek, valamint az átlagos helyi adók is figyelembe vannak véve.

Forrás: European Commission (2006)

F19. ÁFA bevételek aránya

	ÁFA/Vásárolt fogy.	ÁFA/GDP	Vásárolt fogy/GDP	ÁFA Mrd Ft	Vásárolt fogy. Mrd Ft	GDP Mrd Ft
2000	16,37%	8,69%	53,1%	1 154	7 047	13 272
2001	15,39%	8,30%	53,9%	1 244	8 082	14 990
2002	14,73%	7,71%	52,4%	1 305	8 859	16 915
2003	17,16%	9,11%	53,1%	1 700	9 904	18 651
2004	16,44%	8,46%	51,5%	1 728	10 514	20 430
2005	15,59%	8,19%	52,5%	1 785	11 451	21 798
2006	14,94%	7,89%	52,8%	1 832	12 266	23 215

Forrás: PM

F20. Adóadminisztrációs indikátorok néhány OECD országra (2004)

Ország	Adminisztrációs költségek/nettó bevétel (%)	Lakosság/teljes munkaidős adóhatósági alkalmazottak
Magyarország	1.14	837
Ausztrália	1.19	1,016
Ausztria	0.72	929
Belgium	1.00	476
Kanada	1.20	810
Csehország	2.08	700
Dánia	0.73	651
Finnország	0.67	820
Franciaország	1.44	788
Írország	0.95	625
Japán	1.62	2,260
Korea	0.85	2,804
Hollandia	1.76	629
Új-Zéland	1.17	852
Norvégia	0.59	716
Lengyelország	1.32	751
Portugália	1.68	778
Szlovákia	1.46	929
Spanyolország	0.78	1,680
Svédország	0.42	985
Törökország	0.86	1,797
Egyesült Királyság	1.15	730
USA (központi kormányzat)	0.52	2,261

Forrás: IMF (2006)

F21. Az iparüzési adó kiváltásánál mérlegelendő szempontok

1. Milyen mértékű önállóságot kívánunk biztosítani a települési önkormányzatoknak?

A magyar rendszerben az önkormányzati bevételek a GDP 10%-át teszik ki, nemzetközi összehasonlításban ez a jóval decentralizáltabb svéd, és a szinte teljesen központosított brit modell között van, közepes mértékű önállóságot jelez.

A nagy önállóság akkor hatékony, ha az önkormányzatok képesek hatékonyan ellátni feladataikat: megvan a pénzügyi, szakpolitikai, és adminisztratív kapacitásuk. A magyar települési önkormányzatok többsége 1000 főnél kisebb településen működik, és nincs meg a szükséges szakmai kapacitása. A gazdálkodás önállóságának kérdése tehát nem választható el az önkormányzati rendszer kialakításától, a szerveződési szint (település, járás, megye) megválasztásától.

Ezzel összefüggésben dönteni kell arról is, hogy a saját bevételek kivetéséről mennyiben dönthet az önkormányzat – saját adópolitika, saját hatáskörbe tartozó helyi adók. (Ezekről a kérdésekről részletesen ír Szalai (2002).)

2. Milyen mértékben akarjuk a jövedelemújraelosztást regionálisan is befolyásolni?

A bevételek lehetnek saját bevételek, központi kormányzat által átengedett bevételek (pl. SZJA-befizetés alapján), illetve a központi kormányzat finanszírozhatja közvetlenül a központi költségvetésből. Az önkormányzatok által beszedett adók (bármilyen adótípust választunk) arányosak az adott településen (terület) megtermelt jövedelemmel. A szegényebb települések kevesebb adót tudnak beszedni, és így kevesebb szolgáltatást tudnak nyújtani: a

helyi adó megnöveli a jövedelmek közti regionális különbségeket. Ha növeljük a helyi adók arányát, akkor a regionális egyenlőtlenségek is nőnek. Ezt ellensúlyozni lehet az önkormányzatok központi forrásból származó bevételeinek átalakításával. Ha a központi források rendszere áttekinthető, akkor el lehet kerülni, hogy a szegényebb régiók hátránya növekedjen. Az áttekinthetőség növelhető, ha a támogatásokat a feladatok arányában, és egységes rendszerben kapják az önkormányzatok.

3. Hogyan lehet hatékonyan beszélni az új adót?

Bármely adónem beszédése akkor hatékony, ha rendelkezésre áll az adókötelezettség megállapításához és a befizetés ellenőrzéséhez szükséges adminisztratív kapacitás, ha az adó a lehető legkisebb mértékben torzítja a piaci szereplők döntéseit (beruházás, megtakarítás, munkavégzés), és ha az adót nem lehet könnyen elkerülni (pl. telephely áthelyezésével).

4. Milyen mértékben adózzon a fogyasztás, a munka- és a tőkejövedelmek, illetve a környezetet terhelő termelés (vagy fogyasztás)?

Az iparüzési adó kiváltását érdemes az adórendszer többi elemével összefüggésben átgondolni. A fogyasztás illetve a jövedelmek adóztatása inkább hatékonysági kérdés, a többi inkább politikai értékviselés kérdése.

Megoldási lehetőségek

Önállóság szempontjából a finanszírozás biztosítható:

- központi költségvetésből adott támogatás növelésével
- átengedett bevételek növelésével (SZJA vagy társasági nyereségadó meghatározott része)
- újhelyi adó bevezetésével (pl. ingatlan vagy nyereségadó)

Az adóalap megválasztása szempontjából:

- munkát terhelő adók növelésével
- nyereségadó növelésével
- fogyasztást terhelő adók növelésével
- ingatlanadó bevezetésével
- környezetkárosító termelést vagy fogyasztást büntető adó bevezetésével.